

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
AVALIKU ÕIGUSE INSTITUUT
Kriminaalõiguse, kriminoloogia ja kognitiivse psühholoogia õppetool

Marje Allikmets

LOOVUTATAVA ISIKU ÕIGUSED LOOVUTAMISMENETLUSES –
KOHTUPRAKTIKA ANALÜÜS

Magistritöö

Juhendaja
Professor Jaan Ginter

TARTU
2013

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	4
I LOOVUTAMISMENETLUSE REGULATSIOONI ÜLDALUSED	10
1.1 Raamotsusest tuleneva loovutamismenetluse olemus	10
1.2 Euroopa vahistamismääruse ja loovutamismenetluse mõiste.....	14
1.3 Senine loovutamispäktika Eestis - üldandmed.....	14
1.3.1 Keskmise menetlusaeg.....	15
1.3.2 Eestile Euroopa vahistamismääruse esitanud riigid	16
1.3.3 Taotluste aluseks olevate tegude kvalifikatsioon	16
1.3.4 Isikud, kelle loovutamist taotletakse	16
1.4 Loovutamismenetluse sätted kriminaalmenetluse seadustikus.....	17
II LOOVUTAMIST VÄLISTAVAD JA PIIRAVAD TINGIMUSED	19
2.1 Loovutamise üldtingimused	19
2.1.1 <i>Nullum crimen, nulla poena sine lege</i> põhimõte	20
2.1.2 Eesti kodaniku loovutamine	22
2.2 Loovutamist välistavad ja piiravad tingimused.....	23
2.2.1 Loovutamisest keeldumise aluste võimalik täiendamine	24
2.2.2 Proportsionaalsuse põhimõtte järgimine loovutamistaotluste täitmisel	29
2.2.3 Süütuse presumpatsioon ja vastastikuse usalduse põhimõtte koosmõju	32
2.2.4 Erikohustuse reegel.....	34
2.3 Loovutamistaotluste rahuldamata jätmise põhjused Eestis	34
2.4 Loovutatava isiku põhiõiguste kaitse	36
III KOHTUEELNE LOOVUTAMISMENETLUS.....	39
3.1 Loovutatav isik kriminaalmenetluse seadustiku tähenduses	39
3.2 Loovutatava isiku õigused menetluses	41
3.3 Isiku kinnipidamine Euroopa vahistamismääruse alusel.....	44
3.4 Loovutamismahistamine ja üldine vabadusõigus	46
3.4.1 Loovutamismahistamise õiguslik regulatsioon.....	46
3.4.2 Loovutamismahistamise kohaldamise päktika.....	46
3.4.3 Üldine vabaduspõhiõigus loovutamismenetluse kontekstis	53

3.5 Üldine põhiõigus tõhusale õiguskaitsele ja ausale kohtumenetlusele loovutamismenetluses.....	55
3.5.1 Üldine põhiõigus korraldusele ja menetlusele.....	56
3.5.2 Tõhusa kaitseõiguse teostamine	58
IV KOHTULIK LOOVUTAMISMENETLUS.....	61
4.1 Isiku nõusolek loovutamiseks.....	61
4.2 Lisateabe küsimine	62
4.3 Lõppotsustuse tegemine – põhjendused ja arvesse võetud asjaolud	64
4.3.1 Arvesse võetud asjaolud	65
4.3.2 Loovutamistaotluste rahuldamise põhjendused.....	67
4.4 Määruskaebemenetlus ja kaebeõiguse teostamine loovutamismenetluses.....	69
4.4.1 Menetlus ringkonnakohtus	70
4.4.2 Menetlus Riigikohtus.....	72
KOKKUVÕTE	74
ABSTRACT	81
KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU	86
Kasutatud kirjandus	86
Kasutatud Eesti õigusaktid	87
Kasutatud Euroopa Liidu õigusaktid	87
Kasutatud välisriikide õigusaktid	87
Kasutatud Eesti kohtupraktika.....	89
Kasutatud Euroopa Kohtu praktika	89
Kasutatud EIÕK praktika	90
Muud allikad.....	90
LISAD	92
Lisa 1. Kohtupraktika analüüsi raames läbi töötatud kohtulahendid.....	92
Lisa 2. Tabelid	103

SISSEJUHATUS

Koos ühiskonna kiire arenguga on leidnud aset olulised muudatused ka rahvusvahelise justiitskoostöö raames. Käesolevas magistritöös on vaatluse all üks rahvusvahelise kriminaalõigusosalase koostöö liike – loovutamismenetlus –, mis ühendab omavahel Euroopa Liidu (EL) liikmesriikide tegevuse kuritegevusevastases võitluses. Seoses EL liikmesriikide üha suureneva integreerituse ning õiguskordade harmoniseerimisega on ka kriminaalõigusosalases koostöös selgelt märgatavad EL püüded ühtlustada ning tõhustada liikmesriikide vahelist koostööd, et tagada veelgi efektiivsem kaitse piiriülese kuritegevuse vastu.

Käesoleva töö kirjutamise ajendiks oli Eesti Advokatuuri pöördumine¹ Eesti Vabariigi õiguskantsleri poole, milles seati kahtluse alla loovutamismenetluse regulatsiooni põhiseaduspärasus ning paluti nimetatud probleemi õiguskantsleril analüüsida.

Euroopa vahistamismääruse (EVM) alusel toimuv loovutamismenetlus kui üks rahvusvahelise koostöö liik asendab väljaandmismenetlust EL liikmesriikide vahel. Loovutamismenetluse õiguslik alus tuleneb EL Nõukogu 13.06.2012 raamotsusest² (raamotsus), mis muutus Eesti õiguskaitseasutustele siduvaks 01.07.2004 jõustunud kriminaalmenetluse seadustikuga³ (KrMS).

Alates EL Nõukogu poolt mitmete raamotsuste vastuvõtmisest on EL roll rahvusvahelise kriminaalmenetlusosalase koostöö edendamisel märgatavalt suurenenud. Nüüdseks väljaandmise Euroopa konventsiooni⁴ EL liikmesriikide vahel asendav raamotsus on oluliselt muutnud EL liikmesriikide vahelist koostööd kriminaalasjades ning seeläbi on uuenduskuuri läbinud kogu EL III samba valdkond. Ühest küljest on menetluse reformimine aidanud kaasa kriminaalmenetlusosalase koostöö kiirendamisele ja efektiivsuse suurendamisele, teisest küljest on see aga kaasa toonud mitmeid probleeme peamiselt isiku õiguste kaitse valdkonnas.

¹ Kriminaalmenetluse seadustiku muutmisest seoses rahvusvahelise koostöö raames toimuva loovutamise kohta. Eesti Advokatuuri 06.11.2012 kiri nr 1-8/272. Arvutivõrgus: <http://oiguskantsler.ee/et/dokumendiregister> (14.04.2013).

² EL Nõukogu 13.06.2012 raamotsus nr 2002/584/JSK Euroopa vahistamismääruse ja liikmesriikidevahelise üleandmiskorra kohta. – ELT L 190, 18/07/2002 lk 1-20.

³ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166.

⁴ Väljaandmise Euroopa konventsioon. Vastu võetud 12.12.1957. – RT II 1997, 8, 38.

Loovutamismenetlus on loonud kiire ja efektiivse süsteemi EL liikmesriikide vahelises suhtluses kriminaalasjades. Samas tuleb siin kindlasti arvestada siseriikliku õigusega ning siseriiklikust õigusest tulenevate oluliste aluspõhimõtete ja põhiõigustega. Vaatamata EL üha suurenevale rollile liikmesriikide õiguskordade kujundamisel ning liikmesriikide suveräänsuse mõiste olulisele teisenemisele, ei ole täielikult kadunud konstitutsiooni ning sellest tulenevate õiguste roll erinevate regulatsioonide väljakujundamisel.

Et seda paremini mõista, tuleb esmalt vaadata, kuidas suhestuvad siseriiklik õigus ning raamotsusest kui ühest EL õiguse allikast tulenev regulatsioon. Raamotsus kui EVM-i alusel toimiva süsteemi rakendamise vahend on omanäoline instrument EL õiguses, mis seob liikmesriiki raamotsuses ette nähtud saavutamist vajava eesmärgi osas, kuid annab riigile valikuvabaduse selle eesmärgi saavutamiseks vajalike vormide ja meetodite osas. Tänu sellele on ka Eestil teatav kaalumisruum, mil viisil täpselt tagada loovutamismenetluse võimalikult tõhus ja efektiivne toimimine, jätmata seejuures tähelepanuta menetluses osalevate isikute õiguste kaitset. Samuti on oluline järgida, et meie õiguskorras loodud regulatsioon raamotsuses toodud eesmärkide saavutamiseks oleks kooskõlas siseriikliku õigusega.

Autor on loovutamismenetluse regulatsiooni analüüsil võtnud lähtekohaks Eesti põhiseaduse⁵ ning selles sisalduvate põhiõiguste järgimise küsimuse. Põhiseaduspärasuse kontroll võib esmapilgul tekitada küsitavusi, kuivõrd loovutamismenetluse regulatsiooni aluseks on raamotsus ning Riigikohtu praktikast lähtuvalt tuleb EL õigusega kooskõlas olevate EL õigust ülevõtvate Eesti seaduste põhiseaduslikkuse järelevalvet üldiselt eitada.⁶ Siinkohal rakendub aga oluline erand, mille kohaselt on seaduse põhiseadusele vastavuse kontroll võimalik, kui EL õigus võimaldab EL õiguse ülevõtmisel ja rakendamisel liikmesriigile diskretsiooniõigust, mille teostamisel on liikmesriik seotud oma põhiseaduse ja sellest tulenevate põhimõtetega. Eriti oluline ongi siinkohal Riigikohtu seisukoht, mis ütleb, et “kui EL õigus annab liikmesriigile eesmärgi, kuid vahendid selle saavutamiseks jäävad liikmesriigi kehtestada, peavad valitud vahendid olema kooskõlas nii EL õigusega kui ka vastama Eesti põhiseadusele”.⁷ Seetõttu on raamotsuse alusel siseriiklikus õiguses sätestatu põhiseaduspärasuse kontroll lubatud ning vajalik niivõrd, kui see ei lähe vastuollu EL õigusest tulenevaga.

⁵ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 27.04.2011, 2.

⁶ RKPJKo 3-4-1-5-08.

⁷ RKPJKo 3-4-1-10-10, p 38.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on välja selgitada, millised on EVM-i alusel toimivas loovutamismenetluses loovutatavale isikule Eestis tagatud õigused ning kas nad on ka Eesti põhiseadusest lähtudes piisavad. Analüüsitud on loovutatava isiku olukorda loovutamismenetluses, temale tagatud õigusi ning põhiõiguste kaitset. Vaatluse all on isiku loovutamine EVM-i alusel ning arvestades magistritöö piiratud mahtu jääb käesolevast tööst kõrvale Eesti poolt teistele EL liikmesriikidele EVM-i esitamist puudutav.

Loovutamismenetluse regulatsioon sisaldab mitmeid küsitavusi ning selle pinnalt on tekkinud kahtlusi, kas on võimalik tagada isiku õiguste piisav kaitse ning seeläbi oleks küsitav ka seaduse põhiseaduspärasus. Eelkõige tuleb analüüsida seda, kas kehtiv seadus tagab kõik loovutatava isiku õigused. Selleks on vaja lisaks teoreetilisele uurimusele analüüsida praktikat, mis peaks andma vastuse küsimusele, kas seadust on võimalik probleemideta ellu rakendada viisil, mis tagab kõigi menetlusosaliste õiguste ja vabaduste kaitse. Probleemide esinemisel tuleb analüüsida, kas need on ületatavad seaduse sätete tõlgendamise teel või on vajalik normide täiendamine või muutmine, et tagada regulatsiooni põhiseaduspärasus.

Isiku põhiõiguste kaitse problemaatika loovutamismenetluses on aktuaalne küsimus ka Euroopa Komisjoni töös ning loovutatava isiku õigustega seonduvad küsimused on üles kerkinud Euroopa Kohtu (EK) praktikas.⁸ See viitab probleemide olemasolule ning päevakajalisusele.

Ka Eesti Advokatuuri 06.11.2012 pöördumises õiguskantsleri poole oli välja toodud, et raamotsuse alusel loodud EVM lõi senikehtinud väljaandmise korra kõrvale uue, oluliselt lihtsama ja kiirema süsteemi kriminaalmenetlusele allutatud isikute ühest riigist teise üleandmiseks. Samuti juhib Advokatuur tähelepanu sellele, et üle Euroopa ja ka Eestis on avalikkuse suurt tähelepanu pälvinud juhtumid, kus EVM-i alusel isiku kinnipidamine ja välisriigile loovutamine on tekitanud suuri vaidlusi nende põhjendatuse üle.⁹

Kõige tõsisemad probleemid loovutamismenetluses on seotud juhtumitega, kus loovutatud isik on vahistamismääruses ebaõigesti identifitseeritud või kus vahistamismääruse täitmise menetluses jäetakse arvestamata selged ja ümberlükkamatud tõendid selle kohta, et vahistamismääruses nimetatud isik ei saanud väidetavalt kuritegu toime panna (alibi). Advokatuur selgitab, et kui loovutamistaotluse saanud riik oleks sellistes olukordades astunud

⁸ EKo 18.10.2012, C-396/11, *Radu*; EKo 26.02.2013, C-399/11, *Melloni*.

⁹ Kriminaalmenetluse seadustiku muutmisest. Eesti Advokatuur (viide 1).

samme tegelike asjaolude väljaselgitamiseks, siis ei oleks selliste juhtumite korral isikuid välisriigile loovutatud ning isikud poleks pidanud taluma kuudepikkust vangistust või muid piiranguid ning tegema jõupingutusi õigluse jaluleseadmiseks enda jaoks võõra keele- ja õiguskeskkonnaga välisriigis.

Käesolevas magistritöös püüab autor leida vastuse küsimusele, kas hetkel kehtiv loovutamismenetluse regulatsioon on piisav isiku õiguste kaitseks ning milliseid muudatusi tuleks probleemide korral autori hinnangul teha, et tagada efektiivne loovutamismenetlus, kus on piisavalt kaitstud kõikide osapoolte huvid ning õigused. Eelnevat arvesse võttes on autor püstitanud hüpoteesi, mille kohaselt hetkel kehtiv KrMS-s sisalduv loovutamismenetluse regulatsioon ei taga praktikas piisaval määral loovutatava isiku õiguste kaitset ning seetõttu on vajalik regulatsiooni täiendamine.

Oma tööga ei soovi autor seada kahtluse alla raamotsuse õiguspärasust ning sellest tulenevat. Vastupidi, autori hinnangul on igati tervitatav EL liikmesriikide vaheline piiriülene koostöö ning raamotsus peaks olema sobiv vahend rahvusvahelise kuritegevuse vastases võitluses. Küll aga on siinkirjutaja esialgse hinnangul kohaselt võimalik ja ka vajalik muuta Eesti siseriiklikku õigust – täpsemalt KrMS loovutamise sätteid – selliselt, et see tagaks võimalikult efektiivselt loovutamises osalevate isikute põhiõiguste kaitse pidades seejuures silmas raamotsuses ettenähtut. Samuti püüab autor leida vastust küsimusele, kas Eestis peetakse raamotsust otsekohalduvaks õigusaktiks, kuigi tegelikkuses on Eesti üksnes kohustatud PS-s sätestatud õiglase menetluse piire arvestades saavutama raamotsuses soovitud resultaadi ning Eesti riigil on siin PS §-st 14 tulenevalt kohustus luua kohased menetlused isikute põhiõiguste kaitseks.¹⁰

Et töö alguses püstitatud küsimustele vastuseid leida ning eesmäärke saavutada, tuleb uurida, kas kehtivat seadust on võimalik praktikas ellu rakendada viisil, mis tagab isiku põhiõiguste kaitse. Seetõttu on töö raames läbi viidud Eesti Vabariigis toimunud loovutamismenetluste kohtupraktika analüüs, mille raames on autor läbi töötanud kõik Eestile esitatud ja siin lahendamist leidnud loovutamistaotlused ning täiendavalt on analüüsi kaasatud ka loovutamismenetluses tehtud teise kohtuastme praktika. Selleks et tagada töö tulemuste verifitseeritavus, on töö raames läbiviidud kohtupraktika analüüsi valim täielik. Analüüsi tulemustest peaks selguma, mil viisil on Eesti kohtud siiani loovutamistaotlusi lahendanud ning mil viisil on isikute õigused loovutamismenetluses kaitstud. Seeläbi on võimalik anda

¹⁰ RKPJKo 3-4-1-4-03, p 16.

hinnang kehtiva loovutamismenetlust puudutava regulatsiooni põhiseaduspärasusele, õigusselgusele ning piisavusele.

Hüpoteesi kontrollimise raames püütakse muuhulgas leida vastus ka küsimusele, kas EVM alusel toimuv süsteem vajab tõesti reformimist ning see on ainus võimalus vältida usalduse kaotust EL loovutamissüsteemi ning justiitskoostöö poliitikasse tervikuna, nii nagu seda on väidetud õiguskirjanduses.¹¹

Selleks et loovutamismenetluse regulatsiooni analüüs oleks täielik ning kergesti jälgitav, on töö struktuur üles ehitatud vastavalt loovutamismenetluse erinevatele, üksteisele järgnevatele etappidele. Töö rajaneb KrMS-s toodud loovutamismenetluse regulatsioonile, kuivõrd eesmärgiks on analüüsida Eestis toimivas loovutamismenetluses isiku õiguste kaitset. Samas on autor töö kirjutamisel tutvunud ka teiste EL liikmesriikide loovutamismenetlust puudutavate regulatsioonidega ning võtnud neid arvesse võrdlevas käsitluses.

Esimene peatükk käsitleb KrMS-s sisalduva loovutamismenetluse aluseid ning annab ülevaate EVM süsteemist üldiselt. Samuti lahatakse esimeses peatükis loovutamise üldtingimusi, mille alusel saab Eestis menetlust läbi viia ning toodud on nii süütuse presumptsiooni põhimõtte kui ka seaduslikkuse põhimõtte rakendamise probleemide analüüs. Teine peatükk käsitleb loovutamist piiravaid ja välistavaid tingimusi. Analüüs hõlmab nii kehtivat regulatsiooni, sellest tõusetuvaid probleeme kui ka võimalikku vajadust nimetatud tingimuste täiendamiseks.

Kolmas peatükk kajastab kohtueelse loovutamismenetluse sisu, kus käsitletakse järjest kõiki loovutamismenetluse etappe alates isiku kinnipidamisest kuni kohtuliku loovutamismenetluse alguseni. Ära on toodud nii teoreetiline taust kui ka regulatsiooni praktiline ellurakendamine, samuti on süvendatult käsitletud loovutatava isiku mõistet, tema õigusi ning positsiooni loovutamismenetluses. Magistritöö neljas peatükk käsitleb kaebeõiguse küsimusi kohtulikus loovutamismenetluses ning avatud on nii kohtuliku loovutamismenetluse kui ka määruskaebemenetluse regulatsiooni sisu seda läbi kohtupraktika analüüsides.

Kõikides peatükkides on toodud konkreetse loovutamismenetluse etapi sisu ning võimalikud probleemkohad. Menetluse analüüs hõlmab nii selle teoreetilise tausta avamist kui praktikas

¹¹ C. Heard, D. Mansell. The European Arrest Warrant: The Role of Judges When Human Rights are at Risk. *New Journal of European Criminal Law*, Vol 2, Issue 2, 2011, lk 147.

toimuvat. Samuti on autor teatud õiguslike asjaolude puhul, mis tekitavad enim küsitavusi, toonud võrdlusi teiste EL liikmesriikide õiguskordadest. Igas peatükis võtab autor kokku regulatsiooni pinnalt üles kerkivad õigusküsimused, nende analüüsimisel selgunud probleemid ning pakub ka välja võimalikud lahendused ebatäieliku või puuduliku seadusregulatsiooni parandamiseks juhul, kui probleemi ületamine ei ole võimalik praktika muutmise või normi tõlgendamise teel.

Magistritöö kirjutamisel on kasutatud erinevaid andmekogumismeetodeid (nt dokumentvaatlus, kogemuste üldistamine), andmetöötlusmeetodeid (nt seletav, kirjeldav ja seostav meetod ning matemaatilised arvutusmeetodid) ja tulemuste interpreteerimise meetodeid (nt reastamine, hindamine, süntees, üldistamine, järeldamine). Samuti on autor uurimuse läbiviimisel kasutanud süsteemset ja analüütilist, samuti kvalitatiivset, kvantitatiivset ja võrdlevat meetodit. Autori seisukohad on sel viisil argumenteeritud usaldusväärsete tulemustega ning teoreetiliselt põhistatud. Kuigi töö raames tehakse mõningaid ettepanekuid kehtiva regulatsiooni parendamiseks, on vaadeldav magistritöö oma tervikult probleeme diagnoosiv ja neid analüüsiv ning mitte alati neid lahendav.

Magistritöö vormistamisel on järgitud Tartu Ülikooli õigusteaduskonna üliõpilastööde vormistamise ja viitamise põhireegleid.¹²

Allikmaterjalidena on autor kasutanud eesti- ja inglisekeelseid allikaid. Mahukaima osa allikatest moodustab Eesti esimese ja teise kohtuastmete loovutamismenetluste praktika.¹³ Lisaks on autor täiendavalt analüüsinud nii Riigikohtu, Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) kui ka EK teemakohast praktikat. Töö teoreetilise osa koostamisel on lisaks erinevate riikide seadustele, eesti seaduste kommentaaridele ning EL õigusallikatele tuginetud ka vastavale erialakirjandusele. EL õigusallikatel ning kohtupraktikal on oluline roll loovutamismenetluste regulatsiooni analüüsis, kuivõrd EVM-l põhinev loovutamismenetlus on loodud EL tasandil ning sealsamas toimub ka loovutamismenetluste pidev monitoring ning analüüs.

Autor soovib tänada käesoleva magistritöö valmimisele kaasaaitamise eest Saale Laost ning magistritöö juhendajat professor Jaan Ginterit.

¹² J. Sootak. Üliõpilastööde kirjutamise ja vormistamise juhend. Juhend õigusteaduskonna üliõpilastele. Tallinn: Juura, 2011.

¹³ Kohtupraktika analüüsi valimi moodustanud kohtulahendid on toodud Lisas 1.

I LOOVUTAMISMENETLUSE REGULATSIOONI ÜLDALUSED

1.1 Raamotsusest tuleneva loovutamismenetluse olemus

EVM-i regulatsioon on kaasa toonud olulise kvaliteedimuutuse võrreldes traditsioonilise väljaandmismenetlusega. Peamiseks muudatuseks on EL liikmesriikide õigusasutuste vaheline otsesuhtlus ilma täitevvõimu ja poliitilise sekkumiseta, täitmise kiirenemine ja täitmisest keeldumise aluste piiratus. Samuti on EVM-i täitvate liikmesriikide kodanike loovutamine tõhustanud piiriülest kriminaalmenetlust. Siin võib ehk lausa rääkida uuest menetlusliigist, mis ei ole enam rahvusvahelise õiguse osa, vaid siseriiklikul kriminaalmenetlusel põhinev osa arenevast pluralistlikust EL kriminaalmenetlusest.¹⁴

EVM alusel toimuva loovutamismenetluse regulatsiooni siseriiklikus õiguses kehtestamise aluseks olev raamotsus on üks vahend, mille abil EL liikmesriikide karistusõigust kujundada püüab. Raamotsuse näol on tegemist uudse õigusallikaga, mis on üle võetud Euroopa Ühenduse õiguse direktiivi regulatsioonist.¹⁵ Raamotsus annab liikmesriikidele ette eesmärgid ja miinimumnõuded, millele nende õigusaktid ja –praktika peavad vastama, samal ajal kui nende eesmärkide saavutamiseks kasutatavad vormid ja meetodid on liikmesriigi enda otsustada, niikaua kuni need tagavad raamotsuse efektiivse ülevõtmise. Oluline on seejuures asjaolu, et liikmesriigid võivad raamotsuse sisu ellurakendamisel minna oma lahendustes kaugemale, kui raamotsus seda ette näeb, kuid ei tohi seejuures toimida selle eesmärkidele vastu ega teha vähem, kui miinimumnõuded ette näevad. Erinevalt riikidevahelisest lepingust ei kuulu raamotsus ratifitseerimisele ning ülevõtmine ja rakendamine on liikmesriigile kohustuslik.¹⁶

Raamotsus pole otserakendatav¹⁷, kuid EK on *Pupino* asjas leidnud, et kui liikmesriik pole (süüliselt) raamotsuse nõudeid oma õiguskorda sisse viinud, siis tuleb riigisisest õigust tõlgendada raamotsusega konformselt, niivõrd kui see on võimalik.¹⁸ Autor nõustub siinkohal kirjanduses väljatoodud seisukohaga, et *Pupino* kohtuotsusega tõi EK raamotsuse mõiste palju lähemale direktiivi olemusele, seeläbi sisuliselt vähendades liikmesriikide diskretsiooni

¹⁴ A. Plekksepp. KrMSK § 490/5.1. – E. Kergandberg, P. Pikamäe (koostajad). Kriminaalmenetluse seadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura 2012.

¹⁵ Euroopa Liidu Leping (ELL) 92/C 191/01, art 34 II b.

¹⁶ ELL art 34 II b, teine lause.

¹⁷ ELL art 34 II b, viimane lause.

¹⁸ EKo 16.06.2005, C 105/03, *Pupino*, § 61. Vt ka RKKKo 3-1-1-125-06.

raamotsuse rakendamisel.¹⁹ Selline tõlgendus ei vähenda liikmesriigi pädevust raamotsuse ellurakendamisel selliselt, et riik ei saaks oma äranägemise järgi parimal võimalikul viisil luua siseriiklikus õiguses menetluse, mis on kooskõlas raamotsuses seatud eesmärkidega, kuid samal ajal arvestab piisaval määral menetluses osalevate isikute õigustega.

EVM-l põhineva regulatsiooni loomisel tehtud muudatuste märkimisväärne tähtsus seisneb asjaolus, et kasutades ära ühelt poolt isikute vaba liikumise võimalust EL-s ja teiselt poolt liikmesriikide õiguskordade erinevusi, on kurjategijatel siiani olnud kerge vältida õigusemõistmist ja karistuse kandmist. Loovutamismenetlus muudab ühtlasi kurjategijate jaoks kohtu alla andmisest ning karistuse kandmisest kõrvalehoidumise raskemaks.²⁰

EVM ja selle alusel toimuv loovutamismenetlus põhineb vastastikuse tunnustamise põhimõttel, mida EL on tunnustanud kui õiguslase koostöö nurgakivi kriminaalmenetluses. Vastastikune tunnustamine tähendab seda, et eeldatakse teiste EL liikmesriikide kohtute ja teiste õiguskaitseasutuste otsuste õiguspärasust ja täidetakse neid vastastikusest usaldusest lähtudes. EVM-i võib pidada vastastikuse tunnustamise põhimõtte seni parimaks näiteks.²¹ Teisalt heidetakse vastastikuse tunnustamise põhimõttele sageli ja ka põhjendatult ette, et see töötab vaid kuritegevusega võitlemise huvides, kuid jätab õigussüsteemide erinevustest tuleneva koorma kahtlustatavate ja süüdistatavate isikute kanda. Samuti puudub loovutamismenetluse puhul ühtne ja kogu ahelat kattev kohtuliku kontrolli mehhanism, mis kaitseks loovutamise ja ka teiste vastastikuse tunnustamise põhimõtte rakendamise meetmetega tekitatavate võimalike õigusrikkumiste eest. Siin võib tekkida õigusliku vaakumi olukord, kus liikmesriigid on isiku suhtes rakendanud repressiivset sundi, kuid õiguskaitsevahendeid selliseks olukorraks ette nähtud ei ole, kuivõrd tulenevalt ELL artiklist 35 ei ole loovutatavatel isikutel ja nende kaitsjatel õigust pöörduda EK poole EVM-i puudutavates asjades.²²

Karistusõiguses on vastastikuse tunnustamise põhimõtte rakendamine mõnevõrra problemaatiline. Selline lähenemine ei arvesta asjaoluga, et “erinevalt kaupade vabast liikumisest on riikide karistusõiguse näol tegemist ühiskondliku ja kultuurilise

¹⁹ O. Pollicino. European Arrest Warrant and Constitutional Principles of the Member States: a Case Law-Based Outline in the Attempt to Strike the Right Balance between Interacting Legal Systems.. German Law Journal. Vol 09, No 10, 2008, lk 325.

²⁰ V.-M. Rummo. Euroopa vahistamismäärus. Isikute loovutamise uus kord Euroopa Liidus. Juridica VIII/2004, lk 568, 570.

²¹ A. Plekksepp. Riigi suveräänsus karistusõiguse ajaloolises ja euroopastumise kontekstis. Kogumikus: Kalmo/Luts-Sootak (Koost.). Iganenud või igavene? Lk 186 – 213. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2010, lk 199.

²² *Ibid.*, lk 201.

konstruktsiooniga, mis põhineb riikides omaksvõetud väärtushinnangutel ja kokkulepetel. Riiklike repressioonide “turg” ei tekita analoogiliselt impordipiirangute kaotamisega suuremat vabadust, vaid pigem repressiivvõimu “ülepakkumise” ning põhiõiguste ja –vabaduste “vähempakkumise”, milles kannatajaks jäävad kodanikud.”²³

Autori hinnangul on põhjendatud kahtlused loovutamismenetluses osalevate isikute efektiivse kaitse osas. Siin aitavadki siseriiklikud regulatsioonid, mis peaksid, arvestades raamotsuses toodud eesmärgi, sätestama võimalikult täpselt ning adekvaatselt loovutamismenetluses osalevate isikute õigused. Kuigi loovutamismenetlus omab endas tugevat rahvusvahelise koostöö elementi, on lõppastmes tegemist siseriiklike institutsioonidega, kes EVM-i ellu rakendavad. Oluline on, et siseriiklik seadus tagaks võimalikult efektiivsed menetlusõiguslikud abinõud loovutatavale isikule. Ühest küljest on mõistetav, et raamotsuse alusel toimuv loovutamismenetlus tugineb EL liikmesriikide õiguskordade tugevale integreeritusele ning rõhutab eeskätt õiguskordade harmoniseeritust. Samas tuleb igal liikmesriigil, järgides samu eesmärgi, leida parim võimalik viis raamotsusest tuleneva ellurakendamiseks ning tulenevalt raamotsuse loogikast on selleks võimalik valida erinevaid lähenemisteid. Kui liikmesriigid tagavad raamotsuse ellurakendamisel võimalikult suure ulatuses isiku õiguste kaitse, on võimalik ka suurema usalduse tekkimine riikide vahel ning seeläbi vastastikuse tunnustamise põhimõtte veelgi efektiivsem rakendamine.

Loovutamismenetluse aluseks oleva vastastikuse tunnustamise põhimõtte moodustavad järgmised alakriteeriumid:

1. poliitilise kaalutusotsuse kaotamine ja liikmesriikide kohtute ning teiste õigusasutuste vahetu koostöö;²⁴
2. osaline vastastikuse põhimõttest loobumine;
3. teo mõlemapoolse karistatavuse põhimõttest loobumine;
4. spetsiaalsuse põhimõtte piiramine;
5. täitva riigi kodanike loovutamine EL piires;
6. teise liikmesriigi õigusasutuse otsuse täitmisest keeldumise aluste piiramine ja
7. täitmise tähtaegade kehtestamine.²⁵

Ka Riigikohus on öelnud, et teise liikmesriigi pädevate õigusasutuste otsustusi tuleb käsitada sarnaselt riigisiseste õigusasutuste vastavate otsustustega. Sellest tuleneb samuti, et teise

²³ A. Plekksepp. KrMSK § 490/1.2 (viide 14).

²⁴ V.-M. Rummo (viide 20), lk 569.

²⁵ A. Plekksepp. KrMSK § 490/1.2.1 (viide 14).

liikmesriigi õigusasutuse otsustust ei või jätta täitmata üksnes põhjusel, et isikul ei ole võimalik selle osas esitada riigisisesele õigusasutusele enda vastuväiteid. Samuti rõhutab Riigikohus, et kuigi liikmesriigile jääb pädevus enda riigisisest õigussüsteemi, normitehnikat ja õiguspraktikat arvestades määrata, kuidas täpselt raamotsusest nähtuvad põhimõtted ellu viia, peab lõpptulemusena riigisisesele kehtiv õigus vastama raamotsuses sätestatule.²⁶

Et veelgi paremini mõista loovutamismenetluse uudset iseloomu, tuleb rõhutada selle menetlusliigi poliitilist sõltumatust, mis eristab seda väljaandmismenetlusest. Raamotsuse art 6 sätestab, et nii EVM-i koostavaks kui ka selle täitmise üle otsustavaks organiks peab olema liikmesriigi õigusasutus. See tähendab justkui, et riikide suveräänsust on mõnevõrra kärbitud – loovutamine peaks nüüd olema puhtalt õiguslik küsimus ning vaba täitevvõimu poliitilisest otsustusest. Sellisel regulatsioonil on mitu eelist. Esiteks tagab see kiirema menetluse, sest ei täitmiseks esitatud ega ka riigi enda poolt koostatud EVM ei pea enam läbima mitut astet (kohtu ja täidesaatva võimu organit). Teiseks ei saa haldusorgan teha loovutamismenetluses enam otsuseid, mis lähtuvad mitte juriidilistest, vaid poliitilistest kaalutlustest (nt kas loovutamine on poliitilises plaanis, arvestades riikide omavahelisi suhteid, konkreetsel juhul üldse soovitatav²⁷ vms). On väidetud, et poliitilise riigivõimu pädevuse piiramine aitab kaasa ühtse Euroopa loomisele ning riigipiiride tähtsuse vähendamisele EL piires.²⁸

Väitele, et loovutamismenetlus Eesti kontekstis on poliitilise sekkumiseta menetlus, on autori hinnangul võimalik esitada tugev vastuargument. Nimelt võib KrMS § 506 lg 1 alusel Justiitsministeerium lükata jõustunud loovutamismääruse täitmise edasi, kui seda tingib loovutatava suhtes Eestis toimuv kriminaalmenetlus või tema kohta tehtud kohtuotsuse täitmine. Raamotsuses on sama regulatsioon kehtestatud art-ga 24, mis annab loovutamismääruse täitmise edasi lükkamise pädevuse „vahistamismääruse täitvale õigusasutusele“. KrMS kommentaaris on leitud, et kehtiv regulatsioon ei ole kooskõlas võimude lahususe põhimõtte ega ka raamotsusega, kuna viimane eeldab kohtu pädevust sellise küsimuse lahendamisel.²⁹ Autori hinnangul ei ole Eesti siin raamotsusest tulenevat korrektselt tõlgendanud ning on ekslikult andnud volituse EVM-i täitmise edasilükkamise pädevuse täitevvõimu asutusele, kuigi tegelikkuses peaks seda tegema kohus õigusasutuse tähenduses.³⁰

²⁶ RKKKo 3-1-1-9-09, p 8.1.

²⁷ E. Kergandberg. Väljaandmismenetlusest. – Juridica 2000/I, lk 32.

²⁸ V.-M. Rummo (viide 20), lk 571.

²⁹ A. Plekksepp. KrMSK § 506/1 (viide 14).

³⁰ Arvestades käesoleva töö piiratud mahtu ning seatud eesmärki analüüsida loovutamismenetluses loovutatavate isikute õiguste kaitse aspekti, on nimetatud probleemi süvendatud analüüs käesolevast tööst välja jäetud. Kuigi

1.2 Euroopa vahistamismääruse ja loovutamismenetluse mõiste

EVM-i, mis on aluseks loovutamismenetluse läbiviimisele, mõiste on toodud KrMS §-s 490, mille kohaselt on Euroopa vahistamismäärus EL liikmesriigi pädeva õigusasutuse tehtud taotlus teisele EL liikmesriigile isiku kinnipidamiseks, vahi alla võtmiseks ning loovutamiseks kriminaalmenetluse jätkamise või jõustunud kohtuotsusega mõistetud vangistuse täideviimise eesmärgil. Mõiste definitsioon on üle võetud raamotsuse art 1 lg-st 1 ning seda kasutatakse kogu jaos läbivalt, tähistamaks EL liikmesriigi esitatud või Eesti poolt EL liikmesriigile esitatavat taotlust (ing k *judicial decision issued by a Member State*) isiku kinnipidamiseks, vahi alla võtmiseks ning loovutamiseks kas kriminaalmenetluse läbiviimise või süüdimõistva kohtuotsuse täitmise eesmärgil.³¹

Kuigi loovutamismenetluse definitsiooni seadusest ei leia, on mõiste avamine läbi teleoloogilise tõlgendamise võimalik. Käesolevas töös peab autor loovutamismenetluse all silmas menetlust, mis toimub EVM-i täitvas riigis EVM-i alusel esitatud loovutamistaotluse lahendamise eesmärgil. Seaduse kohaselt koosneb EVM-i täitmise menetlus järgmistest staadiumitest:

- 1) isiku kinnipidamine EVM-i alusel;
- 2) isiku vahi alla võtmine EVM-i täitmise tagamiseks;
- 3) kohtulik loovutamismenetlus, s.h isiku nõusoleku korral kiirendatud loovutamismenetlus;
- 4) täitevvõimu poolt korraldatav isiku üleandmine taotlevale riigile.³²

1.3 Senine loovutamispraktika Eestis - üldandmed

Magistritöö raames on läbi vaadatud ning analüüsitud kokku 339 Eesti esimese ja teise kohtuastme lahendit loovutamismenetluses. Nimetatud kohtuasjad puudutavad Eestile esitatud loovutamistaotluste läbivaatamist ning analüüsist on magistritöö piiratud mahtu ning teemapüstitust arvestades välja jäetud Eesti poolt esitatud EVM-e puudutav kohtupraktika.

märkimist väärrib, et EVM käsiraamatus on mõistet *judicial decision* tõlgitud kui „kohtuotsus“ ning EVM on käsiraamatu kohaselt EL-s täidetav kohtuotsus, mille on teinud liikmesriik ja mis täidetakse teises liikmesriigis kohtuotsuste vastastikuse tunnustamise põhimõtte alusel. Vt Euroopa käsiraamat Euroopa vahistamismääruse tegemise kohta (muudetud versioon). Euroopa Liidu Nõukogu nr 17195/1/10, Brüssel, 17.12.2010, lk 9.

³¹ Karistusseadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. 368 SE I. Arvutivõrgus:

http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=041320007

(31.01.2013).

³² *Ibid.*

Lisaks kohtumäärustele on autor läbi vaadanud kõik loovutamistega seotud Harju Maakohtu (HMK) ja Tartu Maakohtu (TMK) kohtutoimikud, sh kohtuistungite protokollid, isikute kinnipidamise protokollid, esitatud EVM-d ja muu asjakohase informatsiooni. Toodud kohtupraktika analüüs hõlmab kõiki Eesti Vabariigis loovutamismenetluses tehtud kohtulahendeid 31.12.2012 seisuga, st ajaperioodil 01.07.2004 kuni 31.12.2012.

Alates loovutamismenetluse regulatsiooni jõustumisest on Eestile esitatud kokku 304 EVM-i, millest on rahuldatud täielikult või osaliselt 296 taotlust. Täiendavalt on nimetatud ajavahemikul Eestile esitatud 15 EVM-i laiendamise taotlust, mis on täies mahus rahuldatud. Esitatud loovutamistaotlustest 18 lahendati TMK-s, 262 HMK-s ning 24 Tallinna Linnakohtus (TLK)³³. Eestis läbiviidud loovutamismenetluste niioelda tippaeg oli 2008. aasta, mil vaadati Eesti kohtutes läbi ühtekokku 55 loovutamise taotlust ning üks laiendamise taotlus. Üldiselt on loovutamismenetluste arvukuse osas märgata aastate jooksul loovutamistaotluste arvu tõusu Eestis, kuigi aastatel 2009-2011 on EVM-e Eestile esitatud vähem (vt Lisa 1 – tabel nr 1).

1.3.1 Keskmise menetlusaeg

Keskmiselt kestab loovutamismenetlus Eestis (alates esimesest menetlustoimingust kuni kohtulahendi tegemiseni) 11 päeva, kui isik on enda loovutamisele nõus. Kui isik loovutamisele ei nõustu, kestab menetlus keskmiselt 16 päeva.³⁴ Määruskaebemenetluse raames arutatakse isiku loovutamise üle keskmiselt 43 päeva. Kõige kiiremini on suutnud HMK loovutamistaotluse läbi vaadata 2 päevaga³⁵ ning kõige pikem loovutamismenetlus kestis ühtekokku 98 päeva³⁶. Aastate lõikes on näha, et reeglina on menetlusaeg lühem nendes asjades, kus isik on andnud oma nõusoleku loovutamiseks võrreldes menetlustega, kus isik loovutamisele ei nõustu. Erinevate menetluste võrdlustest on selgunud, et menetluse pikkuse määrab suure osas lisaks isiku nõusoleku olemasolule ka see, kas kohtul tuleb taotleda täiendavat informatsiooni, samuti see, kas isiku suhtes loovutamise vahistuse kohaldamise määrus on koostatud sama kohtu tööpiirkonnas, kes asub isiku loovutamist EVM-i alusel arutama või mitte (vt Lisa 1 – tabel nr 2).

³³ TLK eksisteeris kuni 01.01.2006.

³⁴ Võrdluseks saab tuua EL liikmesriikide keskmise EVM-i menetlemise aja aastatel 2005-2009, mis oli 14-17 päeva nende isikute puhul, kes loovutamisele nõustusid ning 48 päeva nende puhul, kes oma nõusolekut ei andnud. Vt Report from the Commission to the European Parliament and the Council. On the implementation since 2007 of the Council Framework Decision of 23 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between member states. 11.07.2011, COM(2011) 175 final, lk 3.

³⁵ HMK 1-11-464.

³⁶ TLK L-13/05.

1.3.2 Eestile Euroopa vahistamismääruse esitanud riigid

Eestile on EVM-e esitatud kokku 14 erineva EL liikmesriigi poolt. Nendeks riikideks on Soome, Saksamaa, Itaalia, Rootsi, Leedu, Prantsusmaa, Suurbritannia, Läti, Poola, Belgia, Holland, Iirimaa, Ungari ning Tšehhi. Neist enim loovutamistaotlusi on esitanud Soome Vabariik (156), kellele järgnevad Saksamaa (39) ning Itaalia (24). Itaalia esinemine niivõrd kõrgel kohal Eestile esitatud loovutamistaotluste arvukuse pingereas on mõnevõrra tinglik, kuivõrd valdav enamus Itaalia esitatud EVM-dest olid seotud kurikuulsa juveeliröövi kaasusega 2007. aastal.³⁷ Lisaks 2007. aastale on Itaalia Eestile esitanud loovutamistaotluse vaid ühel korral 2010. aastal, samal ajal kui 2004-2012 aastatel on igal aastal esitanud stabiilselt loovutamistaotlusi Rootsi, samuti on loovutamistaotlustega pea igal aastal (välja arvatud 2007) esindatud Leedu. Vaid ühe loovutamistaotluse on Eestile esitanud Ungari ja Tšehhi (vt Lisa 1 – tabel nr 3).

1.3.3 Taotluste aluseks olevate tegude kvalifikatsioon

EVM-i mõistest tulenevalt saab loovutamistaotluse esitada nii kriminaalmenetluse jätkamiseks kui ka jõustunud kohtuotsusega mõistetud vangistuse täideviimise eesmärgil. Eestile esitatud 304-st EVM-st 27 (8,9 %) olid esitatud kohtuotsuse täitmise eesmärgil ning 277 kriminaalmenetluse jätkamiseks loovutamist taotlevas liikmesriigis. EVM-e isiku loovutamiseks menetluse jätkamiseks on enim esitatud varavastaste kuritegudega seotud menetlustes (165 taotlust), järgnevad narkootikumidega seotud kuriteod (75 taotlust), isikuvastased kuriteod (30 taotlust) ning maksukuriteod (7 taotlust) (vt Lisa 1 – tabel nr 4).

1.3.4 Isikud, kelle loovutamist taotletakse

Vaadeldud ajaperioodil on Eestile esitatud 304 isiku loovutamise taotlust ning Eesti on loovutanud 296 isikut. Kõigist isikutest, kelle suhtes EVM on Eestile esitatud, olid 297 mehed ning 7 naised. 304 isikust 174 on eesti kodanikud (so 57,2 % kogu isikute arvust), kellest 102 on varasemalt Eestis kriminaalkorras karistatud (58,6 %). Eesti on keeldunud 4 eesti kodaniku ning 4 muust rahvusest kodaniku loovutamisest. Seega on Eesti üheksa aasta jooksul loovutanud EVM-i alusel teistele EL liikmesriikidele 170 Eesti Vabariigi kodanikku.

³⁷ Itaalia esitatud EVM-de suur hulk nimetatud asjas leidis kajastamist ka Eesti meedias ning selle raames 21 isiku kinnipidamist on peetud tõenäoliselt Eesti läbi aegade suurimaks politseioperatsiooniks. Vt: K. Masing. Politsei tabas suuroperatsiooni käigus 21 Itaalia juveeliärisid röövinud isikut. – Eesti Päevaleht 21.02.2007. Arvutivõrgus: <http://www.epl.ee/news/eesti/politsei-tabas-suuroperatsiooni-kaigus-21-itaalia-juveeliarisid-roovinud-isikut.d?id=51076586> (18.03.2013).

1.4 Loovutamismenetluse sätted kriminaalmenetluse seadustikus

Eesti viis asjakohased muudatused kriminaalmenetluse seadustikku sisse infoühiskonna teenuse seaduse, karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seaduse, riigisaladuse seaduse ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seadusega (RT I 2004, 54, 387), mis jõustus 1. juulil 2004. Selle seadusega täiendati KrMS 19. peatükki 8. jaoga – loovutamine, mis kehtestas raamotsuses kajastatud põhimõtted ka Eestis.

EVM alusel toimuv loovutamismenetlus on esimene õiguslik vahend, mis põhineb kriminaalasjades tehtud otsuste vastastikusel tunnustamisel ning mis tõi kaasa suured muudatused võrreldes vana väljaandmissüsteemiga, mis on asendatud üleandmissüsteemiga vabadusel, turvalisusel ja õigusel põhineva ala piires ning mis mõjutab eelkõige menetlusi, tähtaegu ja isiku üleandmata jätmise põhjuseid. Seega on loovutamismenetlus tihedalt seotud ka Euroopa Liidu lepingu³⁸ artiklis 29 sätestatud eesmärgiga, mille kohaselt Nõukogu võtab vastu otsuseid, milles määratletakse lähenemisviis konkreetsele geograafilist või temaatilist laadi küsimusele.³⁹

KrMS reguleerib siseriiklikult nii väljaandmise kui ka loovutamise küsimusi. Riigikohus on selgitanud, et kuigi väljaandmine kujutab endast rahvusvahelisõigusliku iseloomuga riiklikku tegevust, mitte aga kriminaalmenetlust, on asjasse puutuva regulatsiooni paiknemine KrMS-s põhjendatav sellega, et isikute väljaandmist taotletakse nende väidetava seotuse tõttu kuritegevusega.⁴⁰ Kui tõmmata paralleele väljaandmismenetlusega, siis võiks väita, et ka loovutamismenetluse puhul ei ole tegemist kriminaalmenetlusega. Nii on ka Riigikohus öelnud, et EVM on raamotsusest lähtuv ja EL liikmesriikide vahelise õigusabi ühte alaliiki tagav meede.⁴¹

Ka Justiitsministeeriumi hinnangul ei teosta Eesti EVM-i täitmisel iseseisvat kriminaalmenetlust, vaid täidab teise riigi palvel teatud menetlustoimingut.⁴² Justiitsministeeriumi selgituste kohaselt on loovutamismenetlus “väljaandmismenetluse

³⁸ Euroopa Liidu Lepingu konsolideeritud versioon. – ELT C 115, 09.05.2008, lk 13-45.

³⁹ Revised version of the European handbook on how to issue a European Arrest Warrant. Council of the European Union, nr 17195/1/10. Brussels, 17.12.2010, lk 4.

⁴⁰ RKKKm 3-1-1-39-09.

⁴¹ RKKKo 3-1-1-93-11, p16.2.

⁴² Justiitsministeeriumi 23.10.2012 vastus Eesti Advokatuuri 14.09.2012 pöördumisele, nr 8-2/8349. Arvutivõrgus: <http://www.oiguskantsler.ee/dokumendiregister/> (31.01.2013).

lihtsustatud vorm, mille eesmärgiks on isikute võimalikult kiire väljaandmine ühest EL liikmesriigist teise andes nii loovutamise taotlemise kui loovutamise otsustamise õiguse ainult liikmesriikide määratud õigusasutustele”.⁴³

Kuigi tegemist ei peaks olema kriminaalmenetlusega, vaid üksnes rahvusvahelise justiitskoostöö raames kasutatava meetmega, mis on reguleeritud KrMS-i vastavas peatükis, kohalduvad KrMS § 433 lg 3 alusel loovutamismenetlusele üldised kriminaalmenetluse sätted niivõrd, kuivõrd need ei ole vastuolus rahvusvahelise kriminaalkoostöö erisätetega.

Autor ei saa nõustuda järeldusega, et loovutamismenetlus on üksnes meede või toiming – juba sõnastusest tulenevalt peaks olema tegemist eraldi menetlusega ning täpsemalt võiks tegu olla ühe siseriiklikult läbiviidava kriminaalmenetluse eriliigiga, mille suhtes kehtivad üldised kriminaalmenetluse sätted niivõrd, kui loovutamise erisätetest ei tulene teisiti. Kuigi loovutamismenetluse olemus ei ole üheselt selge – puudub vastus küsimusele, kas tegemist on üksnes Eesti poolt teise liikmesriigi kriminaalmenetluse raames läbiviidava menetlustoiminguga, rahvusvahelise justiitskoostöö alase meetmega või on loovutamismenetlus üks kriminaalmenetluse eriliik –, lähtub autor järgnevas analüüsis eeldusest, et loovutamismenetlusele peaksid vajadusel kohalduma ka ülejäänud KrMS sätteid, sest just sellisel viisil on võimalik isiku õiguste efektiivseim kaitse.

⁴³

II LOOVUTAMIST VÄLISTAVAD JA PIIRAVAD TINGIMUSED

2.1 Loovutamise üldtingimused

Loovutamise üldtingimused on toodud KrMS §-s 491, mis tulenevad raamotsuse art-st 2. Üldtingimused kujutavad endast formaalset regulatsiooni EVM-i rakendusala kohta. Sisulises mõttes sätestatakse §-s 491 nõuded kuritegudele, mis on ühelt poolt EVM-i esitamise ja teiselt poolt selle rahuldamise üldisteks tingimusteks. Üldreegli kohaselt loovutatakse isikuid kriminaalmenetluse läbiviimiseks nendes kuritegudes, mis on nii taotleva riigi kui Eesti karistusseadustiku⁴⁴ (KarS) järgi karistatavad vähemalt üheaastase vangistusega (§ 491 lg 1). Kohtuotsuse täitmiseks loovutamistaotluse rahuldamise eelduseks on, et kandmisele kuulub vähemalt neli kuud vangistust. Riigikohus on öelnud, et KrMS § 492 lg-s 2 nimetatata kuriteo puhul, kontrollides vahistamismääruses märgitud teo karistatavust Eestis, ei või Eesti kohus lähtuda vahistamismääruses toodud teo kvalifikatsioonist taotlevas riigis. Kohus peab kontrollima, kas toodud tehioolud vastavad mingile KarS-i süüteokoosseisule, mille realiseerimine on karistatav vähemalt üheaastase vangistusega.⁴⁵

Raamotsus piirab oluliselt kahepoolse karistatavuse reeglit. Nimelt on kirjeldatud üldreegli erandiks KrMS § 491 lg-s 2 nimetatud 32 kuriteo liiki⁴⁶, millede puhul isik loovutatakse kahepoolse karistatavuse nõuet kohaldamata. Lisatingimuseks on see, et vahistamismääruse välja andnud riigis on karistuseks nimetatud kuritegude eest vähemalt kolmeaastane vangistus. Nimetatud kuriteoliigid on raamotsuses toodud konkreetse loeteluna olenemata sellest, kas liikmesriikide seadustes on kõigi nimetatud kuritegude eest kriminaalvastutus sätestatud või mitte. Tuleb tõdeda, et kuriteod on raamotsuses kirjeldatud üldsõnaliselt täpseid

⁴⁴ Karistusseadustik. – RT I, 20.12.2012, 13.

⁴⁵ RKKK 3-1-1-9-09, p 8.2.

⁴⁶ KrMS § 491 lg 2 – Isik loovutatakse sõltumata teo karistatavusest Eesti karistusseadustiku järgi, kui taotlevas riigis on karistuse ülemmäärana ette nähtud vähemalt kolmeaastane vangistus järgmiste kuritegude toimepanemise eest: 1) kuritegelikus ühenduses osalemine; 2) terrorism; 3) inimkaubandus; 4) lapse seksuaalne ärakasutamine ja lapsporno; 5) narkootilise ja psühhotroopse ainega ebaseaduslik kauplemine ning nende ebaseaduslik sisse- ja väljavedu; 6) relva, laskemoona ja lõhkeainega ebaseaduslik kauplemine ning nende ebaseaduslik sisse- ja väljavedu; 7) korrupsioon; 8) pettus, sealhulgas pettus Euroopa ühenduste 26. juuli 1995. aasta Euroopa ühenduste finantshuvide kaitse konventsiooni tähenduses; 9) rahapesu; 10) raha võltsimine; 11) arvutikuritegu; 12) keskkonnavastane kuritegu, sealhulgas ohustatud looma- ja taimeliikide ning taimesortidega ebaseaduslik kauplemine ning nende ebaseaduslik sisse- ja väljavedu; 13) ebaseaduslikule piiriületamisele ja ebaseaduslikule riigis viibimisele kaasaitamine; 14) tapmine, raske tervisekahjustuse tekitamine; 15) inimorganite ja -kudedega ebaseaduslik kauplemine; 16) inimrõöv, ebaseaduslik vabaduse võtmine ja pantvangi võtmine; 17) rassism ja ksenofoobia; 18) organiseeritud või relvastatud rõövimine; 19) kultuuriväärtustega ebaseaduslik kauplemine ning nende ebaseaduslik sisse- ja väljavedu; 20) kelmus; 21) väljapressimine; 22) piraatkoopia ja võltsitud kauba valmistamine ja nendega kauplemine; 23) haldusdokumendi võltsimine ja sellega kauplemine; 24) maksevahendi võltsimine; 25) hormoonpreparaatide ja kasvukiirendajatega ebaseaduslik kauplemine ning nende ebaseaduslik sisse- ja väljavedu; 26) tuumamaterjaliga ja radioaktiivse ainega ebaseaduslik kauplemine ning nende ebaseaduslik sisse- ja väljavedu; 27) varastatud sõidukitega kauplemine; 28) vägistamine; 29) süütamine; 30) Rahvusvahelisele Kriminaalkohtule alluvad kuriteod; 31) õhusõiduki või laeva kaaperdamine; 32) sabotaaž.

koosseise määramata. Kuna raamotsusega on kahepoolse karistatavuse reeglist tehtud oluline erand, ei ole liikmesriigil enam lubatud loovutamistaotluse rahuldamisest keelduda „ei siis, kui tema õigus üldse sedalaadi kuritegu ette ei näe, ega ka siis, kui sarnane tegu on küll kriminaliseeritud, kuid kuriteokoosseisud täitvas ja taotlevas riigis täpselt ei kattu.”⁴⁷ Seega võib loetus esineda ka teises liikmesriigis kuni 3-aastase vangistusega karistatavaid tegusid, mis ei ole kuriteod KarS-i mõttes.

Mõlemapoolse karistatavuse kontroll säilib järelkult üksnes üldreeglina ning KrMS § 491 lg-s 2 loetletud tegude puhul, kui selle teo eest karistatakse vähemalt kolmeaastase vabaduskaotusliku karistusega, teo mõlemapoolset karistatavust ei kontrollita. Kontrollist loobumise eesmärgiks on lihtsustada oluliselt piiriülest kriminaalmenetlust. Samas kannab mõlemapoolse karistatavuse põhimõtte endas isikute põhiõiguste kaitse eesmärki ning seetõttu on vastastikuse tunnustamise põhimõtte ning EVM pälvinud erialases kirjanduses ja ka kohtupraktikas palju kriitikat.⁴⁸

2.1.1 *Nullum crimen, nulla poena sine lege* põhimõtte

Kahepoolse karistatavuse reegli erandi kohaldamisel tekib küsimus regulatsiooni kooskõllalisusest PS §-ga 23 ja selles sisalduva seaduslikkuse (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) põhimõttega. Nimetatud säte ütleb, et kedagi ei tohi süüdi mõista teo eest, kui seda tegu ei tunnista kuriteoks seadus, mis oli jõus teo toimepanemise ajal. Euroopa Inimõiguste Konventsiooni⁴⁹ (EIÕK) art 7 lg-s 1 sisalduva samasisulise põhimõtte järgi võib tegu olla tunnustatud süüteoks lisaks siseriiklikule õigusele ka rahvusvahelise õiguse normide alusel.

Selline erand on vältimatult aktsepteeritav ka Eesti kriminaalõiguses, kuid nüüdisajal üldtunnustatud arusaama kohaselt puudutab see erand vaid rahuvastaseid kuritegusid, sõjakuritegusid ja kuritegusid inimsuse vastu.⁵⁰ Raamotsuse art 1 lg 2 sisseviimisega riigisisisesse õigusesse on KrMS § 491 lg 2 neid piire oluliselt laiendanud. Nii on loovutamismenetluse tulemusena teoreetiliselt võimalik olukord, kus Eesti kodanik mõistetakse süüdi teo eest, mille karistatavust Eesti seadused ette ei näe. Seda üksnes eeldustel, et tegemist on teoga, mille karistuse ülemmäärana on taotlevas riigis ette nähtud vähemalt kolmeaastane vangistus ning see on ära nimetatud KrMS § 491 lg 2 p-des 1-32.

⁴⁷ V.-M. Rummo (viide 20), lk 570.

⁴⁸ A. Plekksepp. KrMSK § 491/2.2. (viide 14).

⁴⁹ Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon. Rooma, 04.11.1950. – RT II 2000, 11, 57.

⁵⁰ E. Kergandberg. PõhiSK § 23/2. – Ü. Madise jt (toim.). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. vlj. Tallinn: Juura 2012.

Tegelikuses seda probleemi aga ei tõusetu, kuivõrd raamotsuse KrMS-i viimisel on püütud raamotsuses toodud loetelu viia kooskõlla KarS-i terminoloogiaga ning KrMS §-s 491 toodud kuriteod on kriminaliseeritud ka Eesti õiguskorras.⁵¹ Praktikas selle sätte kohaldamisega probleeme esinenud ei ole.

Seaduslikkuse põhimõtte võimalikku ebaproportsionaalset riivet on põhjalikult analüüsinud EK *Advocaten voor de Wereldi* otsuses, kus kohus jõudis järeldusele, et raamotsusega nimetatud põhimõtet ei rikuta, kuivõrd piisab sellest, et vahistamismääruse teinud riigis on tegu kriminaliseeritud.⁵² Samas on leitud, et kohtu selline argumentatsioon võimaldab just mõne rikkumise puhul laiendada enda karistusõiguse kohaldamist sisuliselt kogu EL territooriumile.⁵³

2012. aasta Rahvusvahelise Euroopa õiguse ühenduse (FIDE) XXV kongressil avaldatud riikide koondraportist selgub, et mitmed neist (nt Kreeka, Hispaania, Soome) on nõus väitega, et topeltkaristatavuse reegli kaotamine on vastuolus seaduslikkuse põhimõttega, eriti seoses nende süütegudega, mis ei ole EL tasandil täielikult harmoniseeritud. Soome aruandest selgub, et legaalsuse ja ettenähtavuse põhimõtte roll on ebaselge vastastikuse tunnustamise põhimõtte rakendamisel ning kui printsiipidega kooskõlas toimimine on jäetud täielikult liikmesriikide teha, siis antakse neile liialt kitsas tähendus.⁵⁴

Eesti on näiteks keeldunud loovutamast Rootsile isikut, keda Rootsis karistati loata võlgade sissenõudmises, kuna tegu ei ole karistatav KarS-i järgi ega ole kataloogidelikt.⁵⁵ Samuti on HMK sellise teo puhul keeldunud isiku loovutamisest ka osaliselt, rakendades spetsiaalsuse põhimõtet.⁵⁶ Siinkohal tuleb aga silmas pidada, et tehtud otsustus ei tähenda automaatselt seda, et sarnane tegu ei või teise riigi või teistsuguste olude korral vastata mõlemapoolse karistatavuse nõuetele. Sellisel juhul tuleb lähtuda mitte kuriteokoosseisu nimetusest ega

⁵¹ Seletuskiri (viide 31).

⁵² EKo 03.05.2007, C-303/05, *Advocaten voor de Wereld VZW*, p 53: „Kuigi raamotsuse artikli 2 lõige 2 kaotab selles sättes nimetatud kuriteokategoriate suhtes mitmekordse karistamise kontrolli, on mainitud kuritegude ja nende eest määratavate karistuste määratlemise pädevus niisiis jätkuvalt vahistamismääruse teinud liikmesriigil, kes – nagu on muu hulgas sätestatud ka raamotsuse artikli 1 lõikes 3 – peab austama põhiõigusi ja õiguse aluspõhimõtteid, nagu need on välja toodud EL artiklis 6, seega seaduslikkuse põhimõtet ning kuritegude ja karistuste proportsionaalsuse põhimõtet.“ Punkt 54: „Sellest tuleneb, et raamotsuse artikli 2 lõige 2 ei ole osas, milles see kaotab selles sättes nimetatud kuriteokategoriate puhul mitmekordse karistamise kontrolli, kehtetu seaduslikkuse põhimõtte ning kuritegude ja karistuste proportsionaalsuse põhimõtte rikkumise tõttu.“

⁵³ A. Plekksepp. KrMSK § 491/6.2.6 (viide 14).

⁵⁴ J. Laffranque, editor. Reports of the XXV FIDE Congress Tallinn 2012. Volume 3. The Area of Freedom, Security and Justice, Including Information Society Issues. Tallinn 2012: Tartu University Press, lk 64.

⁵⁵ HMKm 21.11.2007, 1-07-14422.

⁵⁶ HMKm 01.10.2007, 1-07-11645.

sõnasõnalisest vastest, vaid võrrelda tuleb teo sisulist kattuvust selle tunnuste hindamise läbi. Otsuse langetamine eeldab igakordset kontrolli.⁵⁷

2.1.2 Eesti kodaniku loovutamine

KrMS § 491 lg 1 annab pädevale ametiasutusele volituse isiku loovutamiseks välisriigile. PS § 36 lg 1 kohaselt ei tohi riik kohustada oma kodanikku Eestist lahkuma ning väljasaatmine kujutab endast väljasõidukohustuse sunniviisilist täitmist.⁵⁸ Väljaandmine PS-i kontekstis kujutab endast isiku üleandmist teise riigi pädevatele organitele kriminaalmenetluse läbiviimiseks või vabadusekaotuse või vabadust piirava julgeolekumeetme täitmiseks ning see mõiste hõlmab ka loovutamise mõiste.⁵⁹

Soov kaotada EL tasandil isikute eristamine kodakondsuse järgi on mõistetav, arvestades, et EL on võtnud suuna rahvaste üha tihedama liidu loomisele. On selge, et kui soovitakse arendada isikute vaba liikumist EL piires ja kaotada kodakondsusest tulenevad erinevused, tuleb aktsepteerida kodakondsuse tähtsuse vähenemist ka III samba (politseikoostöö ja õiguslane koostöö kriminaalasjades) raames.⁶⁰

Eesti kodanike EL liikmesriigile loovutamise aluseks ei ole välisleping nagu eeldab PS § 36 lg 2. Kuna raamotsust ei saa samastada välislepinguga, siis on loovutamismenetluses PS § 36 lg 2 kohaldamise võimalus põhiseaduse täiendamise seaduse⁶¹ §-st 2 tulenevalt piiratud,⁶² kuid nimetatud sätte alusel ongi legaliseeritud loovutamismenetluses toimuv õigusasutuste otsekoostöö, kuivõrd selle kohaselt kohaldatakse Eesti kuulumisel EL-i Eesti põhiseadust, arvestades liitumislepingust tulenevaid õigusi ja kohustusi. EL ühinemislepingu I osa art 4 sätestab, et uued liikmesriigi kohustuvad ühinema justitiis- ja siseküsimusi käsitlevate konventsioonide või aktidega, mis on lahutatud ELL-i eesmärkide saavutamisest. Üheks selliseks aktiks oli raamotsus ja selle alusel kohustus Eesti oma kodanikke teistele EL liikmesriikidele loovutama.⁶³ Seega ei ole autori hinnangul KrMS-s EVM-i puudutav regulatsioon vastuolus PS §-ga 36.

⁵⁷ A. Plekksepp. KrMSK § 491/1.5 (viide 14).

⁵⁸ P. Roosma. PõhiSK § 36/3. (viide 50).

⁵⁹ P. Roosma. PõhiSK § 36/4. (viide 50).

⁶⁰ V.-M. Rummo (viide 20), lk 570.

⁶¹ Eesti Vabariigi põhiseaduse täiendamise seadus. – RT I 2003, 64, 429.

⁶² P. Roosma. PõhiSK § 36/4.2. (viide 50).

⁶³ A. Plekksepp. KrMSK § 490/5.2 (viide 14).

Eesti kodanike loovutamise osas tuleb veel täiendavalt märkida, et lähtudes PS § 13 lg-s 1 ja § 36 lg-s 1 tagatud Eesti kodanike erilisest kaitsest väljaandmise ja loovutamise suhtes on Eesti seadusandja KrMS § 492 lg-s 3 sätestanud raamotsusest tuleneva piirangu, mis lubab loovutamise tingimuseks seada isiku süüditunnistamise järgse karistuse täideviimise kodakondsusjärgses või püsiva elukoha riigis.

2.2 Loovutamist välistavad ja piiravad tingimused

Loovutamismenetluse välistavad ja piiravad tingimused on toodud KrMS §-s 492, mille lg 1 sätestab loovutamist automaatselt välistavad tingimused, teises lõikes on toodud loovutamisest vabatahtlikult keeldumise alused ning lõigetes 3-6 on sätestatud tagatised, mille võib teha loovutamise kohustuslikeks tingimusteks taotlevale liikmesriigile. Loovutamist välistavad asjaolud tulenevad raamotsuse art 3 ja 4 ning preambuli p-st 12 ning need on:

1. kuriteo, millele võib kohaldada Eesti karistusseadustikku, suhtes on antud amnestiaakt; (raamotsuse art 3 p 1)
2. isik on teises liikmesriigis samas süüdistuses lõplikult süüdi või õigeks mõistetud või süüdimõistva otsuse korral on karistus kantud või kandmisel või karistus ei saa täitmisele pöörata otsuse teinud riigi seaduse alusel (*ne bis in idem* põhimõte); (raamotsuse art 3 p 2)
3. isik, kelle suhtes on tehtud vahistamismäärus, on noorem kui 14-aastane (st ei ole süüvõimeline); (raamotsuse art 3 p 3)
4. vahistamismäärus on tehtud vangistuse täitmiseks Eesti kodaniku suhtes ja isik taotleb karistuse täitmist Eestis; (raamotsuse art 4 p 6)
5. on alust arvata, et vahistamismäärus on tehtud isiku süüdistamiseks või karistamiseks tema rassi, rahvuse, usuliste või poliitiliste tõekspidamiste pärast või kui isiku seisund võib halveneda mõnel nimetatud põhjusel. (raamotsuse preambuli p 12)

KrMS § 492 lg-s 2 ette nähtud EVM-i täitmisest keeldumise vabatahtlikud alused tulenevad raamotsuse artiklist 4⁶⁴ ning lõikes 4 on toodud garantii, et tagaseljaotsuse korral on

⁶⁴ KrMS § 492 lg 2: Isiku loovutamisest võib keelduda, kui: 1) vahistamismääruse aluseks olev ja käesoleva seadustiku § 491 lõikes 2 nimetatamata tegu ei ole kuritegu Eesti karistusseadustiku kohaselt, välja arvatud käesoleva seadustiku § 436 lõigetes 1–2 sätestatud juhul; 2) isiku suhtes on seoses vahistamismääruse aluseks oleva kuriteoga alustatud Eestis kriminaalmenetlust; 3) isiku suhtes on seoses vahistamismääruse aluseks oleva kuriteoga jäetud Eestis kriminaalmenetlus alustamata või menetlus on lõpetatud; 4) kuriteole võib kohaldada Eesti karistusseadustikku ja vahistamismääruse aluseks olev kuritegu on Eesti karistusseadustiku järgi aegunud; 5) isik on samas süüdistuses lõplikult süüdi või õigeks mõistetud riigis, mis ei ole Euroopa Liidu liige, või süüdimõistva otsuse korral on mõistetud karistus kantud või karistust ei saa täitmisele pöörata otsuse teinud riigi seaduse alusel; 6) vahistamismääruse aluseks olev kuritegu on toime pandud väljaspool taotleva riigi

loovutamise tingimuseks see, et isikule tagatakse uus kohtulik arutamine. Tagatise seadmine eeldab seda, et isik on olnud teadlik kohtuistungis toimumise ajast ja kohast.⁶⁵ Täiendavalt on KrMS § 492 lg-s 5 toodud veel üks vabatahtlik lisatingimus, mille võib loovutamisosuse tegemisel arvesse võtta ning mis puudutab EVM-i aluseks olevaid kuritegusid, mille eest on võimalik mõista karistuseks eluaegne vangistus. Sellisel juhul võib kohus loovutamisosustust tehes määrata, et isik loovutatakse tingimusel, et taotleva riigi pädeva asutuse kinnituse kohaselt on võimalik selle isiku ennetähtaegne vabastamine. Nimetatud tingimus kirjutatakse sisse eeluurimiskohtuniku määrusesse isiku loovutamisel.⁶⁶ Eesti kodanike loovutamise korral ei ole sellise sätte lisamine kohustuslik, kuna neile rakendub KarS § 77 ning KrMS § 492 lg-st 3 tulenevalt kantakse karistus Eestis.

2.2.1 Loovutamisest keeldumise aluste võimalik täiendamine

Eesti on KrMS-i loovutamismenetluse regulatsiooni sisseviimisel lähtunud raamotsuses sõnastatud loovutamist välistavatest ja piiravatest tingimustest ning täiendusi tehtud ei ole. Samas on mitmel pool avaldatud arvamust, et riigil võiks ja ka peaks olema õigus keelduda isikute loovutamisest, kui loovutamine ohustab nende põhiõigusi ja –vabadusi. Mitmes teises EL liikmesriigis on sätestatud täiendavaid kriteeriume, mille alusel saab riik loovutamist keelduda.

Nii sätestab Rootsi riigisisene õigus selgelt, et üheks loovutamist välistavaks tingimuseks on see, kui loovutamise rikutakse EIÕK-i või selle lisaprotokolli sätteid.⁶⁷ Samuti keeldub Iirimaa isiku loovutamist kui loovutamine oleks vastuolus EIÕK-st tulenevaga.⁶⁸ Ka Leedu kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt tuleb loovutamist keelduda, kui isiku põhiõigusi või –vabadusi võidakse rikkuda.⁶⁹ Sarnane regulatsioon kehtib Belgias⁷⁰ ja Hollandis⁷¹. Itaalia

territooriumi ja väljaspool Eesti territooriumi toimepandud kuriteole ei saa samadel asjaoludel kohaldada Eesti karistusseadustikku; 7) käesoleva seadustiku § 502 lõikes 5 sätestatud juhul ei ole kohtu määratud tähtpäevaks esitatud lisateavet.

⁶⁵ Seletuskiri (viide 31).

⁶⁶ Vt nt HMKm 15.12.2008, 1-08-16355; TMKm 03.02.2009, 1-09-1297.

⁶⁷ Act (2003:1156) on surrender from Sweden according to the European arrest warrant, § 4 lg 2. Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=865> (27.03.2013).

⁶⁸ European Arrest Warrant Act 2003 (No 45 of 2003), § 37. Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=874> (08.04.2013).

⁶⁹ The Criminal Code of the Republic of Lithuania. (Zin., 2000, No. 89-2741), art 9¹(3). Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=871> (01.04.2013).

⁷⁰ Belgian Legislation implementing the European Arrest Warrant. 19.12.2003 – Published on the 22.12.2003, *Moniteur belge*, 2nd ed. Mitteametlik tõlge. Kättesaadav: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=877> (03.04.2013).

⁷¹ The Surrender Act (act of 29 April 2004), art 11. Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=864> (09.04.2013).

õiguse kohaselt on võimalik keelduda loovutamisesest põhiõiguste rikkumiste puhul ning Itaalia kohtud rakendavad seda põhimõtet lähtudes EIÕK art-st 6 nii nagu seda on tõlgendanud EIK.⁷²

Mõningaid huvitavamaid loovutamisesest keeldumise näiteid võib leida Euroopa Nõukogule esitatud liikmesriikide raportite koondaruandest⁷³, kus näiteks Saksamaa on ühel juhtumil toonud keeldumise alusena asjaolu, et loovutamine oleks rikkunud Euroopa avalikku korda (*ordre public*), Leedu ja Iirimaa on loovutamisesest keeldunud isiku tervisliku seisundi tõttu, Saksamaa aga seetõttu, et taotlev riik ei esitanud piisavalt tõendeid.

Siiski on Euroopa Komisjon juhtinud riikide tähelepanu sellele, et loovutamisesest keeldumiseks täiendavate aluste loomine siseriiklikus õiguses võib minna vastuollu raamotsuse eesmärkidega ning seetõttu ei ole Komisjon oma aruannetes sellist lähenemist heaks kiitnud.⁷⁴

Seda, miks raamotsuses ei ole täitmisest keeldumise alusena märgitud isiku õiguste tõenäolist rikkumist taotlevas riigis, põhjendab komisjon sellega, et kuna kõik EL liikmesriigid, nii uued kui ka vanad, on ratifitseerinud EIÕK-i, lisaks on EL raames vastu võetud Euroopa Liidu põhiõiguste harta⁷⁵, ei ole karta, et taotlevas riigis toimivas kriminaalmenetluses ohustataks inimõigusi.⁷⁶ Vastastikuse tunnustamise põhimõttest tulenevalt peaks taotlust täitev liikmesriik usaldama teises liikmesriigis toimuvat kriminaalmenetlust, ilma et tekiks põhjendatud kahtlusi isiku põhiõiguste rikkumise osas. Nii ei ole loovutamistaotluse saanud riigil õigust kahelda isiku õiguste kaitstuses taotlevas riigis. On ka leitud, et õiguste tagamise ja kaitse kontrollimine venitab loovutamismenetluse raamotsuse alusel lubatust pikemaks, kuid raamotsusel põhineva loovutamismenetluse üks tähtsamaid eeliseid ongi selle kiirus.⁷⁷

Komisjoni negatiivne suhtumine riikide nn omaalgatusse loovutamisesest keeldumise aluste loomisel on kõrvutatav ka EK sellekohase praktikaga. Nimelt on viimane selgelt välja öelnud, et liikmesriigid võivad raamotsuse sätete kohaselt vahistamismääruse täitmisest keelduda ainult raamotsuse art-s 3 toodud täitmata jätmise kohustuslikel alustel ning art-des 4 ja 4a

⁷² J. Laffranque. (viide 54), lk 76.

⁷³ Council of the European Union. 9200/7/12 REV 7. Replies to questionnaire on quantitative information on the practical operation of the European arrest warrant. Brüssel, 15.01.2013, lk 22-27.

⁷⁴ Commission Staff working Document SEC(2011) 430 final, lk 117, 127, 182.

⁷⁵ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. – ELT C 326, 26.10.2012, lk 391-407.

⁷⁶ Vt nt S. Alegre. EU Cooperation in Criminal Matters: A Critical Assessment of the European Arrest Warrant, punkt 6. Arvutivõrgus: <http://www.cicerofoundation.org/lectures/p4alegre.htm> (15.02.2004).

⁷⁷ V.-M. Rummo (viide 20), lk 574.

loetletud täitmata jätmise vabatahtlikel alustel.⁷⁸ Seega välistab EK siin võimaluse liikmesriikidel siseriikliku õigusega luua täiendavaid aluseid loovutamisesest keeldumiseks.

Tähelepanu väärrib aga üks värskematest loovutamismenetlust puudutavatest EK lahenditest⁷⁹ ning selle raames esitatud kohtujuristi arvamus, kus eelotsusetaotluse lahendamisel tuli vastus anda küsimusele – kas liikmesriigil on õigus kontrollida, kas EVM on tehtud kooskõlas isiku põhiõigustega ning vajadusel keelduda loovutamistaotluse täitmisest vaatamata asjaolule, et niisugust keeldumise alust ei sisaldu raamotsuses ega siseriiklikus õiguses. Eelotsuse taotluse esitanud riik soovis siin põhiküsimusena teada, kas õigusasutused saavad keelduda kriminaalmenetluse raames kohtu alla andmiseks tehtud EVM-i täitmisest põhjusel, et tagaotsitavat ei ole enne vahistamismääruse väljaandmist vahistamismääruse koostanud liikmesriigis ära kuulatud.⁸⁰ Kohus vastas sellele eitavalt viidates varasemale praktikale ning kinnitas veelkord, et riik ei saa luua täiendavaid aluseid loovutamisesest keeldumiseks.

Samas asjas esitatud kohtujuristi arvamus on põhiõiguste temaatika leidnud süvendatumat käsitlemist ning kokkuvõttes on jõutud järeldusele, et “[e]uroopa vahistamismäärust täitva liikmesriigi pädev õigusasutus võib üleandmistootluse rahuldamata jätta, rikkumata aluslepingutes ja teistes ühenduse õigusnormides sätestatud kohustusi, kui on tõendatud, et üleandmismenetluse käigus või selle tagajärjel on rikutud või rikutaks selle isiku inimõigusi, kes tuleks üle anda. Niisugune keeldumine on lubatav vaid erandjuhul. Konventsiooni artikleid 5 ja 6 ja/või harta artikleid 6, 47 ja 48 puudutavatel juhtudel peab kõne all olev rikkumine olema selline, et menetlus oleks läbinisti ebaõiglane. Rikkumist väitev isik peab otsustajat veenma selles, et tema vastuväited on põhjendatud. Vastuväidet ei saa põhjendada minevikus aset leidnud rikkumistega, mida on võimalik heastada.”⁸¹

Sellisele järeldusele jõudis kohtujurist analüüsidis nii EIK lahendeid⁸² kui ka EK praktikat⁸³ isiku väljaandmise osas ning jõudis tõdemuseni, et mõlema kohtu hinnangul võivad

⁷⁸ EKo 01.12.2008, C-388/08, PPU: *Leymann ja Pustovarov*, punkt 51; EKo 16.11.2010, C-261/09 *Mantello*, p 37.

⁷⁹ EKo 18.10.2012, C-396/11, *Radu*.

⁸⁰ *Ibid.*, p 20.

⁸¹ EKo 18.10.2012, C-396/11, *Radu*, kohtujurist E. Sharpstoni ettepanek, p 108.3.

⁸² EIKo, 07.07.1989, 14038/88, *Soering vs. Ühendkuningriik* otsustas inimõiguste kohus seoses konventsiooni artikliga 3, et „osalisriigi otsus anda välja põgenik võib tekitada probleeme artikli 3 osas ning tuua kaasa selle riigi vastutuse konventsiooni alusel, kui on tõsist alust arvata, et väljaandmise korral ohustab seda isikut realselt riigis, kes tema väljaandmist taotleb, piinamine või ebainimlik või alandav kohtlemine või karistamine”. Artikli 6 kohta märkis inimõiguste kohus, et „õigus õiglasele kohtulikule arutamisele kriminaalmenetluses, nagu see on ette nähtud artiklis 6, on demokraatlikus ühiskonnas kesksel kohal [...]. Kohus ei välista, et erandjuhul võib väljaandmise otsus tekitada probleeme [...] seoses artikliga 6, kui põgenikule ei ole ilmselgelt võimaldatud õiglast kohtulikku arutamist riigis, kes väljaandmistootluse esitas”.

põhiõigused mõjutada liikmesriigi õiguslikku kohustust anda isik teisele riigile üle. Täpsemalt on kohtud juristi hinnangul seisukohal, et nii EIÕK art 3 kui ka sellega võrdväärse EL Põhiõiguste harta art 4 osas peaks kriteeriumiks olema, kas on “tõsist alust arvata”, et esineb “reaalne oht”, et kõne all olevat sätet rikutaks riigis, kuhu isik tuleks üle anda.⁸⁴

Pupino kohtuasjas on EK asunud seisukohale, et raamotsust tuleb tõlgendada järgides põhiõigusi, mille hulgast tuleb eelkõige esile tõsta õigust õiglasele menetlusele, nagu see on sätestatud EIÕK art-s 6 ja nagu EIK seda on tõlgendanud.⁸⁵ Samas on EIK praktikale tuginevalt ka avaldatud arvamust⁸⁶, et EIÕK art 6 väljaandmismenetlustes ei kohaldu.⁸⁷ Autor on sellele vaatamata seisukohal, et loovutamismenetluses EIÕK art 6 kohaldub. Alates Lissaboni lepingu⁸⁸ jõustumisest 01.12.2009 on EL Põhiõiguste harta liikmesriikidele siduv. Lissaboni lepingus on käsitletud ka EIÕK sätteid. ELL artikli 6(3)⁸⁹ kohaselt on EIÕK-ga tagatud ja liikmesriikide ühistest põhiseaduslikest tavadest tulenevad põhiõigused liidu õiguse üldpõhimõtted. Seega, tulenevalt ELL art 6(2) on EIÕK liikmesriikides täielikult kohaldatav, kuid kuna EIÕK art-st 6 tulenev õigus on sätestatud ka EL Põhiõiguste harta art-des 47 ja 48, siis tuleb viidata üksnes viimasena nimetatud sätetele.⁹⁰ Seega on harta ja EIÕK siduvad nii liidule tervikuna kui ka tema institutsioonidele ja kõikidele liikmesriikidele, kui nad

⁸³ Kohtujurist viitab EK otsusele, kus tegu ei olnud küll loovutamismenetlusega, kuid samalaadse küsimusega, mille osas EK sedastas, et „ei saa [...] järeldada, et igasugune põhiõiguste rikkumine [selle] liikmesriigi poolt[, kuhu varjupaigataotleja tuleks määruse sätete kohaselt üle viia,] mõjutab teiste liikmesriikide kohustust järgida määruse [...] sätteid”. Kui nõudmised oleksid nii madalad, oleks õigusakti eesmärkide saavutamine ohus. Euroopa Kohus lisas, et „selleks et liit ja liikmesriigid saaksid täita varjupaigataotlejate põhiõiguste kaitsega seotud kohustusi, [ei või liikmesriigid, sealhulgas liikmesriikide kohtud] saata varjupaigataotlejat „vastutavas liikmesriiki” määruse nr 343/2003 tähenduses, kui neile ei saa olla teadmata, et selles liikmesriigis varjupaigamenetluses ja varjupaigataotlejate vastuvõtutingimustes esinevad süsteemsed puudused annavad tõsist alust arvata, et varjupaigataotlejal tekib reaalne oht saada koheldud ebainimlikult või alandavalt harta artikli 4 tähenduses.” Vt EKo 21.12.2011, C-411/10, C-493/10, *N. S. jt*, p-d 82 ja 94.

⁸⁴ EKo 18.10.2012, C-396/11, *Radu*, kohtujurist E. Sharpstoni ettepanek, p 77.

⁸⁵ EKo 16.06.2005, C-105/03, *Pupino*, p 59.

⁸⁶ A. Grotian. Euroopa Inimõiguste Konventsiooni artikkel 6 – õigus asja õiglasele arutamisele. Punkt 48: „[...] Kohtu arvates pole olnud tegemist kriminaalsüüdistuse üle otsustamisega mitmesugustes menetlustes, mis kriminaalmenetluse eelnesid või sellega juhuslikult kaasas käisid. Nende hulgas on menetlused, mis seonduvad uurimisvanglas kinnipidamisega, väljaandmispalve saanud riigi kohtus toimuvad väljasaatmismenetlused ja mitmesugused karistuste täideviimist puudutavate otsuste tegemised, mille käigus arutati, mis tüüpi institutsioonis karistust kanda tuleks, vangi julgeoleku klassifitseerimine, tingimisi vabastatud vangi tagasikutsumine, või valitsuse käsutuses oleva retsidivisti kinnipidamisaja pikendamine.“ Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=531> (12.02.2013).

⁸⁷ vt nt EIKo 04.02.2005, 46827/99 ja 46951/99, *Mamatkulov ja Abdurasulovic vs. Türgi*, p 82-83.

⁸⁸ Lissaboni leping, millega muudetakse Euroopa Liidu lepingut ja Euroopa Ühenduse asutamislepingut sõlmitud Lissabonis 13.12.2007 (2007/C 306/01). – ELT C 306, 17.12.2007, lk 1-10.

⁸⁹ Sätte eesmärk on tagada vajalik kooskõla EL põhiõiguste harta ja EIÕK vahel, kehtestades reegli, et kuivõrd hartas sätestatud õigused vastavad samal ajal ka EIÕK tagatud õigustele, on nende õiguste tähendus ja ulatus samasugused, nagu on kehtestatud konventsiooniga. Vt Selgitused põhiõiguste harta kohta (2007/C 303/02). – ELT C303, 14.12.2007, lk 17-35, lk 17.

⁹⁰ EKo 08.12.2011, C-386/10, *Chalkor*, p 51.

tõlgendavad ja kohaldavad EL õigust.⁹¹ EIÕK kohalduvust loovutamismenetlusele on kinnitatud ka õiguskirjanduses.⁹²

Eelnevat kokku võttes tõdeb autor, et kuigi nii EK kui ka Komisjon ei näe ette võimalust siseriiklikus õiguses täiendavate aluste loomist loovutamisest keeldumiseks, on mitmed riigid seda teinud ning nagu selgub ka eespool viidatud Euroopa Nõukogu koondraportist, rakendavad riigid praktikas täiendavaid keeldumisaluseid, mis ei tulene otseselt raamotsusest. Eestis on õiguskirjanduses selliste küsimuste kerkides tuginetud rahvusvahelise koostöö üldsätetele ning leitud, et kui tekib kahtlus, et isiku põhiõigusi võidakse loovutamisega rikkuda, on Eestil võimalik loovutamisest keelduda, viidates vastuolule KrMS §-s 436 nimetatud Eesti õiguse üldpõhimõtetega.⁹³ Tegelikult on selline võimalus Eestile antud ka KrMS § 492 lõikega 1, mis viitab KrMS § 436 lg 1 punktile 3. Ühel juhul on seda ka praktikas rakendatud.⁹⁴

Samuti on õiguskirjanduses leitud, et raamotsuse preambuli p-st 12 tulenevalt saab liikmesriik loovutamisest keelduda, kui see rikuks põhiõigusi.⁹⁵ Teisalt on 2011. aastal avaldatud rahvusvahelises raportis leitud, et loovutamistaotlusi täidetakse EL-s vaatamata tõsistele ja põhjendatud kahtlustustele isiku põhiõiguste rikkumiste osas.⁹⁶ Siin on asjakohane ka EK otsus, kus kohus leidis, et liidu õigusega on vastuolus sellise ümberlukkamatu eelduse kohaldamine, mille järgi liikmesriik, kes on vastutav riik, järgib EL põhiõigusi.⁹⁷ Kuigi nimetatud kohtuasjas oli vaatluse all varjupaiga taotlemise regulatsioon ning sellest tulenev, saab otsuses tehtud järeldusi kohaldada läbivalt vabadusel, turvalisusel ja õigusel põhinevatel EL koostööaladel ning eriti vastastikuse tunnustamise põhimõtte rakendamisel kriminaalasjades.⁹⁸ Eelnevast lähtudes on autor seisukohal, et tulenevalt raamotsuse

⁹¹ EL põhiõiguste harta art 51 lg 1 kohaselt on harta sätted liikmesriikidele siduvad üksnes liidu õiguse kohaldamise korral. Samas on kõik riigid ka EIÕK osalised ning seega on konventsioon neile siduv nii liidu õiguse kohaldamisel kui ka siseriikliku õiguse rakendamisel.

⁹² P. Garlick. The European Arrest Warrant and the ECHR. Kogumikus: R. Blekxtoon, W. van Ballegooij (koost.). Handbook on the European Arrest Warrant. Haag: TMC Asser Press. 2005, lk 167 – 182.

⁹³ T. Ploom. Strasbourgi konventsioonist Lissaboni lepinguni. Rahvusvaheline koostöö kriminaalasjades. Tallinn: Juura 2010, lk 37.

⁹⁴ HMKm 28.03.2007, 1-07-3718.

⁹⁵ R. Blekxtoon. Commentary on an Article by Article Basis. Kogumikus: R. Blekxtoon jt. Handbook on the European Arrest Warrant. 2005, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands and The Authors, lk 225.

⁹⁶ Fair Trials International Report. The European Arrest Warrant seven years on – the case for reform. 2011, lk 2. Arvutivõrgus: <http://www.fairtrials.net/publications/policy-and-campaigns/the-european-arrest-warrant-seven-years-on-the-case-for-reform/> (02.04.2013).

⁹⁷ EKo 21.12.2011, C-411/10 ja C-493/10, *NS jt*, p 105.

⁹⁸ J. Laffranque (viide 54), lk 61.

preambuli p-st 12 ning KrMS § 436 lg 1 p-st 2 on Eestil õigus keelduda isiku loovutamisest, kui see võib rikkuda tema põhiõigusi. Praktikas see aga ei toimi.⁹⁹

2.2.2 Proportsionaalsuse põhimõtte järgimine loovutamistaotluste täitmisel

Euroopa Komisjon on selgitanud, et kohtuorganid peaksid EVM-i koostama üksnes siis, kui loovutamistaotlus on proportsionaalne kõigi juhtumi asjaoludega ning proportsionaalsuse kontrolli rakendamine peaks aset leidma ühetaoliselt kogu liidu territooriumil. Selleks peavad liikmesriigid tarvitusele võtma meetmed tagamaks, et praktikud kasutaksid täiendatud EVM-i käsiraamatut (koosõlas siseriiklike õigusaktide sätetega) juhisenä selle kohta, kuidas tuleks proportsionaalsuse testi kohaldada.¹⁰⁰

Proportsionaalsuse kontrolli vajadus loovutamismenetluse kontekstis on päevakorral eeskätt kergemaliigiliste süütegude puhul, mille menetlemiseks rahvusvahelise justiitskoostöö raames EVM-i edastamine ja menetlemine ei puurgi olla otstarbekas. Siinjuures on proportsionaalsuse põhimõttest räägitud just EVM-i koostamise protsessi valguses ning liikmesriike on kutsutud üles proportsionaalsuse põhimõtet rakendama kaalumaks seda, kas konkreetsel juhul on üldse otstarbekas EVM väljastada või mitte. Samas ei puuduta see juba esitatud EVM-i lahendamisel proportsionaalsuse kontrolltesti rakendamise võimalust. Autor on siin pigem arvamusel, et loovutamistaotluse lahendamisel igakordne proportsionaalsuse sisuline analüüsimine oleks kulukas ja liiga aeganõudev ning seeläbi ei oleks ka koosõlas EVM-i kui efektiivse liikmesriikidevahelise koostöö meetme eesmärkidega. Küll aga tuleb proportsionaalsuse kontrollist rääkida erandsituatsioonides, kus võivad esineda tõsised proportsionaalsuse põhimõtte riived ning seeläbi võivad isiku õigused saada alusetult kahjustada. Sellistel juhtudel on Eestil õigus loovutamisest keelduda tuginedes raamotsuse preambuli p-le 12 ning KrMS § 436 lg 1 p-le 2.

Proportsionaalsuse põhimõtte rakendamise kontekstis on autoril kohtupraktika analüüsi tulemusena tekkinud kahtlus, et EVM võib langeda liikmesriikide poolt liigse väärkasutamise ohvriks. Seda eelkõige seetõttu, et liikmesriigid ei teavita isikuid nende suhtes käimasolevatest menetlustest. Liikmesriik ei esita enam kohtukutset, vaid annab välja EVM-i, mille tulemusena saab loovutatav isik esimest korda teada, et tema suhtes on taotlevas

⁹⁹ Vt lähemalt alapeatükk 4.3.

¹⁰⁰ Report from the Commission. (viide 34), lk 9.

liikmesriigis menetlus alustatud ning ta on kuulutatud rahvusvaheliselt tagaotsitavaks.¹⁰¹ Loovutamismenetluse läbiviimine võib mitmetel juhtudel olla isiku jaoks palju kurnavam, võrreldes alternatiiviga anda talle võimalus ise menetlust läbiviivasse riiki kohale ilmuda ning enda võimalikku süütust kaitsta (mida loovutatavad isikud ka mitmetel kordadel ise on palunud). Paljudes läbivaadatud kohtuasjades tunnistavad loovutatavad isikud, et nad kuulevad neile esitatud süüdistustest esmakordselt ning neil pole olnud varasemalt võimalust ennast selliste süüdistuste eest kaitsta ning seetõttu on isik nüüd allutatud loovutamisprotsessile. Mitmetele tuleb see suure üllatuse ja šokina, et nad on kuulutatud rahvusvaheliselt tagaotsitavaks ning peavad seetõttu taluma loovutamishistamist.¹⁰² Samuti ei mõista paljud loovutatavad isikud, kuidas nad saavad olla rahvusvaheliselt tagaotsitavad, kui nad ei ole ennast peitnud.¹⁰³ Siinkirjutajale tundub see ebaõiglane, seda enam, et paljudel juhtudel ei ole vahistamise kohaldamine piisavalt põhjendatud ning isikud ei pruugi olla nimetatud tegusid toime pannud. Mõistmata loovutamise vajalikkust on mitmed loovutatavad isikud samadel põhjustel (neil on võimalik ise minna taotlevasse liikmesriiki, nad lihtsalt ei olnud teadlikult käimasolevas menetluses) esitanud määruskaebusi.

Ka EVM käsiraamatus viidatakse sellele, et EVM-i koostamisega seotud isikud peaksid kaaluma EVM-i alternatiive ning võttes arvesse kriminaalmenetluse üldist tõhusust, võiksid alternatiividena rakendada näiteks võimaluse korral leebemate vastastikuse õigusabi alaste sunnimeetmete kasutamist või kohtukutsete esitamist. Tõsi küll, sellise hindamise peaks läbi viima juba EVM-i koostav riik. Siiski nenditakse käsiraamatus edaspidi, et asja lahendavates organites peaks jätkuma edasine analüüs, et anda EVM-ga tegelejatele tõhusad õiguslikud vahendid, et vajadusel saaks kahtlustatavate ütlused edastada vastastikuse õigusabi kaudu või vastastikuse tunnustamise põhimõttel tugineva õigusakti alusel, millega kaasneks isiku üleandmine.¹⁰⁴ Seega ei pruugi EVM-i esitamine ja täitmine kõikidel juhtudel olla alati otstarbekas ning proportsionaalne.

Kuivõrd üldine alampiir isiku loovutamiseks lähtuvalt teo karistuse ülemmäärast on vähemalt üheaastane vabadusekaotus, peaks selline tingimus välistama proportsionaalsuse põhimõttega vastuolus oleva loovutamismenetluse, kus isik loovutatakse tühiste tegude eest välisriigile.

¹⁰¹ Nt Sloveenia on Euroopa Nõukogule esitatud aruandluses toonud EVM-i alusel toimiva süsteemi ühe probleemkohana asjaolu, et taotlevad riigid ei kaalu EVM-i esitamisel teisi võimalusi ning ei rakenda selle alternatiive, rakendades isikut vähemkoormavaid vastastikuse õigusabi instrumente, mis võiksid üldse ära hoida EVM-i esitamise kohustuse. Vt Council of the European Union. (viide 73), lk 29.

¹⁰² Vt nt HMKm 13.04.2010, 1-10-4608; HMKm 24.09.2009, 1-09-14896; HMKm 22.12.2008, 1-08-16870.

¹⁰³ TMK 1-12-8869; HMK 1-08-8536.

¹⁰⁴ Revised version of the European handbook. (viide 39), lk 4.

Lähtudes isikute põhiõiguste kaitsest ning menetlusökonomiast ei oleks ka põhjendatud ega proportsionaalne isikute üleandmine teise riigi õiguskaitseasutustele bagatellideliktide menetlemiseks ja nende eest karistamiseks.¹⁰⁵

Samas loovutab Eesti KrMS § 491 lg 2 alusel isikuid nimetatud sättes toodud tegude puhul olenemata sellest, milline karistus on nende tegude eest Eestis ette nähtud. Et välistada proportsionaalsuse põhimõtte rikkumise ohtu, peaksid kõik KrMS § 491 lg-s 2 nimetatud kuriteod olema ka Eestis karistatavad vähemalt üheaastase vangistusega. Loetelus toodud kuritegude võrdlemisel KarS-s toodud kuriteokoosseisudega selgub, et nii see ei ole.¹⁰⁶ Seega ei ole proportsionaalsuse põhimõtte loovutamise üle otsustamisel seaduse tasandil täielikult kaitstud ning taotlust lahendav kohus peaks kaaluma, kas isiku loovutamine on otstarbekas ja proportsionaalne juhtumitel, kus isikut kahtlustatakse kuriteos, mille eest karistusseadustik ei näe karistuse alammäärana ette isegi üheaastast vangistust.

Siinkohal tuleb rõhutada, et lisaks loovutamise üldtingimustest tuleneva nn üheaastase vangistuse reeglile tuleb loovutamise üle otsustamisel kontrollida ka loovutamist välistavaid ja piiravaid asjaolusid. KrMS § 492 lg 2 p 1 alusel on üheks loovutamise piiravaks aluseks asjaolu, et EVM-i aluseks olev tegu ei ole kuritegu KarS-i kohaselt (välja arvatud KrMS § 491 lõikes 2 nimetatud tegude puhul). Kuna tegu on loovutamist üksnes piirava, mitte välistava asjaoluga, siis on selle kohaldamine valikuline ning siin on kohtul teatav kaalumiseruum kas isik loovutada või mitte. Just siin näeb autor võimalust Komisjoni poolt välja pakutud proportsionaalsuse testi rakendamiseks ka täitvas riigis. On leitud, et kohtul on lubatud tagaotsitav loovutada, kui selleks on põhjendatud kaalutlused ja teo karistatavuse tunnustamine teises riigis ei lähe vastuollu Eesti Vabariigi õiguse, eelkõige karistusõiguse ja kriminaalmenetlusõiguse aluspõhimõtetega.¹⁰⁷ Autor mõönab, et KrMS § 492 lg 2 p 1 võiks avada akna eba-proportsionaalsetele loovutamistele, kui kohtud otsustaksid isikuid loovutada ka väärtegude puhul, kuid siiani see praktikas probleemina tõusetunud ei ole.

¹⁰⁵ A. Plekksepp. KrMSK § 491/1.3. (viide 14).

¹⁰⁶ Nt KrMS § 491 lg 2 p-s 5 toodud tegu vastab KarS §-dele 193-189 ja 392 – vt seletuskiri (viide 31). KarS-s on nimetatud tegude puhul osadele karistuse alammäärana ette nähtud vaid rahaline karistus.

¹⁰⁷ A. Plekksepp. KrMSK § 492/2.1. (viide 14).

2.2.3 Süütuse presumptsioon ja vastastikuse usalduse põhimõtte koosmõju

KrMS-i loovutamismenetluse sätete kommentaarid on leidnud, et loovutamismenetlus on oma olemuselt lihtsustatud ja EVM-i õiguspärasuse kontroll on viidud miinimumini, „mistõttu kohtulik menetlus on kiire ja pealiskaudne ega taga isiku kaitset alusetu loovutamise eest. Lähtutakse vastastikusest usaldusest üksteise õigussüsteemide ja põhiõiguste kaitse toimivusse. EVM lähtub sisuliselt kahtlustatava süü presumptsioonist, kuna vaikimisi eeldatakse, et loovutamistaotlus on alati põhjendatud ja üksnes väga erandlikel ning ilmsetel juhtudel on selle täitmisest võimalik keelduda.”¹⁰⁸ Autor ei saa toodud väidetega täielikult nõustuda.

Loovutamismenetlus on tõesti lihtsustatud väljaandmise kord ning selle ajalisi piire on püütud igal võimalikul viisil koomale tõmmata. Autor on nõus sellega, et isiku õigusi loovutamismenetluses on võimalik tagada oluliselt paremini, kui Eesti kohtud seda siiani on teinud. Vajakajäämised ei seisne loovutamismenetluse olemuses ning raamotsusest tulenevas reeglistikus, vaid selles, kuidas liikmesriik – käesoleva töö kontekstis Eesti Vabariik – on otsustanud raamotsusest tulenevad põhimõtted oma menetlusseadustesse sisse kirjutada. Nagu eelnevalt korduvalt selgitatud, on igal liikmesriigil teatav kaalumise- ja otsustusruum loovutamismenetluse reeglite määratlemisel. Raamotsus on EVM-i puhul ette andnud suhteliselt üldised kriteeriumid, mille sisustamine jääb liikmesriigi enda teha. Autori hinnangul on võimalik raamotsuse valguses kujundada loovutamismenetlus ka selliselt, et isikud oleksid alusetu loovutamise eest kaitstud.

Süütuse presumptsiooni põhimõtte on kirja pandud PS § 22 kahes esimeses lauses, mille kohaselt ei tohi kedagi käsitada kuriteos süüdi olevana enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus ning keegi ei ole kriminaalmenetluses kohustatud oma süütust tõendama. EIK praktikast tulenevalt käsitletakse süütuse presumptsiooni ausa ja õiglase kohtumenetluse põhimõtte ühe ilminguna või osisena.¹⁰⁹ Süütuse presumptsioonis väljendub ka põhimõtte, mille kohaselt ei tohi kriminaalmenetluslikke sunnivahendeid kasutada vaid selle tõttu, et tegemist on arvatava süüteo toimepanijaga, vaid selleks, et tõepoolest välja selgitada, kas tegemist on ka tegelikult sellise isikuga.¹¹⁰ PS kommentaarid on isegi leidnud, et süütuse presumptsiooni puhul on tegemist riivamatu põhiõigusega, kuivõrd “ei ole võimalik

¹⁰⁸ A. Plekksepp. KrMSK § 490/6.2.3. (viide 14).

¹⁰⁹ nt EIKo 27.02.1980, 6903/75, *Deweer vs Belgia*, p 56. Vt ka . Kergandberg. PõhiSK § 22/4.3. (viide 50).

¹¹⁰ E. Kergandberg. PõhiSK § 22/13. (viide 50).

välja mõelda ega õigustada põhjusi, millest saaks lähtuda kellegi käsitlemine kuriteos süüdiolavana enne tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist”.¹¹¹

Eesti kohtud kontrollivad loovutamistaotluste lahendamisel üksnes loovutamise formaalsete kriteeriumite täidetust ning üldreeglina ei analüüsita täiendavalt asja sisulisi küsimusi, sh põhjendatud kahtluse olemasolu. Seda kinnitavad mitmed lahendid, kus kohus on leidnud, et loovutamistaotlust läbi vaataval kohtul puudub täielikult õigus asja sisulisi küsimusi arutada ning kohtu ülesandeks on üksnes EVM-i kinnitamine ning isiku loovutamise nõustamine, kui ei esine loovutamist välistavaid või piiravaid asjaolusid ning üldtingimused on täidetud. Samas on autori hinnangul võimalik raamotsusest tulenevat rakendada ka sellisel viisil, et üldpõhimõttena säilib loovutatavate isikute suhtes süütuse presumptsiooni rakendamine ning selle põhimõtte tagamiseks loovutamismenetluses tuleks eelkõige taotlust lahendaval kohtul hinnata, kas ei esine selliseid konkreetseid tõendatud asjaolusid, mis viitavad sellele, et loovutamine oleks täiesti alusetu.

Kuivõrd loovutamismenetluses ei lahendata isiku süü küsimust ning loovutamise aluseks ei ole isiku süü kindlakstegemine, ei tule taotlust lahendaval kohtul tõesti analüüsida kõiki tõendeid ning kinnitada või ümber lükata isiku süü konkreetse teo toimepanemisel. Ometi säilib autori hinnangul taotlust lahendaval kohtul teatav sisulise hindamise võimalus asjaolude osas, mis puudutavad tõendatud alibi olemasolu või muude isiku suhtes esitatud põhjendatud kuriteokahtlust ümberlukkavate tõendite hindamist. Selleks on raamotsuses ette nähtud lisateabe küsimise funktsioon, mis peakski aitama asja lahendaval kohtul hinnata seda, et isiku loovutamine ei oleks täiesti alusetu. Nimelt on autor seisukohal, et kui loovutamistaotluse tekstist tulenevalt või isiku enda poolt esitatud tõendite või väidete osas tekivad põhjendatud kahtlused isiku loovutamise õiguspärasuse osas, on kohtul kohustus küsida lisateavet taotlevalt riigilt isikule esitatud kahtlustuse osas ning seeläbi vältida isikute alusetut loovutamist. Sellise lähenemise otstarbekust kinnitavad ka kaks juhtumit Eesti kohtupraktikast, kus kohus esitas täiendava teabe nõude, mille tulemusena loovutamistaotlused tühistati ning isikud vabastati vahi alt.¹¹²

¹¹¹ E. Kergandberg. PõhiSK § 22/16. (viide 50).

¹¹² Vt alapeatükis 2.4 käsitletud HMK 1-11-13412 ja TLK L-15/05.

2.2.4 Erikohustuse reegel

KrMS § 493 lg-s 1 sätestatakse nn erikohustuse reegel, mis kujutab loovutatud isikule antavat garantiid selles osas, et teda ei saa loovutamist taotlenud riigis süüdistada enne loovutamisosust sooritatud kuriteo eest, kui see tegu ei ole kirjas EVM-s. Keeld ei puuduta pärast loovutamist toimepandud tegusid.¹¹³ Lõikes 2 on toodud erandid erikohustuse reeglist, st asjaolud, mille esinemisel võib loovutatud isikut süüdistada ja karistada ka loovutamise aluseks mitteolnud kuritegudes (nt kuritegude puhul, mille eest ei ole karistusena ette nähtud vangistus või muid vabadust piiravaid abinõusid või kui isik nõustub vabatahtlikult loovutamise).

Raamotsuse art 27 esimesest lõikest tulenevalt võib liikmesriik vastastikkuse põhimõttest lähtudes loobuda eelkirjeldatud erikohustuse reeglist ning vajadusel kohaldada erikohustuse reeglit konkreetse loovutatava isiku suhtes. Kuna siiani ei ole ükski liikmesriik erikohustuse reeglist loobumisest teada andnud, siis eeldatakse erikohustuse reegli järgimist.¹¹⁴ Seetõttu on vajalik täiendavate süttegede puhul isiku loovutamise laiendamise taotlemine, mis tähendab sisuliselt uue EVM-i esitamist. Laiendamise taotluse vaatab kohus sisuliselt läbi nagu tavalise loovutamistaotluse, kuid selle erandiga, et loovutatav isik ei saa reeglina ise füüsiliselt asja otsustamise juures viibida, kuivõrd ta on juba eelnevalt välisriigile üle antud. Loovutatava isiku esindajana osaleb menetluses tema kaitsja.

Erikohustuse reegli regulatsioon on loodud eelkõige loovutatava isiku õiguste kaitse eesmärgil ning käesoleva töö autor selles osas kehtivas süsteemis puudusi ei näe. Samuti ei ole loovutamise laiendamise taotluste lahendamisel Eesti senises kohtupraktikas erikohustuse reegli rakendamise osas probleeme tekkinud.

2.3 Loovutamistaotluste rahuldamata jätmise põhjused Eestis

Eesti kohtud on 31.12.2012 seisuga jätnud rahuldamata ühtekokku 8 esitatud loovutamistaotlust.¹¹⁵ TMK Võru kohtumajas jäeti loovutamata Leedu Vabariigi kodanik, kuna isiku loovutamise üldtingimused ei olnud täidetud KrMS § 491 lg 1 ja 2 alusel (tegu oli

¹¹³ Seletuskiri (viide 31).

¹¹⁴ *Ibid.*

¹¹⁵ Vt TMK 1-12-3543, HMK 1-11-13412; 1-08-4051; 1-08-12380; 1-08-13649; 1-07-14422; 1-07-3718; L-15/05.

liiklussüüteoga, mis KarS-i järgi ei kvalifitseeru kuriteoks).¹¹⁶ 2008. aastal jättis HMK loovutamata ühe isiku, kuna pärast lisateabe nõude esitamist Saksamaale, kes oli EVM-i koostanud riigiks, otsustas Saksamaa EVM-i tühistada ning isik vabastati pärast ligi kaks kuud loovutamishistuses viibitud aega.¹¹⁷ Sama olukord tekkis ka 2005. aastal, mil Eesti jättis loovutamata ühe isiku, kuna Saksamaa loobus EVM-st pärast lisateabe küsimist ning palus isiku vahi alt vabastada.¹¹⁸

2008. aastal jäeti loovutamata 3 inimest. HMK kohtuasjas 1-08-13649 otsustas kohus isiku loovutada, kuid Tallinna Ringkonnakohtule (TlnRnK) esitatud määruskaebus rahuldati ning ringkonnakohus leidis, et isik tuleb jätta loovutamata KrMS § 492 lg 2 p 4 alusel¹¹⁹ – toime pandud tegu oli aegunud. Prokurör esitas küll määruskaebuse Riigikohtule, kuid viimane jättis selle läbi vaatamata.¹²⁰

HMK kohtuasjas 1-08-12380 keeldus kohus loovutamisest KrMS § 492 lg 2 p 1 alusel, kuna menetletav tegu ei olnud kuritegu KarS-i järgi ning seega ei olnud täidetud loovutamise üldtingimused. Samal aastal jäeti läbi vaatamata Saksamaa loovutamistaotlus, kuna tegu ei olnud EVM-ga, vaid vabas vormis esitatud rahvusvahelise õigusabipalvega.¹²¹

2007. aastal jäeti loovutamata 2 isikut, millest ühel juhul ei olnud täidetud topeltkaristatavuse nõue, st täidetud ei olnud kõik loovutamise üldtingimused¹²² ning teisel juhul esitas prokurör taotluse isiku loovutamisest keeldumiseks KrMS § 436 lg 1 p 2 alusel, kuna kindlatele tõenditele tuginedes ei saanud isik tegu toime panna ning nimetatud sätte alusel keeldub Eesti rahvusvahelisest koostööst, kui see on vastuolus Eesti õiguse üldpõhimõtetega. Kohus rahuldab prokuröri taotluse ning leidis, et isik tuleb jätta loovutamata, kuna puuduvad süüteo tunnused.¹²³

Eelnevast tulenevalt on autori hinnangul selge, et Eesti täidab üldreeglina kõik loovutamistaotlused ning loovutamistaotlus jäetakse rahuldamata üksnes juhul, kui ei ole täidetud loovutamise üldtingimused või esineb mõni loovutamist välistav või piirav asjaolu. Selles osas on Eesti kohtud lähtunud täpselt KrMS-i (ja seeläbi ka raamotsuse) tekstis toodust

¹¹⁶ TMKm 24.04.2012, 1-12-3543.

¹¹⁷ HMK 1-11-13412.

¹¹⁸ TLK L-15/05.

¹¹⁹ TRKm 17.11.2008, 1-08-13649.

¹²⁰ RKKKm 3-1-1-9-09. Vt täiendavalt alapeatükk 4.4.2.

¹²¹ HMKm 31.03.2008, 1-08-4051.

¹²² HMKm 21.11.2007, 1-07-14422.

¹²³ HMKm 28.03.2007, 1-07-3718.

ning kohtu ei ole ise asunud „looma“ uusi aluseid loovutamisesest keeldumiseks (nii nagu seda on tehtud mõnes teises liikmesriigis). Märkimisväärne on viimasena käsitletud juhtum, kus kohus keeldus loovutamisesest tuginedes rahvusvahelise koostöö üldsättele, kuna isikul oli olemas kindel alibi. Samas tuleb tõdeda, et mitmete teiste samaväärsete juhtumite korral on kohus otsustanud loovutamise kasuks ning KrMS § 436 lg 1 p 2 ei ole loovutamisesest keelduva otsuse põhjendamisel rohkem kasutatust leidnud.

2.4 Loovutatava isiku põhiõiguste kaitse

Eelkõige tekitab EVM-i alusel isikult vabaduse võtmise ning teise riiki toimetamisega seoses küsimusi loovutatavale isikule tagatud õigused ning nende praktikas realiseerimise võimalused. Järgnevalt annab autor loovutamismenetluse regulatsiooni sisulise analüüsi sissejuhatuseks ülevaate seni välja toodud loovutatava isiku õigusi puudutavatest peamistest õiguslikest probleemidest, millele on tähelepanu juhtinud liikmesriigid.¹²⁴

Autor nõustub KrMS kommentaaris tooduga, et loovutamismenetlus pole üksnes formaalne vaheetapp piiriüleises kriminaalmenetluses, vaid sellega kaasneb reeglina ka loovutatava isiku vabaduspõhiõiguse, perekonna- ja eraelu puutumatus, vaba tegevusala ja elukoha valiku ja Eesti kodaniku Eestis viibimise põhiõiguse (PS § 36) olulised riivid.¹²⁵ Samas on leitud ka, et prokuratuur ja kohtud peavad tagama nimetatud põhiõiguste efektiivse kaitse (tulenevalt PS §-dest 13-15) ning põhiõigusi piirates PS §-st 11 tuleneva proportsionaalsuse põhimõtte alusel kaaluma avalikku ja rahvusvahelist huvi asjas, kohaldades loovutamist isikule võõrasse ja elukohast kaugesse riiki üksnes raskete kuritegude ja põhjendatud kuriteokahtluse korral.¹²⁶ Raskete kuritegudena võib siin autori hinnangul silmas pidada eeskätt neid tegusid, mis vastavad KrMS § 491 lõikes 2 toodud tingimustele. Tuleb tõdeda, et sellist lähenemist, mille kohaselt tuleks loovutada üksnes raskete kuritegude ja põhjendatud kuriteokahtluse korral, tuleks pidada pigem vähemusarvamuseks, kuivõrd üldiselt nähakse loovutamismenetluses efektiivselt ning kiiresti toimivat rahvusvahelise justiitskoostöö liiki, mille raames liikmesriigid loovutavad isikuid põhimõtteliselt automaatselt. Autori hinnangul tuleks loovutamistaotlust läbi vaataval kohtul sellele vaatamata tagada, et loovutamistaotluse rahuldamise otsus ei piira alusetult loovutatava isiku õigusi ning loovutamine ei kujune sisuliselt täiesti ebaõiglaseks arvestades konkreetseid asjaolusid ning isikule esitatud kahtlustuse raskuspunkti.

¹²⁴ Report from the Commission. (viide 34), lk 3.

¹²⁵ A. Plekksepp. KrMSK § 490/6.2.4. (viide 14).

¹²⁶ *Ibid.*

Kuigi Lissaboni lepingu jõustumisega detsembris 2009, on liikmesriikidele muutunud siduvaks ka Euroopa Põhiõiguste harta (ELL art 6(1)) ning EL liitub tervikuna EIÕK-ga (ELL art 6(2)), ei saa lepingute siduvus tekitada absoluutset usaldust liikmesriikide vahel. EIK statistiliste näitajate kohaselt rikkusid aastatel 2007 kuni 2010 EL liikmesriigid EIÕK art 3 (piinamise ja julma või ebainimliku kohtlemise keeld) 181 korral ning art 6 (õigus õiglasele menetlusele) 1696 korral.¹²⁷ Kuigi võib tunduda, et demokraatlikus EL-s on ühiskond jõudnud niivõrd kõrgele arengutasemele, et inimõiguste rikkumise üle võiks üksnes teoretiseerida, ei ole see päris nii. Mitmete riikide puhul on rahvusvahelised organisatsioonid tuvastanud reaalse ohu inimeste õigustele kinnipidamisasutustes ning teinud ka vastavaid ettekirjutusi.¹²⁸ Siit saab teha järelduse, et põhiõiguste küsimus on loovutamismenetluses endiselt päevakorral.

Euroopa Komisjoni 11.04.2011 aruandes Euroopa Parlamendile ja Nõukogule selgitatakse, et komisjon küll tervitab asjaolu, et EVM on praktikas edukas vastastikuse tunnustamise vahend, kuid samas on Komisjon teadlik selle puudustest, eelkõige selle rakendamisel riiklikul tasandil. Põhiõiguste tagamisega seonduvalt märgib komisjon, et kuigi üksikisik saab pöörduda EIÕK-st tulenevate õiguste kaitseks EIK-sse, saab seda teha alles siis, kui väidetav rikkumine on aset leidnud ja kõik riigisisised võimalused on ammendatud. See ei ole aga osutunud tulemuslikuks viisiks tagada, et allakirjutanud täidavad EIÕK-i standardeid. Sellest tulenevalt on Komisjon loonud teekaardi¹²⁹, mille eesmärk on tugevdada kahtlustatavate või süüdistatavate isikute menetlusõigusi kriminaalmenetluses. Säilitades võimaluse lisada muid õigusi, määratletakse teekaardis kuus prioriteetset meetet: õigus suulisele ja kirjalikule tõlkele; õigus saada teavet õiguste kohta (õiguste loetelu); kohtueelne nõustamine ja õigusabi kohtuprotsessi ajal; kinnipeetava õigus suhelda pereliikmete, tööandja ja konsulaarasutustega; haavatavate kahtlusaluste kaitse; roheline raamat kohtueelse kinnipidamise kohta.¹³⁰

Komisjoni aruande lõpposas tõdetakse, et EVM-i süsteemi ellurakendamisel peab kesksel kohal olema põhiõiguste kaitsmine. Uusi meetmeid vajavate valdkondade hulgas on välja toodud nii põhiõiguste kui ka proportsionaalsuse kontroll. Põhiõiguste osas „tuleb vastu võtta ja rakendada meetmeid, mis tulenevad kahtlustatavate ja süüdistatavate menetlusõiguste

¹²⁷ C. Heard, D. Mansell. (viide 11), lk 135. Kuigi Eestis ei esine tõsiseid EIÕK art 3 rikkumisi, on viimase aasta jooksul EIK siiski kahel korral EIÕK art 3 rikkumise Eestis tuvastanud: Vt EIKo 13.06.2012, 16563/08; 40841/08; 8192/10; 18656/10, *Julin vs Eesti*; EIKo 11.04.2013, 10195/08, *Korobjov jt vs Eesti*.

¹²⁸ Vt nt CPT. 20 years of combating torture. 19th General Report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), 01.08.2008-31.07.2009, lk 30.

¹²⁹ Euroopa Nõukogu 30.11.2009 resolutsioon teekaardi kohta, mille eesmärk on tugevdada kahtlustatavate või süüdistatavate isikute menetlusõigusi kriminaalmenetluses. – ELT C/295, 04.12.2009, lk 1.

¹³⁰ Report from the Commission. (viide 34), lk 6.

laiendamise teekaardist, et tagada põhiõiguste ja –vabaduste kaitse ning parandada vastastikust usaldust, mis on oluline selliste vastastikuse tunnustamise vahendite, nagu nõukogu EVM-i käsitlev raamotsus, jätkuvaks toimimiseks.¹³¹

Ka Riigikohus on rõhutanud, et EL raamotsusest tulenevat loovutamismenetluse regulatsiooni tuleb tõlgendada järgides põhiõigusi ning rakendatavaks seaduseks on Eesti (menetlus)õigus, mida tuleb vajaduse ja võimaluse korral tõlgendada raamotsusest tulenevate põhimõtete valguses.¹³² Autori jaoks jääb siin põhiküsimuseks see, kas praktikas on võimalik kehtivat seadust rakendada viisil, mis tagab EVM-i alusel loovutatavale isikule kõik õigused ning tema põhiõiguste kaitse ning seda ongi alljärgnevalt analüüsitud.

¹³¹ *Ibid.*, lk 9.

¹³² RKKKo 3-1-1-125-06, p 9 ja 10.

III KOHTUEELNE LOOVUTAMISMENETLUS

KrMS §-d 498-506 sätestavad loovutamismenetluse korra. KrMS § 498 kohaselt on Eestile esitatud EVM-i pädev menetlema ja loovutamisosust vastu võtma Harju ja Tartu Maakohus ning loovutamismenetlusalase koostöö keskasutus on Justiitsministeerium.

Eesti Vabariigis algab loovutamismenetlus isiku jaoks, kelle suhtes on EVM koostatud ning Eestile edastatud, kahtlustatavana kinnipidamisest. Reeglina on eelnevalt edastatud kohtule EVM ning selle tõlge eesti keelde (praktiliselt esineb ka küllaldaselt juhtumeid, kus esimesel võimalusel edastatakse Justiitsministeeriumilt kohtule võõrkeelne EVM ning selle tõlge mõned päevad hiljem). Võimalik on isiku kahtlustatavana kinnipidamine ka enne EVM-i kohtusse jõudmist (KrMS § 499 lg 2), mida praktiliselt kiireloomuliste asjade puhul kasutatakse.

Pärast isiku kinnipidamist määratakse talle vajadusel kaitsja riigi õigusabi raames ning korraldatakse esimesel võimalusel isiku loovutamishistamise arutamise istung, kus otsustatakse vajaduse üle kohaldada isiku suhtes loovutamishistust. Kiiremate menetluste raames korraldatakse loovutamishistamise küsimuse lahendamise juba loovutamise üle otsustamise istungil samal või järgmisel päeval pärast isiku kahtlustatavana kinnipidamist. Samas on ka küllaldaselt loovutamismenetlusi, kus isiku suhtes loovutamishistuse kohaldamise üle otsustab mõni teine maakohus peale Harju või Tartu Maakohtu¹³³, kelle määrus loovutamishistuse kohaldamiseks edastatakse seejärel pädevale kohtule, kus saab alguse kohtulik loovutamismenetlus.

3.1 Loovutatav isik kriminaalmenetluse seadustiku tähenduses

Selleks et selgitada välja, millised õigused on loovutatavale isikule loovutamismenetluses tagatud, on esmalt vajalik määratleda täpselt loovutatava isiku positsioon menetluses ning selleks on omakorda tarvis selgitada, millise menetlusega on üldse tegemist. Hetkel kehtivas KrMS-s ei ole sätestatud, kelleks loovutatav isik menetluses kvalifitseerub – st kas tegemist on süüdistatava või kahtlustatavaga kriminaalmenetluses – ning seetõttu on omakorda lahtine küsimus, millised õigused on isikule tagatud. Nimetatud küsimusi ei ole puudutatud ka KrMS kommentaarides.

¹³³ Nt HMK kohtuasjas 1-07-7955 on 22.06.2007 määruse loovutamishistuse kohaldamiseks teinud Pärnu Maakohus; HMK kohtuasjas 1-08-8363 on 20.06.2008 määruse loovutamishistuse kohaldamiseks teinud Viru Maakohus.

KrMS § 35 lg 1 kohaselt on süüdistatav isik, kelle kohta prokuratuur on koostanud süüdistusakti või kellele on süüdistusakt esitatud kiirmenetluses või isik, kellega on kokkuleppemenetluses sõlmitud kokkulepe. KrMS § 33 lg 1 sätestab aga kahtlustatava mõiste, mille kohaselt on kahtlustatav isik, kes on kuriteos kahtlustatavana kinni peetud, või isik, keda on piisav alus kahtlustada kuriteo toimepanemises ja kes on allutatud menetlustoimingule.

Autori hinnangul, mis tugineb seaduse teksti semantilisel tõlgendamisel, on loovutataval isikul KrMS-i tähenduses kahtlustatava staatus, kuivõrd tema suhtes ei ole koostatud süüdistusakti ning seda Eestis toimivas menetluses ka ei tehta, aga loovutatav isik allutatakse siin menetlustoimingule ning ta peetakse kuriteos kahtlustatavana kinni. Sellist järeldust kinnitab ka loovutamismenetluses isiku kahtlustatavana kinnipidamise praktika, mida on analüüsitud allpool.¹³⁴

Selline järeldus ei ole aga seaduse tekstist tulenev ning seetõttu ei ole täiesti õigusselge, millist rolli peaks loovutatav isik menetluses kandma. Seetõttu ei ole ka piisavalt selge, millised õigused peavad isikule tagatud olema. See tekitab palju segadust nii teoorias kui praktikas, millele autor allpool tähelepanu juhib. Vastavalt PS § 13 lg-le 2 kaitseb seadus igauht riigivõimu omavoli eest. Sättes on väljendatud õigusselguse ehk määratuse põhimõte, mis on ühtlasi õiguskindluse printsiibi osa.¹³⁵ Õigusselguse põhimõtte sisuks on nõue, et õigusaktid oleks sõnastatud piisavalt selgelt ja arusaadavalt, et “isikul oleks võimalik piisava tõenäosusega ette näha, milline õiguslik tagajärg kaasneb teatud tegevuse või tegevusetusega”¹³⁶, kusjuures selgemad ja täpsemad peavad olema normid, mis võimaldavad isiku õigusi piirata ja isikule peale panna kohustusi.¹³⁷ Riigikohus on rõhutanud, et õigusselguse põhimõte kehtib ka normide koosmõju kohta ning tulenevalt demokraatliku õigusriigi põhimõttest peab õigusaktide süsteem olema õiguse adressaatidele arusaadav.¹³⁸ Käesoleval juhul ei ole üheselt arusaadav, milline on loovutatava isiku roll loovutamismenetluses ning seega võib autori hinnangul tõstatada küsimuse õigusselguse

¹³⁴ Vt alapeatükk 3.3.

¹³⁵ M. Ernits. PõhiSK § 13/5 ja 5.1. (viide 50).

¹³⁶ P. Roosma. PõhiSK § 36/5.2.1. (viide 50).

¹³⁷ RKPJKo 3-4-1-33-05, p 22.

¹³⁸ RKPJKo 3-4-1-5-98, p V.

põhimõtte rikkumise tulemina loovutamismenetluse regulatsioon formaalsest põhiseadusvastasusest.¹³⁹

Kuivõrd loovutatavale isikule kahtlustatava staatuse andmine loovutamismenetluses ei ole leidnud ühest kinnitust õiguskirjanduses ega ka seaduse tasandil, tuleks autori hinnangul loovutamismenetluse sätteid selles osas täpsustada ning *expressis verbis* sätestada, millised kahtlustatava õigused loovutatavale isikule menetluses kohalduvad. Vastasel juhul võib siin tekkida vastuolu õigusselguse põhimõttega.

3.2 Loovutatava isiku õigused menetluses

Kui loovutatavat isikut käsitleda loovutamismenetluses kahtlustatavana, laienevad talle ka kõik kahtlustatava õigused, mis on sätestatud KrMS §-s 34 ning mis on kooskõlas loovutamismenetluse olemusega – st kõne alla tulevad üksnes sellised õigused, mis on loovutamismenetluses realiseeritavad. Loovutamismenetluse erisätetes on ette nähtud täiendav regulatsioon isiku õiguste osas.

Loovutatava isiku võib loovutamismenetluse tagamiseks võtta vahi alla ning seda on teatud tingimuste esinemisel võimalik teha ka enne EVM-i Eestisse jõudmist (KrMS § 499 lg 1 ja 2). Sama sätte lõigetes 3-5 sätestatakse loovutamismenetlusele allutatud isiku õigus teada kinnipidamise alust ja võimalust nõustuda loovutamisega ja õigus tasuta õigusabile ning tõlgi abile.

KrMS § 501 lg 2 kohaselt on kaitsja osavõtt loovutamismenetlusest alates isiku vahi alla võtmiseks taotluse läbivaatamisest kohustuslik. See tähendab, et kui isik ei ole endale ise kaitsjat valinud, määratakse see riigi õigusabi korras. Kuigi isikule tasuta õigusabi kindlustamisega on tagatud küll ulatuslikum ja tõhusam kaitseõigus kui mitmes teises liikmesriigis, on see enamasti ebapiisav, sest tulenevalt õigushariduse eripärast tunnevad ka parimad juristid reeglina üksnes ühe, parimal juhul kahe õigussüsteemi üksikasju. Kõikide loovutamismenetluses osalevate karistusõigussüsteemide heal tasemel tundmist ei saa kelleltki eeldada. Tekkinud olukorra lahendusena on pakutud nii mõlemapoolse kaitse kui ka *Eurodefensori* instituuti.¹⁴⁰

¹³⁹ Ka PS kommentaaris on leitud, et õigusselguse põhimõtte rikkumine tagajärjeks on formaalne põhiseadusvastasus. Vt M. Ernits. PõhiSK § 13/5.2.4. (viide 50).

¹⁴⁰ A.Plekksepp. KrMSK § 501/3.1. (viide 14).

Lisaks juba nimetatud õigustele on KrMS kommenteeritud väljaandes toodud välja veel järgmised loovutataval isikul olevad subjektiivsed õigused:

1. “teada tema suhtes esitatud EVM-i sisust
2. saada teavitatud võimalusest nõustuda loovutamise määruse teinud asutusele
3. vahistamise alternatiividele vastavalt täitva riigi siseriiklikule õigusele (kautsjon, elektrooniline järelevalve, allkiri elukohast mittelahkumise kohta)
4. nõustuda vabatahtlikult loovutamise
5. kohtulikule ärakuulamisele (üksnes siis, kui isik pole nõus loovutamise) ja
6. esitada avaldusi ja taotlusi, sh vaidlustada loovutamisesotsust § 504 alusel.”¹⁴¹

Käesoleva töö autor toodud loeteluga täielikult nõustuda ei saa. Siinkirjutaja on ühel meelel kommentaaride autoriga selles osas, et loovutatavale isikule on tagatud õigus teada tema suhtes esitatud EVM-i sisust, saada teavitatud võimalusest nõustuda loovutamise ning anda vabatahtlikult nõusolek loovutamiseks. Samuti on autori hinnangul loovutatavale isikule tagatud õigus vaidlustada loovutamisesotsust. Ülejäänus osas jääb autor aga eriarvamusele, mida on selgitatud järgnevalt.

Esmalt selgitab autor, et raamotsuse art 12 annab küll võimaluse loovutamise vahistamise asemel kergemaliigiliste tõkendite kohaldamiseks või koguni tõkendi kohaldamata jätmiseks, kuid Eestis ei ole selline võimalus praktikas rakendatav. KrMS loovutamismenetluse erisätetes on tõkendite osas selgelt öeldud, et EVM täitmise tagamiseks on võimalik isiku vahi alla võtmine § 217 lõikes 8 sätestatud korras (KrMS § 499 lg 1). KrMS ei välista siin oma sõnastusega tõkendi kohaldamata jätmist, kuid kahjuks on praktikas nimetatud sätteid tõlgendatud selliselt, et loovutamistaotluse läbivaatamisel tuleb loovutatav isik alati ka vahistada.¹⁴² Autor sellise tõlgendusega ei nõustu ning on seisukohal, et ka kehtiva KrMS alusel on võimalik loovutamismenetluses tõkend kohaldamata jätta.

Kergemaliigiliste tõkendite osas loovutamismenetluse erisätted vaikivad. Kuigi autor mõnab, et loovutamismenetluses peaks olema võimalik kohaldada kõiki KrMS-s sätestatud tõkendeid ning käesolevas töös on sellest ka lähtutud, ei ole selline õigus isikutele praktikas tagatud ning seetõttu teeb autor ettepaneku KrMS regulatsiooni muutmiseks selliselt, et loovutamismenetluse sätetest tuleneks selgesti kas otsene võimalus kergemaliigiliste tõkendite

¹⁴¹ A. Plekksepp. KrMSK § 499/4.2. (viide 14).

¹⁴² Vt alaptk 3.4.2.

kohaldamiseks või viide KrMS-i vastavatele paragrahvidele, mis lubavad tõkendite kohaldamise tavalises kriminaalmenetluses.

Samuti ei nõustu siinkirjutaja KrMS kommentaaris toodud väitega justkui oleks ärakuulamisõigus loovutamismenetluses tagatud üksnes siis, kui isik ei ole nõus enda loovutamise taotlevale liikmesriigile. Võib arvata, et selline väide tugineb raamotsuse art-s 14 toodule, kus sätestatakse, et kui vahistatu ei ole nõus oma üleandmisega nagu see on osutatud art-s 13, on tal õigus, et EVM-i täitev õigusasutus ta üle kuulaks vastavalt vahistamismäärust täitva liikmesriigi õigusele.

Vastupidiselt tõkendite kohaldamise regulatsioonile, kus KrMS kaldus autori hinnangul loovutatava isiku õigusi pigem piiravale positsioonile, on ärakuulamisõiguse osas Eesti siseriiklik õigus loovutatava isiku õigusi oluliselt laiendanud tagades ärakuulamisõiguse kõigile isikutele olenemata sellest, kas nad nõustuvad loovutamise või mitte. Sellise järelduse on autor teinud KrMS § 502 lg 3 p-s 2 ja lg 4 p-s 3 sätestatust, mille kohaselt on loovutatava isiku osavõtt loovutamismenetluse istungist kohustuslik ning kohtuistungil kuulab kohus ära isiku, kelle loovutamist taotleatakse, tema kaitsja ja prokuröri arvamuse. Eesti kohtupraktika analüüsi pinnalt saab autor väita, et ärakuulamisõigus loovutamismenetluses on isikutele tagatud seeläbi, et kohus kuulab ära kõik isikud kohtuistungil olenemata sellest, kas nad on avaldanud nõusolekut loovutamiseks või mitte. Ka nende isikute puhul, kes on andnud loovutamiseks nõusoleku, peab kohus veenduma nõusoleku vabatahtlikkuses.

Kokkvvõttes on autor seisukohal, et vaatamata õiguskirjanduses¹⁴³ ja ka ühiskonnas üldiselt tõstatatud kahtlustele loovutamismenetluses isikule tagatud õiguste osas, peaks loovutatavale isikule tegelikult KrMS loogikast lähtudes olema tagatud kõik kahtlustatava õigused. Samas kerkib ka sellise lähenemise pinnalt üles mitmeid loovutamismenetluse omapärast tulenevaid probleeme, mille süvendatud analüüsi esitab autor allpool loovutamismenetluse kohtupraktika analüüsi raames. Käsitletud on autori hinnangul enim küsitavusi tekitavat tõkendite kohaldamise problemaatikat, efektiivse kaitseõiguse teostamise võimalikkust ning isiku võimalust esitada kohtule taotlusi loovutamismenetluse raames. Samuti on autori hinnangul vaja täiendavalt käsitleda loovutamismenetluse raames tehtavate otsuste sisulist õiguspärasust – st tuleb hinnata seda, kas formaalne loovutamismenetlus, kus loovutamistaotlust lahendava liikmesriigi kohtu volitused on äärmiselt piiratud, ei vii selleni, et isiku suhtes tehtav

¹⁴³ Rahvusvahelisel tasandil vt nt M. Mackarel. The European Arrest Warrant – the Early Years: Implementing and Using the Warrant. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* (2007), lk 42. Eesti kontekstis vt V.-M. Rummo. (viide 20), lk 572.

loovutamisesotsustus on motiveerimata ning jätab arvesse võtmata loovutamise otsustamisel olulised asjaolud. Teisisõnu, eelnevalt on autor jõudnud järeldusele, et loovutatava isiku õigused on seaduses küll sätestatud, kuid eraldi küsimuseks jääb, kas arvestades loovutamismenetluse omapära on nimetatud õigusi võimalik ka praktikas realiseerida.

3.3 Isiku kinnipidamine Euroopa vahistamismääruse alusel

EVM-i, Rahvusvahelise Kriminaalpolitsei Organisatsiooni (Interpol) esitatud vahistamistaotluse või Schengeni infosüsteemis oleva tagaotsimisteate alusel peetakse isik kahtlustatavana kinni ning selle raames vormistatakse tavapärase, ka riigisisese kriminaalmenetluses kasutusel olev isiku kahtlustatavana kinnipidamise protokoll (KKP). Nimetatud protokollis on muuhulgas viidatud KrMS §-st 34 tulenevatele kahtlustatava õigustele, millega tutvumise kohta võetakse isikult allkiri. Samuti selgitatakse protokollis lühidalt isiku kinnipidamise alust ning antakse võimalus kinnipeetule määrata isikud, kellele enda kahtlustatavana kinnipidamisest teada anda.¹⁴⁴ Seega on praktikas isiku kinnipidamisel temale menetluse raames omistatavate õiguste ringi isegi laiendatud võrreldes seadusega. Nimelt näeb KrMS § 499 lg 3 loovutamismenetluses isiku kinnipidamisel tema õigustena üksnes teada kinnipidamise alust ning nõustuda loovutamismenetlusega.

Lähtudes KrMS-i loogikast ning praktika analüüsi tulemustest, tuleb autori hinnangul tõdeda, et Eestis käsitletakse EVM-i alusel loovutatavat isikut sisuliselt kahtlustatavana kriminaalmenetluses. Kui lähtuda üksnes sellest, et tulenevalt KrMS § 193 lg-st 1 algab kriminaalmenetlus Eesti Vabariigis esimese menetlustoiminguga ning kahtlustatavana kinnipidamist saab tingimata menetlustoiminguks pidada, siis võib öelda, et loovutamismenetlus kujutab endast kriminaalmenetlust ning ei ole sellest eraldiseisev. Loovutamismenetlust tuleks sellise praktika valguses tõlgendada kui üht kriminaalmenetluse eriliiki, kus isikule kohalduvad ka kõik kahtlustatavale tagatud õigused. Sellele viitab loovutamismenetlustes kasutatavad loovutatavate isikute KKP-d, kus antakse isikule kõik kahtlustatava õigused.

Loovutamismenetluse raames isiku kinnipidamisel KKP vormistamisel on isikul võimalik ka protokollis väljendada enda seisukohta selles osas, kas ta nõustub loovutamise või mitte. Seega omab KKP loovutamismenetluses märkimisväärset tähendust. Seda ühest küljest nii

¹⁴⁴ Nt HMK 1-12-305 11.01.2012 Isiku kahtlustatavana kinnipidamise protokoll.

isikule menetluses tagatud õiguste seisukohalt kui loovutamismenetluse ühe väga olulise komponendi – isiku nõusoleku – fikseerimise osas.

Eelnevast tuleneb omakorda see, et mitmed vajakajäämised, mida loovutamismenetluses isikule tagatud õiguste osas on nähtud, peaks tegelikkuses olema täidetud läbi selle, et loovutatav isik omab loovutamismenetluses samasuguseid õigusi nagu kahtlustatav riigisisises kriminaalmenetluses. Näiteks loovutatava isiku õigus teavitada oma lähedasi kahtlustatavana kinnipidamisest on seeläbi realiseeritav¹⁴⁵, kuid lahtiseks jääb küsimus loovutatava isiku õigusest teavitada oma lähedasi tema suhtes tehtud positiivsest otsustusest loovutamise osas.¹⁴⁶

Probleemne on loovutatavale tema õiguste selgitamine PS § 21 ls 1 tähenduses. Autori hinnangul ei ole loovutatavale isikule õiguste selgitamine piisavalt tagatud. Nimetatud küsimust reguleerib KrMS § 499 lg 3, mille kohaselt selgitatakse isiku kinnipidamisel talle kinnipidamise alust ja teatatakse võimalusest nõustuda loovutamisega. Sarnane kohustus tuleneb ka KrMS § 217 lg 7 ning § 33 lõikest 2, mille kohaselt kahtlustatavale selgitatakse viivitamata tema õigusi ja kohustusi ning ta kuulatakse üle kahtlustuse sisu kohta. Õiguste selgitamine ei tohi olla pelgalt formaalne, vaid peab olema läbi viidud sisuliselt ja põhjalikult viisil, mis tagab kinnipeetava isiku võimaluse mõista talle esitatava süüdistuse sisu ning toimingu mõju. Siin tuleb lähtuda loovutamismenetluse spetsiifikast ning tuleks selgitada isikule täiendavalt seda, milliseid tagajärgi üks või teine lahendusviis (nt see, kas ta nõustub loovutamisega või mitte) kaasa võib tuua. Praktikas on sellega autori hinnangul probleeme, kuna loovutamismenetlus näib tihti olevat keerukas protsess ka teiste menetlusosaliste suhtes, mistõttu loovutatavad isikud ei saa piisavat teavet tema suhtes läbiviidava menetluse kohta. Sellest tulenevalt ei saa isikud ka oma õiguseid loovutamismenetluses piisavalt efektiivselt kaitsta.

¹⁴⁵ Selline õigus on realiseeritav ka arestimaja sisekorraeeskirja § 8 lg 1 alusel, milles ei eristata loovutamismenetluses kinnipeetut siseriiklikus kriminaalmenetluses kinnipeetud isikust. – Arestimaja sisekorraeeskiri. SiMm 27.09.2011 nr 21. – RT I, 09.04.2013, 5.

¹⁴⁶ Vt peatükk 4.

3.4 Loovutamishistamine ja üldine vabadusõigus

3.4.1 Loovutamishistamise õiguslik regulatsioon

Loovutamishistamine on üks EVM-i täitmise tagamise meede EVM-i täitvas riigis.¹⁴⁷ Prokuratuur, olles veendunud tagaotsitava isiku vahistamise vajaduses, koostab loovutamishistamise taotluse ja korraldab kinnipeetu toimetamise selle taotluse lahendamiseks eeluurimiskohtuniku juurde tema kahtlustatavana kinnipidamisest alates 48 tunni jooksul.

Vahistamismääruse rakendamisega piiratakse isiku vabaduspõhiõigust, samuti teisi olulisi põhiõigusi. Selline põhiõiguste piiramine on võimalik üksnes kooskõlas põhiseadusega. Põhiõiguse iga riive peab vastama kõigile põhiseaduse normidele.¹⁴⁸ Probleemne on Eesti riigi poolt isikult vabaduse võtmine teise liikmesriigi poolt välja antud EVM-i alusel, ilma et Eesti ametnikud kontrolliksid vahistamismääruse aluseks olevaid asjaolusid. Sellele küsimusele vastuse leidmiseks tuleb analüüsida, millest lähtuvalt Eestis loovutamishistamist kohaldatakse ning millest lähtuvalt on seda õigustatud.

3.4.2 Loovutamishistamise kohaldamise praktika

Pärast isiku kahtlustatavana kinnipidamist järgneb loovutamismenetluses loovutamishistamise kohaldamise arutamine. Kuigi KrMS § 499 lg 1 annab eeluurimiskohtunikule õiguse (mitte kohustuse!) isiku suhtes prokuröri taotlusel loovutamishistuse kohaldamiseks, on loovutamishistuste kohaldamine EVM-i kohtuasjades Eestis täielik. Kõigist läbi vaadatud 304-st taotlusest vaid ühel juhul otsustas kohus loovutamishistamise asendada isiku taotluse alusel kaitsjoniga viidates KrMS §-le 135.¹⁴⁹

Siinkirjutaja ei nõustu sellise kohtupraktika õiguspärasusega, mille raames ei kontrollita vahistamise aluste sisulist olemasolu ning loovutamishistust loetakse üheks formaalsuseks isiku loovutamise üle otsustamisel. Käesolevaga ei vaidle autor vastu vajadusele ning kohustusele vahistada isik pärast loovutamise osas positiivse otsuse tegemist nii nagu seda

¹⁴⁷ RKKKo 3-1-1-93-11, p 19.

¹⁴⁸ RKPJKo 3-4-1-18-07, p 35.

¹⁴⁹ HMKm 12.09.2008, 1-08-4553: rahuldada taotlus asendada vahistamine kaitsjoniga. Kaitsjoni suuruseks määrati 203 000 krooni.

näeb ette KrMS § 503 lg 4, vaid on seisukohal, et KrMS § 499 lg 1 alusel kohaldatava loovutamishistuse üle otsustamiseks tuleb hinnata kõiki tavapärasele vahistamisele pandud sisulisi eeldusi ning loovutamishistuse kohaldamine ei saa olla pelk formaalsus. Seda enam, et isikult vabaduse võtmine on üks raskemaid põhiõiguste riiveid *per se* ning seetõttu tuleb vahistamist kasutada üksnes äärmisel vajadusel.¹⁵⁰

Ka raamotsust ei saa tõlgendada selliselt, et EVM-i tagamiseks on igal juhul vajalik loovutatava isiku vahistamine enne tema loovutamise üle otsustamist. Isiku vahistamist reguleeriv raamotsuse art 12 ütleb selgelt, et isiku võib igal ajal vahi alt vabastada kooskõlas vahistamismäärust täitva liikmesriigi siseriikliku õigusega, eeldusel et nimetatud liikmesriigi pädev asutus võtab kõik meetmed, mida ta peab vajalikuks, et vältida isiku põgenemist. Eestis toimuvates loovutamismenetlustes võimalust kergemaliigilise tõkendi kohaldamiseks praktikas ei rakendata ning samuti ei ole kohtud kaalunud tõkendi kohaldamata jätmist.

Samuti tuleneb raamotsuse art-st 12, et vahistamise üle otsustamisel tugineb riik oma siseriiklikule õigusele. Teisisõnu lähtub taotlust lahendav riik loovutamishistamise kohaldamisel siseriiklikus õiguses ettenähtust. Kuigi loovutamine põhineb vastastikuse usalduse põhimõttel, ei ole Eesti KrMS-s loovutamishistamise kohaldamise aluseid piiranud võrreldes tavapärase vahistamisega. Vastupidi, loovutamishistamise säte viitabki üldisele vahistamise alusele KrMS-s ning seetõttu on autor seisukohal, et loovutamishistamise üle otsustamisel tuleb Eestis kehtiva seaduse alusel lähtuda samadest põhimõtetest, millest tavalise vahistamise üle otsustamisel.

Isiku vahistamise tingimused erinevad liikmesriigiti. Nt Madalmaade õiguse järgi on võimalik loovutamismenetluses vahistada vaid isiku pakku mineku ohu korral ning vahistamise aluseks ei ole asjaolu, et loovutatav võib takistada kriminaalmenetluste läbiviimist.¹⁵¹ Autor mõönab, et ka Eestil on võimalik loovutamishistamise aluseid sellisel viisil piirata, kuid senini seda tehtud ei ole. Seega lähtub autor käesolevas töös loovutamishistamise aluste kontrollimisel siseriiklikus õiguses toodud üldistest vahistamise vajalikkuse kontrollimise põhimõtetest.

Samuti ei nõustu autor seisukohaga, et loovutamismenetluses kohaldatava ainukese võimaliku tõkendina tuleb kõne alla üksnes vahistamine. Tõsi küll, hetkel kehtivast KrMS-st võib seda välja lugeda, kuivõrd KrMS loovutamismenetlust puudutavates sätetes on menetluse tagamise

¹⁵⁰ T. Kolk. PõhiSK § 21/9. (viide 50).

¹⁵¹ R. Blextoon. (viide 95), lk 249.

vahendina ette nähtud üksnes vahistamise kohaldamise võimalus. Siiski on autor seisukohal, et võttes arvesse nii raamotsuses toodud kui ka KrMS-i üldist loogikat, peaks loovutamismenetluse tagamiseks olema võimalik kohaldada ka kergemaliigilisi tõkendeid. Kahjuks ei vasta kohtupraktika autori välja pakutud tõlgendusele. Kuigi nii loovutatavad isikud ise kui ka kaitsjad on esitanud taotlusi kergemaliigiliste tõkendite kohaldamiseks¹⁵², on kohtud neid taotlusi järjekindlalt eiranud ning kohaldanud üksnes vahistamist.

EL Nõukogu ekspertide grupp on 2007. aasta aruandes andnud mõista, et Eesti seadus on ebaselge osas, mis peaks käsitlema kautsjoni vastu vabastamist või vahistusest vabastamist. Kuna EVM-i regulatsioon täpseid reegleid ette ei näe, kohaldatakse siseriiklikku õigust. Kaitsjad leiavad aga, et siseriiklikku õigust rakendatakse EVM-i asjades jäigemalt võrreldes siseriiklike menetlustega. Sama analüüsi tulemusena tehti Eestile ka soovitus täpsustada siseriiklikku õigust täpsete kriteeriumitega, mille alusel on võimalik loovutatavaid isikuid vahistusest vabastada või asendada kautsjoni vastu.¹⁵³ Euroopa Komisjoni aruande lisas esitatud Eesti vastuses märgitakse lakooniliselt, et Eesti siseriiklik õigus lubab asendada vahistamise kautsjoniga, kuid praktikas seda ei kasutata ning Eesti ei näe vajadust seadust muuta.¹⁵⁴

Kui võrrelda loovutamismenetluse erinevaid regulatsioone liikmesriikide riigisisel tasandil, siis ilmneb, et paljudes teistes liikmesriikides on vahistamine loovutamismenetluses valikuline ning võimalik on ka kergemaliigiliste tõkendite kohaldamine. Näiteks Suurbritannias on võimalik isikule loovutamismenetluses kohaldada vahistamise asemel ka kautsjoni.¹⁵⁵ Belgia siseriikliku õiguse kohaselt võib eeluurimiskohtunik jätta

¹⁵² Vt nt HMK 1-11-5798; TMK 1-12-8869; HMK 1-09-8878.

¹⁵³ Council of The European Union 5301/2/07 REV2. Evaluation report on the fourth round of mutual evaluations „the practical application of the European arrest warrant and corresponding surrender procedures between member states“ report on Estonia. Brussels, 19.03.2007, lk 36, 41.

¹⁵⁴ European Commission: SEC(2011) 430 final. Commission Staff Working Document. Accompanying document to the third report from the Commission to the European Parliament and the Council on the implementation since 2007 of the Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States. Brussels, 11.04.2011, lk 67. Kättesaadav: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=1048> (01.04.2013).

¹⁵⁵ Extradition Act 2003, § 8 lg 1. Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=860> (08.04.2013).

loovutamishistuse kohaldamata lõpliku otsuse tegemiseni.¹⁵⁶ Samuti võib nii Bulgaarias¹⁵⁷ kui ka Küprosel¹⁵⁸ kohus kohaldada vahistamise asemel kergemaliigilist tõkendit.

Kõikides loovutamismenetlustes, mis Eesti kohtutes ajaperioodil 2004 kuni 2013 aset leidsid, otsustas kohus kohaldada enne isiku loovutamise üle otsustamist loovutamishistamist, välja arvatud ühe korral, mil kohus rahaldas isiku taotluse ning määras vahistamise asemel tasumiseks kautsjoni. Seega võib öelda, et loovutamishistuse kohaldamine Eesti kohtutes on reegel, mitte erand ning autori hinnangul ei ole selline lähenemine piisavalt põhjendatud. Seda eelkõige seetõttu, et analüüsitud praktika pinnalt saab öelda, et kohtumäärused loovutamishistamise kohaldamiseks on puudulikult motiveeritud ning kohtute põhjendused isiku vahistamiseks on reeglina napid, üldised ning ei vasta üldistele vahistamise põhjendamise printsiipidele. Tihti on põhjendamisel kasutatud üksnes lakoonilisi tõdemusi ning puudub sisuline analüüs.

Enim kasutatav põhjendus isiku vahistamiseks on see, et kohtul puudub alus kahelda teise EL liikmesriigi välja antud EVM-i põhjendatuse ja kahtlustuse tõendatuse ning EVM tagamiseks ning täitmiseks on vajalik isiku vahistamine.¹⁵⁹ Ühes neist kohtuasjadest, kus selline põhjendus on läbivaks argumendiks loovutamishistamise kohaldamisel, on kohus öelnud, “loovutamismenetluses on isikult vabaduse võtmise otseseks aluseks isiku teisele riigile loovutamise tagamine ehk, vahi all pidamise eesmärgiks on garanteerida isiku kohalolek kogu loovutamismenetluse jooksul, seega ka perioodil, millal oodatakse EVM-i kohtusse saatmist ning otsustatakse isiku loovutamine. Kohus leiab, et isiku suhtes pole vabaduses viibimise korral võimalik teostada järelevalvet selliselt, millega oleks samaaegselt kindlustatud ka tema osavõtt loovutamismenetlusest ja kättesaadavus, siis on tema suhtes loovutamishistuse kohaldamine põhjendatud.”¹⁶⁰ Täiendavalt on kohus selgitanud, et kui liikmesriik on välja andnud vahistamismääruse, on alust eeldada, et too riik on kontrollinud,

¹⁵⁶ Belgian Legislation implementing the European Arrest Warrant. 19.12.2003 – Published on the 22.12.2003, *Moniteur belge*, 2nd ed, Art 11(4). Mitteametlik tõlge. Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=877> (03.04.2013).

¹⁵⁷ Law of the Extradition and the European Arrest Warrant. In Force from 01.07.2005, Prom. SG.46/3 Jun 2005, amend. SG. 86/28 Oct 2005, art 43(4). Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=876> (03.04.2013).

¹⁵⁸ No. 133(I) of 2004. A Law to Provide for the European Arrest Warrant and the Surrender Procedures of requested persons between member states of the European Union 2004, art 18(1). Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=884> (08.04.2013).

¹⁵⁹ Vt nt TMKm 05.01.2011, 1-11-124; HMKm 28.11.2012, 1-12-11382; HMKm 28.09.2012, 1-12-9312; HMKm 27.04.2011, 1-11-5214; HMKm 13.04.2010, 1-10-4608; HMKm 22.12.2008, 1-08-16870.

¹⁶⁰ HMKm 28.09.2012, 1-12-9312.

kas esineb isiku suhtes põhjendatud kuriteokahtlustus kui vahistamise eeldus ning selles ei ole kohtul alust kahelda.¹⁶¹

Kui tegemist ei ole EV kodanikuga, viidatakse paljudes kohtulahendites ka sellele, et isikul puudub Eestis kindel elukoht, mistõttu on olemas põhjendatud kahtlus, et vabaduses viibides võib ta hakata loovutamismenetlusest kõrvale hoidma ja pakku minna.¹⁶² Samuti põhjendatakse vahistamist sellega, et on alust arvata, et isik vabaduses olles, võib hakata kõrvale hoidma loovutamismenetlusest, et vältida tema väljaandmist teisele riigile.¹⁶³

Näiteks HMK 11.05.2011 määruses 1-11-5800 on esitatud järgnev argumentatsioon isiku suhtes loovutamishahistamise kohaldamiseks: “Isik seletas, et on nõus loovutamise, kuid ei ole nõus enda vahistamisega. Ilmub ise istungile. Loovutamismenetluse tagamiseks on vajalik isiku vahistamine. Teda kahtlustatakse välisriigis toime pandud raskes kuriteos ning vabaduses viibides võib ta hakata loovutamismenetlusest kõrvale hoidma ja ei ole välistatud ka uute kuritegude toimepanemine. Ei ole välistatud, et kinnipeetu lahkub Eesti territooriumilt, kuna teda kahtlustatakse raske kuriteo toimepanemises. Seetõttu leiab kohus, et esitatud taotlus on põhjendatud ning isik kuulub vahistamisele tema suhtes välja antud EVM täitmise tagamiseks.” Sisuliselt sama sõnastusega vahistamise põhjendamist kasutatakse paljudes teisteski lahendites.¹⁶⁴ Samas ei selgu kohtu motiveeringust, mis täpselt on need asjaolud, mis annavad alust arvata, et isik võiks hakata menetlusest kõrvale hoiduma ning lahkuda Eesti territooriumilt. Tihti on isikud loovutamise, ka ise nõus, ei soovi üksnes vahistamist – see annab autori hinnangul pigem alust vastupidisele seisukohale.

Autori hinnangul tõlgendavad Eesti kohtud neile menetlemiseks esitatud EVM-i vahistamise kohustusliku alusena, st et kohtute hinnangul ongi EVM sisuline vahistamise määrus ning siinsed kohtud kannavad üksnes n-ö kummitempli funktsiooni, kelle ülesandeks jääb vaid vahistamise formaalne vormistamine. Nii on Eesti kohtus otsustatud isiku suhtes loovutamishahistamise kohaldamine asjas, kus loovutata, isik ei nõustunud loovutamise ega vahistamisega, kuid kohus leidis, et vahistamine on vajalik eeltoodud põhjendustel, kuigi tegemist oli täiesti seadusekuuleka isikuga (varasemalt karistamata nii väärteo- kui ka

¹⁶¹ HMK 1-12-11375.

¹⁶² Nt TMK 1-10-12345, TLK 01.09.2004, L-1/04.

¹⁶³ Nt TMK 30.08.2012, 1-12-8434; HMK 03.02.2012, 1-12-1145; HMK 27.04.2011, 1-11-5214; HMK 16.09.2010, 1-10-11901; HMK 22.12.2008, 1-08-16870.

¹⁶⁴ Vt nt HMK 11.05.2011, 1-11-5798; HMK 13.04.2010, 1-10-4608; HMK 23.04.2008, 1-08-5600.

kriminaalkorras), kellel on pere, elukoht ja oma firma, töötajad, kellele vaja palka maksta.¹⁶⁵ Sellise lähenemisega siinkirjutaja ei nõustu, kuivõrd loovutamishahistamine ei ole loovutamise obligatoorne koostisosa, vaid üksnes üks võimalik vahend loovutamise tagamiseks. Vahistamine loovutamismenetluses enne lõpliku otsustuse tegemist ei ole kohustuslik. Eesti PS kommentaaris on üheselt välja öeldud, et vahi alla võtmine ja seal pidamine ei või olla kohustuslik ehk automaatne.¹⁶⁶

Eestis on üheks vahistamise pooltargumendiks pea alati ka see, et isikut on varasemalt (korduvalt) karistatud¹⁶⁷ või see, et kohus soovib isiku vahistada isiku suhtes kriminaalmenetluse kiirema läbiviimise tagamiseks.¹⁶⁸

Ühe näitena loovutamismenetluses vahistamise kohaldamise põhjendamisest toob autor siinkohal välja HMK kohtuasjas 1-12-11575 tehtud Viru Maakohtu (VMK) 30.11.2012 määruses toodud argumentatsiooni, kus kohus otsustas rahuldada prokuröri taotluse ja vahistada isik tema suhtes välja antud EVM-i tagamiseks kuni loovutamiseni või loovutamisest keelduva otsuse vastuvõtmiseni. Kohus selgitas, et “arvesse võttes asjaolu, et Soome Vabariik taotleb isiku kinnipidamist ja vahistamist seoses EVM-i edastamisega ja loovutamisega kriminaalmenetluse jätkamise eesmärgil, siis soome vahistamiskäsu täitmiseks ning loovutamismenetluse tagamiseks on vajalik isiku vahistamine. Isik on välisriigis toime pannud kuriteo, mille eest on võimalik mõista pikaajaline vanglakaristus, vabaduses viibides võib ta hakata loovutamismenetlusest kõrvale hoidma ja pakku minna.[...] Samuti ei ole välistatud, et kinnipeetu lahkub Eesti territooriumil, kuna teda kahtlustatakse kuriteo toimepanemises.” Rohkem selgitusi isiku loovutamishahistamise määruses ei toodud. Istungil selgitas loovutatav ise, et ta ei tea, miks teda uuesti süüdistatakse, ei tunnista oma süüd, on samas asjas Soomes 2 kuud olnud vangis, nüüdseks elanud Eestis juba üle aasta ema aadressil.¹⁶⁹

HMK 28.11.2012 määruses 1-12-11382 on kohus selgitanud, miks loovutamishahistamise kohaldamine EVM-i alusel on kohtu hinnangul sisuliselt automaatne tagajärg: “Kas kuriteokahtlustus on põhjendatud, seda saab kohus hinnata vaid kohtule esitatud materjalide

¹⁶⁵ HMKm 15.05.2008, 1-08-6724. Kaitsja esitas maakohtu määruse peale küll määruskaebuse, milles leidis, et kohtule ei ole esitatud piisavalt teavet loovutamistaotluse aluseks olevate asjaolude kohta, kuid TlnRnK jättis oma 12.06.2008 määrusega kaebuse läbivaatamata kaebetähtaja möödumise tõttu.

¹⁶⁶ T. Kolk. PõhiSK § 20/14.4. (viide 50).

¹⁶⁷ Nt TMK 30.08.2012, 1-12-8434; HMKm 10.09.12, 1-12-8539; HMKm 03.02.2012, 1-12-1113.

¹⁶⁸ Nt HMK 1-07-11645; HMK nr 1-09-696.

¹⁶⁹ HMK 1-12-11575.

alusel. Mingit alust kahelda Soome Vabariigi poolt välja antud EVM-i seaduslikkuses ja selle väljaandmise alustes kohtul käesoleval ajal ei ole.” Samas asjas nõustus isik küll enda loovutamise, kuid kaitsja leidis, et “vaatamata sellele, et isik on loovutamise nõus, ei peaks kohaldama vahistamist. Kui ikka aluseid ei ole, siis ei ole vajadust ka vahi alla võtta. Palun seda kohtul kaaluda.”¹⁷⁰

HMK 28.11.2012 kohtumäärusega otsustati isikule kohaldada loovutamist, kuigi samal päeval toimunud loovutamist istungil selgitas loovutatav isik, et ta ei ole nõus enda vahistamisega ega loovutamise, kuna kahtlustus ei ole põhjendatud. Isik selgitas, et tal on kindel elukoht, “olen sealt kättesaadav kohtusse olen ilmunud alati, varjanud ennast ei ole. Varem kokkupuuted narkootikumidega. Olen nõus jalavõruga kodus olema kuni loovutamiseni.” Ka kaitsja vaidles istungil prokuröri taotlusele vastu ning leidis, et loovutamist on võimalik tagada ka kergemaliigilise tõkendiga. Kaitsja selgitas, et “kahtlustus tema suhtes on, aga kas see ka on põhjendatud on, selgub hiljem. Varem pole ta kunagi takistanud menetlust, ainuüksi seetõttu, et kahtlustus on I astme kuriteos, ei ole vahistamise aluseks. On omanud küll kokkupuuteid narkootiliste ainetega, kuid suure koguse omamise süüdi mõistetud ei ole.”¹⁷¹

Loovutamist kohaldatakse Eestis laialdaselt ka seetõttu, et vabaduses viibides võivad isikud hakata toime panema uusi kuritegusid, sealhulgas õigusemõistmise vastaseid kuritegusid, asudes sõlmima kuritegelikke kokkuleppeid vabaduses viibivate, kirjeldatud teo toimepanemisega seotud isikutega, mõjutades seeläbi välisriigis läbiviidava kriminaalmenetluse normaalset kulgu.¹⁷²

Ühel juhul on kohus isiku taotlusele kergemaliigilise tõkendi kohaldamiseks selle rahuldamata jätmisel põhjendanud, et “loovutamist kohaldamisel tuleb kaaluda ka seda, kas muude vahenditega on võimalik tagada isiku kohalolek loovutamismenetlusest. Kuivõrd vabaduses viibimise korral pole [nimi] suhtes võimalik teostada järelevalvet selliselt, millega oleks samaaegselt kindlustatud ka tema osavõtt loovutamismenetlusest ja kättesaadavus, on loovutamismenetluse tagamiseks loovutamist kohaldamine vajalik.”¹⁷³ Samastest kaalutlustest on kohtud lähtunud ka varasemates otsustustes ning kuivõrd tegemist on 2012. aastal tehtud kohtumäärusega, saab kohtupraktika analüüsi pinnalt

¹⁷⁰ HMK 1-12-11382.

¹⁷¹ HMK 1-12-11375.

¹⁷² Nt HMKm 10.09.12, 1-12-8539; HMKm 16.06.2012, 1-12-6005.

¹⁷³ HMKm 03.02.2012, 1-12-1145.

tõdeda, et senini ei ole Eesti kohtute õiguslik mõte jõudnud nii kaugemale, et EVM-i ja selle aluseks olevat raamotsust julgetaks tõlgendada isiku põhiõigusi arvestavalt. Kohtupraktika osas ei olnud märgata teissuguseid arenguid või muutusi ka varasematel aastatel ning välja saab tuua üksnes erandjuhte, mil kohtud on tõkendite kohaldamisel teostanud sisulist analüüsi.

Ühe suurima probleemina loovutamishistamise kohaldamistel Eestis näeb siinkirjutaja tendentsi vahistamise põhjendatuse kontrollimisel analüüsida mitte vahistamise sisulisi aluseid, vaid üksnes loovutamise üldtingimuste täidetust. Selline lähenemine kordub paljudes vahistamismäärustes ning on põhjendamatu. Samuti lähevad sellise põhjendamisega kaasa ka kaitsjad, kes samuti ei vaidle enda kaitsealuse vahistamisele vastu, leides, et loovutamise üldtingimused on täidetud ning seega on vahistamine põhjendatud. Näiteks HMK kohtuasja 1-11-8311 22.07.2011 istungi protokollis on kaitsja selgitused järgnevad: “Kaitsjana pean nentima, et antud menetluses on kaitsja võimalused piiratud. Kaitsja ainuke ülesanne on kontrollida, kas esineb loovutamist välistavaid või piiravaid asjaolusid. Antud juhul neid ei esine. Kuna Eesti on ühinenud Euroopa Konventsioonidega, siis pole muud võimalust, kui EVM täita.” Autori hinnangul ei ole selline lähenemine õige ning tegelikkuses tuleks loovutamishistamise istungil sisuliselt kontrollida vahistamise asjaolusid ning selle kohaldamise aluseid. Loovutamise üldtingimuste analüüs tuleb jätta isiku loovutamise üle otsuse tegemiseks.

3.4.3 Üldine vabaduspõhiõigus loovutamismenetluse kontekstis

KrMS § 499 lg 1 ja § 217 lg 8 kohaselt taotleb prokuratuur loovutamishistamise kohaldamist üksnes siis, kui too on veendunud loovutatava isik vahistamise vajalikkuses. Järgnevalt sisustatakse toodud kriteeriumi, mille kohaselt tuleb enne taotluse esitamist veenduda vahistamise vajalikkuses.

PS §-d 20 ja 21 käsitlevad üldise vabaduspõhiõiguse kesket osa – igaühe füüsilise vabaduse kaitset meelevaldse ehk omavolilise vahistamise või kinnipidamise eest.¹⁷⁴ Õigus vabadusele on Eesti üks olulisemaid põhiõigusi.¹⁷⁵ Samasugune õigus tuleneb ka EIÕK art-st 5, kuid PS

¹⁷⁴ T. Kolk. PõhiSK § 20/2. (viide 50).

¹⁷⁵ RKÜKo 3-1-2-2-11, p 48.

ja selle kohaldamise praktika ei pea siinkohal piirduma üksnes EIÕK-ga seatud kaitsetasemega, vaid PS võib tagada põhiõigustele tugevama kaitse kui konventsioon.¹⁷⁶

Vabaduspõhiõiguse sätte eesmärk on kaitsta igaüht meelevaldse vabaduse võtmise eest vahistamise või kinnipidamise teel. Meelevaldsus tähendab siin nii seadusliku aluse ja asjakohase kohtuliku kontrolli puudumist kui ka seaduslikul alusel toimuvat, kuid ebaproportsionaalselt intensiivset vabaduse võtmist.¹⁷⁷ Autor on seisukohal, et loovutamishahistamiste kohaldamise meelevaldsus ja seeläbi ka võimalik põhiseadusvastasus seisneb loovutatavate isikute vabaduse ebaproportsionaalses võtmises.

Vahistamise puhul on tegemist vabaduse võtmisega ning see on lubatud kitsalt PS §-s 20 lubatud alustel.¹⁷⁸ Samas tuleb silmas pidada, et isegi juhul, kui vabaduse võtmine toimub seaduslikul alusel ja selleks ette nähtud korras, võib vabaduse võtmine loovutamishahistamise näol olla põhiseadusvastane selle ebaproportsionaalsuse tõttu. Ebaproportsionaalsus seisneb siin asjaolus, et samu eesmärke on võimalik saavutada ka muul, vabaduse võtmise asemel üksnes seda piiraval viisil.¹⁷⁹

Vahistamine on *ultima ratio* põhimõttest tulenevalt kõige äärmuslikum abivahend PS §-s 20 sätestatud eesmärkide täitmiseks. See tähendab, et võimaluse korral tuleks kohtul kohaldada isiku õigusi vähem riivavaid kergemaliigilisi tõkendeid või kaaluda üldse tõkendi kohaldamata jätmist. Vahistamine riivab isiku põhiõigusi kõige tõsisemalt ning seetõttu tasub meeles pidada, et KrMS võimaldab ka muid, isiku õigusi ja vabadusi vähem piiravaid kriminaalmenetluse tagamise vahendeid (KrMS §-d 128, 141, 142, 135). PS § 20 lg 2 kohaselt on vahistamine lubatud üksnes siis, kui on põhjendatud kahtlus, et “pannakse toime õigusrikkumine, kui põhjendatult peetakse vajalikuks süüteo toimepanemise ärahoidmist või kui on vajalik takistada põgenemist pärast kuriteo toimepanemist olukorras, kus isiku süütegu ei ole veel tõendatud, kuid selle võimalikkuses on põhjendatud kahtlus”.¹⁸⁰

Vahistamise põhjendatuse hindamisel tuleb arvesse võtta näiteks isiku käitumist selle terviklikkuses, tema eelnevat elukäiku ja isiklikke, perekondlikke ning majanduslikke suhteid, aga ka teda vabaduses ümbritsevat sotsiaalset keskkonda.¹⁸¹ Vahistamist ei saa kohaldada

¹⁷⁶ RKÜKo 3-4-1-16-10, p 78.

¹⁷⁷ T. Kolk. PõhiSK § 20/4. (viide 50).

¹⁷⁸ T. Kolk. PõhiSK § 20/6. (viide 50).

¹⁷⁹ T. Kolk. PõhiSK § 20/11. (viide 50).

¹⁸⁰ T. Kolk. PõhiSK § 20/14.1. (viide 50).

¹⁸¹ RKPJKo, 3-4-1-9-10, p 65.

kergekäeliselt ning esmalt tuleb kaaluda, kas tõkendi eesmärke on võimalik saavutada leebema lähenemise teel. Enne tõkendi kohaldamist tuleb KrMS § 127 lg kohaselt arvestada tõkendi valimisel kriminaalmenetlusest või kohtuotsuse täitmisest kõrvalehoidmise, kuritegude toimepanemise jätkamise või tõendite hävitamise, muutmise ja võltsimise võimalikkust, karistuse raskust, kahtlustatava, süüdistatava või süüdimõistetud isikut, tema tervist, perekonnaseisu ja muid tõkendi kohaldamise seisukohalt tähtsaid asjaolusid.

Vahistamise kõige olulisem kriteerium on põhjendatud kuriteokahtluse olemasolu. Sellise kahtluse olemasolu eeldab faktide või informatsiooni olemasolu, mis võimaldab objektiivselt hinnata, et isik on teo toime pannud ning neis tingimustes on isikult vabaduse võtmine vältimatu.¹⁸²

Kokkuvõtvalt on autor seisukohal, et senine loovutamishahistamise praktika Eestis ei peegelda eelnevalt kirja pandud vahistamise üldpõhimõtete rakendamist. Loovutamishahistamise kohaldamine on üldine ning otsustuste langetamisel ei lähtuta sisulistest kriteeriumidest, vaid nenditakse üksnes lakooniliselt ühe või teise vahistamise aluse olemasolu. Seega kinnitab senine loovutamishahistamise autori seisukohta, et loovutamishahistamise kohaldamine on praktikas ebaproportsionaalne ehk meelevaldne ja seeläbi ka põhiseadusevastane. Probleemi lahendusena näeb autor eeskätt vajadust muuta loovutamishahistamise kohaldamise praktikat ning samuti tuleks kaaluda loovutamishahistamise sätetes tõkendite kohaldamise regulatsiooni täiendamist selliselt, et ka loovutamishahistamise raames oleks võimalik kergemaliigiliste tõkendite kohaldamine.

3.5 Üldine põhiõigus tõhusale õiguskaitsele ja ausale kohtumenetlusele loovutamishahistamises

PS § 14 kohaselt on õiguste ja vabaduste tagamine seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus. Lisaks põhiõiguste konkreetsete adressaatide määratlemisele, sätestab PS § 14 üldise põhiõiguse korraldusele ja menetlusele. Riigikohtu hinnangul on õiglase menetlus kui isiku subjektiivne õigus oluline põhiseaduslik väärtus, mis juurdub õigusriigi põhimõttest.¹⁸³ Koosmõjus PS §-ga 15 moodustab põhiõigus korraldusele

¹⁸² T. Kolk. PõhiSK § 20/14.7. (viide 50).

¹⁸³ RKÜKo 3-1-2-2-11, punkt 72.

ja menetlusele üldise põhiõiguse tõhusale õiguskaitsele ja ausale kohtumenetlusele,¹⁸⁴ mis annab igaühele õiguse ausale kohtumenetlusele.¹⁸⁵

3.5.1 Üldine põhiõigus korraldusele ja menetlusele

PS § 14 kohaselt on riigil kohustus luua põhiõiguste kaitseks kohased menetlused. Õigus menetlusele ja korraldusele väljendab ideed, et õige menetlus aitab kaasa õige ja õiglase tulemuse saavutamisele.¹⁸⁶ Selleks, et isik põhiõigus korraldusele ja menetlusele oleks tagatud, peab menetluse läbiviimine olema suunatud isiku õiguste kaitsele.¹⁸⁷ Õiguse olemasolu ei saa siin olla üksnes teoreetiline, vaid vastavate menetlusnormide loomise tulemusena peavad õigused olema ka praktikas realiseeritavad. Eelnevalt tuvastas autor seaduse teksti tõlgendamise teel, et loovutatavale isikule peaks menetluses olema tagatud suhteliselt ulatuslik õiguste ring. Samas tuleneb kohtupraktika analüüsist järeldus, et mitte kõik need õigused ei ole praktikas efektiivselt realiseeritavad.

Vastuolu PS §-ga 14 ja sellest tuleneva riigi kohustusega luua kohased menetlused isikute põhiõiguste kaitseks võib autori hinnangul tõstata loovutamiste kohtupraktika ja kehtiva seadusregulatsiooni analüüsi pinnalt, mille alusel saab öelda, et Eestis on EVM raamotsust siiani peetud sisuliselt otsekohalduvaks õigusaktiks. Seda nii raamotsuse sätete ülevõtmisel Eesti õiguskorda kui ka nende igapäevasel rakendamisel. Kehtiv seadusregulatsioon on sisuliselt raamotsuse ümberkirjutus, mille puhul ei ole ette nähtud täiendavaid loovutatava isiku õiguste kaitse mehhanisme, milleks raamotsuse instituudist tulenevalt riigil tegelikkuses pädevus on antud.

PS §-s 14 väljendatu üheks oluliseks komponendiks on ka menetluslik nõue otsustuste põhjendamisele. Riigikohus on siinkohal rõhutanud, et põhjendamiskohustus tuleneb menetlusõiguse üldpõhimõtetest, mistõttu võib selline kohustus tekkida ka juhul, kui seadus põhjendamist sõnaselgelt ette ei näe, kusjuures põhjendada tuleb mitte üksnes lõppotsuseid, vaid ka menetluse käigus tehtavaid otsustusi.¹⁸⁸ See viitab vastuolule PS §-s 14 väljendatud põhiõigusega korraldusele ja menetlusele, kuivõrd kohtud ei järgi loovutamismenetluses kohustust isiku põhiõigusi riivavaid otsustusi põhjendada. Probleem esineb nii

¹⁸⁴ M. Ernits. PõhiSK § 14/3.1. (viide 50).

¹⁸⁵ M. Ernits. PõhiSK § 15/2.1.5. (viide 50). Riigikohus kasutab selles kontekstis valdavalt sõna “õiglane” – vt nt RKPJKo 3-4-1-4-03, p 16, RKÜKo 3-1-2-2-11, p 72.

¹⁸⁶ M. Ernits. PõhiSK § 14/3.1. (viide 50).

¹⁸⁷ RKPJKo 3-4-1-14-06, p 28.

¹⁸⁸ RKPJKo 3-4-1-9-09, 31; RKHKo 3-3-1-62-08, p 19.

loovutamishistamise üle otsustamisel kui ka lõpliku otsuse tegemisel. Loovutamismenetluses rikutakse seeläbi õigust menetlusele ja korraldusele, kuna sel viisil ei ole võimalik tagada õige ja õiglase tulemuse saavutamine ning loovutamismenetlus ei ole suunatud isiku õiguste kaitsele.

Autori hinnangul seisneb kogu loovutamismenetluse raames üks suuremaid probleeme selles, et kohtud kohaldavad põhimõtteliselt alati isikute suhtes loovutamishistamist ning alternatiivide kaalumise ei tule kõne allagi. See võib olla põhjustatud nii sellest, et ei ole täpselt selge, milline regulatsioon loovutamismenetluses kohaldub kui ka sellest, et loovutamismenetlus on viidud kasvõi ajaliste piiridega miinimumini, mistõttu ei ole võimalik otsustuse tegemisel kõiki asjaolusid sisuliselt kaaluda ning see võib kaasa tuua isiku õiguste põhjendamatu riive.

Üldise põhiõiguse menetluse ja korraldusele riive seisneb siin riigivõimu tegevusetuses. Hetkel kehtiv loovutamishistamist puudutav regulatsioon ei ole piisav loovutamismenetluses õiglase menetluse tagamiseks ning seetõttu tuleks ka siin autori hinnangul kaaluda KrMS loovutamise sätete täiendamist selliselt, et isiku õigused oleks tagatud. Hetkel kehtiv regulatsioon rikub ülevalpool käsitletud õigusselguse põhimõtet, kuivõrd PS § 20 lõike 2 kohaselt võib vabaduse võtta üksnes “seaduses sätestatud juhtudel ja korras”, mis tähendab, et vabaduse võtmise võimalused ja kord peavad olema sätestatud seaduses.¹⁸⁹

Selleks, et tagada isiku õiguste kaitse realiseerumine praktikas, on kaks võimalust: seadusandja võib teha viite kergemaliigiliste tõkendite kohaldamise regulatsioonile või näha konkreetsed võimalused ette loovutamismenetluse erisätete piires. Autor pooldab siinkohal esimest varianti, mille kohaselt tuleks loovutamishistamise sätete juures viidata ka kergemaliigiliste tõkendite kohaldamise tingimustele. Seeläbi oleks tagatud ka see, et kohtud lähtuvad loovutamishistamise otsustuste põhjendamisel samadest kriteeriumitest, millistest tuleks lähtuda tõkendi valikul tavapärasel kriminaalmenetluses. See aitaks vältida isikute ebavõrdset kohtlemist loovutamismenetluses ja kriminaalmenetluses. Praeguse kohtupraktika valguses on isiku õigused loovutamismenetluses kaitstud oluliselt nõrgemalt kui kriminaalmenetluses ning selline vahetegu isikute õiguste osas ei ole põhjendatud. Samuti on hetkel kehtiv regulatsioon autori hinnangul poolik, kuivõrd loovutamishistamise sättes on

¹⁸⁹ T. Kolk. PõhiSK § 20/10. (viide 50).

tehtud üksnes viide vahistamise üldsättele, jättes kõrvale teised kriminaalmenetluses kohaldatavad võimalikud tõkendid ning selle hindamise, millistel alustel tõkendit kohaldada.

3.5.2 Tõhusa kaitseõiguse teostamine

Üldise kaitsepõhiõiguse kaitseala riive seisneb põhiõiguste adressaadi ehk riigi tegevusetuses. Riive on olemas siis, kui kaitset ei ole või kui kaitse ei ole selline, nagu PS nõuab.¹⁹⁰ PS § 21 teine lause – “[k]uriteos kahtlustatavale antakse viivitamatult võimalus valida endale kaitsja ja kohtuda temaga” – on ainuke põhiseaduse säte, mis käsitleb kaitseõigust.¹⁹¹ Nimetatud õigus tuleneb ka EIÕK art 6 lg 3 p-dest b, c ja d, mille kohaselt on kaitsepõhiõiguse lahutamatu komponent õigus saada piisavalt aega ja võimalusi enda kaitse ettevalmistamiseks.

Viimase kümne aasta jooksul ei ole EL liikmesriigid suutnud jõuda ühisele meelele kahtlustatava kaitseõiguste olukorra parandamisel kriminaalmenetlusõiguse harmoniseerimise teel. Seega jääb usaldus liikmesriikide õigus- ja justiitsüsteemide vastu sageli põhjendamatuks retoorikaks ning probleemid loovutatavate isikute kaitseõiguse ning riigi õigusabi teemadel on leidnud kajastamist ka Eestis.¹⁹²

Efektiivse kaitseõiguse teostamiseks peab isikule olema tagatud piisav ajavaru koostatud dokumentidega tutvumiseks ning võimalike kaitsepositsioonide väljatöötamiseks. KrMS § 8 p 2 paneb nii uurimisasutusele, prokuratuurile kui kohtule kohustuse tagada isikule reaalne võimalus ennast kaitsta. Seda tuleks mõista üleskutsena menetlejaile jälgimaks seda, et neil menetlusosalistel oleks ka tegelikult võimalik kasutada KrMS §-des 34 ja 35 loetletud menetluslikke õigusi. „Tegelikult“ tähendab antud kontekstis seda, et eelnevalt oleks täidetud § 8 punktis 1 sisalduv selgitamiskohustus ja menetlusosaline oleks ka tegelikult mõistnud oma õiguste sisu, ning teiseks seda, et menetlusosalisele oleks jäetud piisavalt aega nende õiguste kasutamiseks.¹⁹³

Kümnet EL liikmesriiki puudutavas analüüsis selle kohta, millised on kaitsja reaalsed võimalused loovutamismenetlustes ning millisel tasemel kaitset uuringus osalevates riikides on võimalik tagada, on leitud, et vähesed riigid pakuvad kaitsjatele EVM alast väljaõpet,

¹⁹⁰ M. Ernits. PõhiSK § 13/3.3. (viide 50).

¹⁹¹ T. Kolk. PõhiSK § 21/6. (viide 50).

¹⁹² A. Plekksepp. KrMSK § 490/6.2.5. (viide 14).

¹⁹³ E. Kergandberg. KrMSK § 8/9. (viide 14).

enamik kaitsjaid võivad võtta endale ükskõik milliseid kohtuasju, sh EVM asju, kaitseõiguse teostamine on oluliselt raskendatud tulenevalt menetluse lühikestest tähtaegadest jne.¹⁹⁴

Märkimisväärne on siinkohal asjaolu, et FIDE kongressil esitatud aruandes on Eesti esindajad märkinud, et Eesti on EVM-i taotluste lahendamisel „kiireim riik“ menetledes loovutamismenetluse raames esitatud taotlusi teiste EL liikmesriikidega võrreldes kõige kiiremini. Eesti toob siinkohal välja, et keskmine menetlusaeg Eestis isiku EVM-i alusel loovutamisel on keskmiselt 8 päeva kui isik nõustub loovutamisega ning ainult 10 päeva, kui isik loovutamisega nõus ei ole.¹⁹⁵ Siinkohal tuleks küsida, kas iga hinna eest menetluse kiirendamine ei kärbi liigselt loovutatava isiku õigusi, kuivõrd menetluse kiirendamise eesmärgil on menetlustähtajad loovutamismenetluses tavapärasest palju lühemad. Riikide koondraportist selgub ka, et kõik teised EL liikmesriigid, välja arvatud Eesti, tunnustavad lünki isikute põhiõiguste kaitses loovutamismenetluses.¹⁹⁶ Eesti leiab aga oma vastuses, et vastastikuse tunnustamise põhimõtte rakendamisel probleeme ei esine. Eesti arvamuses, mis põhineb EVM-i rakendamise praktilisel kogemusel, seisab, et meie hinnangul ei ole vajadust täiendavate standardite vastuvõtmiseks kahtlustatava õiguste osas.¹⁹⁷

EVM-i lahendamisele kuluv lühike keskmine menetlusaeg võib näidata nii 1) esitatud EVM-i kvaliteeti, 2) kaitseõiguse mitteteostamist (kaitse madal kvaliteet või võimatus aja tõttu) kui ka 3) kohtu jäika suhtumist ja niiöelda kaitsevõimaluste kärpimist. Kohtupraktika pinnalt julgeb autor väita, et Eestis on probleemideks kaks viimast varianti. Loovutamismenetluses on aega niivõrd vähe, et ühest küljest ei jõua kaitsjad efektiivset kaitset ette valmistada ning teisest küljest on kohtud menetlustähtaegade osas resoluutsed ning seetõttu piirduvad asja lahendamisel üksnes formaalsete eelduste kontrollimisega. Seega ei pruugi PS-st tulenev õigus tõhusale õiguskaitsesele olla loovutamismenetluses täies mahus tagatud.

Siinkohal on oluline põigata korra ka kohtuliku loovutamismenetluse problemaatika juurde ning juhtida tähelepanu sellele, et KrMS tagab loovutamismenetluses kaebeõiguse loovutamismääruse või loovutamisest keeldumise määruse peale § 504 lõikes 1, mille kohaselt on kaebuse esitamise tähtaeg vaid 3 päeva, mis on väga lühike aeg – arvestades, et tegu ei ole tööpäevadega, võib sisuliselt juhtuda, et kolmest päevast kaks on puhkepäevad.

¹⁹⁴ Developing best practice amongst defence lawyers and Access to justice in European arrest warrant cases. Interim Report. 26.01.2012, lk 5. Arvutivõrgus: http://www.justice.org.uk/data/files/EAW_Project_Interim_Report.pdf (02.04.2013).

¹⁹⁵ J. Laffranque. (viide 54), lk 324.

¹⁹⁶ *Ibid.*, lk 86.

¹⁹⁷ *Ibid.*, lk 325.

Tegelikuses ei ole selles osas olukord palju parem ka teistes liikmesriikides. Bulgaarias võib apellatsioon esitada 5 päeva jooksul otsuse tegemisest¹⁹⁸, Küprosel sarnaselt Eestiga 3 päeva jooksul¹⁹⁹ ning Soomes²⁰⁰ ja Leedus²⁰¹ 7 päeva jooksul. Äärmuslik on olukord Kreekas, kus kaebus loovutamismääruse peale tuleb esitada 24 tunni jooksul selle teatavakstegemisest.²⁰²

Üks näide efektiivse kaitse teostamise võimatusest niivõrd lühikese aja jooksul on HMK kohtuasi 1-08-9445, kus kaitsja selgitas 27.07.2008 istungil, et nii tema kui kaitsealune vaidlevad loovutamisele vastu, kuid praktika on näidanud, et loovutamisest keeldumine on välistatud. Samuti selgitab kaitsja samas, et tal ei ole olnud võimalik aja nappuse tõttu koguda kaitsvaid tõendeid ning praktika on näidanud, et välisriigi vahistamismäärustes on tihti vigu. Kaitsja hinnangul, kui üks inimene satub ebaõiglaselt loovutamise hammasrataste vahele, siis on see ebaõiglane kõikide Euroopa kodanike suhtes.

Kuivõrd esimeses peatükis toodud keskmist menetlusaega puudutav analüüs viitab sellele, et Eesti püüab lahendada loovutamistaotlusi oluliselt kiiremini kui teised liikmesriigid ning kaitsjad on Eestis läbiviidavate loovutamismenetluste raames toonud välja, et menetlus on nii kiire, et nad ei jõua piisavalt efektiivse kaitseõiguse teostamiseks ette valmistuda,²⁰³ tõusetub loovutamismenetluste raames tõsine probleem efektiivse kaitseõiguse teostamise seisukohast just lühikeste menetlustähtaegade osas. Ühest küljest on mõistetav loovutamise olemusest tulenev kohustus viia menetlus läbi võimalikult kiiresti. Siiski on autor seisukohal, et keerukamate juhtumite korral peaks olema võimalus ka menetlustähtaegu pikendada ning kaitsjatel peaks olema võimalik vastavaid taotlusi loovutamismenetluses esitada. Näiteks Suurbritannias on loovutamismenetluse pooltel õigus nõuda kohtuistungil edasi lükkamist ning seeläbi menetluse pikendamist.²⁰⁴ Autori hinnangul tuleks selline õigus ette näha ka Eestis.

¹⁹⁸ Law of the Extradition and the European Arrest Warrant. In Force from 01.07.2005, Prom. SG.46/3 Jun 2005, amend. SG. 86/28 Oct 2005, art 48(1). Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=876> (03.04.2013).

¹⁹⁹ No. 133(I) of 2004. A Law to Provide for the European Arrest Warrant and the Surrender Procedures of requested persons between member states of the European Union 2004, art 24(1). Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=884> (08.04.2013).

²⁰⁰ Act on Extradition On the Basis of an Offence Between Finland and Other Member States of the European Union, § 38. Issued in Helsinki on 30.12.2003. nr 424/2003 Unofficial translation. Ministry of Justice, Finland. Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=888> (27.03.2013).

²⁰¹ The Criminal Code of the Republic of Lithuania. (Zin., 2000, No. 89-2741), art 74(2). Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=871> (08.04.2013).

²⁰² Eðlióhmfh metaöpaóh traduction officielle, art 22(1). Official translation No F093.18/5094 1 LAW 3251/2004. Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=882> (08.04.2013).

²⁰³ Nt HMK 1-09-696.

²⁰⁴ Extradition Act 2003, (art 8(5)). Arvutivõrgus: http://www.law.uj.edu.pl/~kpk/eaw/legislation/United_Kingdom_National_legislation_EAW.pdf (08.04.2013).

IV KOHTULIK LOOVUTAMISMENETLUS

KrMS §-s 502 toodud kohtulik loovutamismenetlus on loovutamismenetluse keskne etapp, kus EVM-i arutatakse sisuliselt.²⁰⁵ Nimetatud paragrahvist tulenevad ka olulised menetlustähtajad, mida raamotsuse nõuete täitmiseks EVM-i menetlemisel tuleb järgida. Raamotsuse art-st 17 tuleneb, et EVM kuulub täitmisele viivitamata. Kolme tööpäeva jooksul alates isiku vahi alla võtmisest peab EVM-i koostanud välisriik adresseerima EVM-i Justiitsministeeriumile, kes edastab selle viivitamatult pädevale kohtule ja Riigiprokuratuurile (KrMS § 500 lg 1). Kohtuistung EVM-i arutamiseks ja isiku loovutamise otsustamiseks korraldatakse EVM-i kohtusse saabumisest alates kümne päeva jooksul, isiku nõustumisel loovutamise korraldatakse istung viie päeva jooksul (KrMS § 502 lg 1). See tähendab, et istung loovutamise üle otsustamiseks tehakse hiljemalt 13 päeva jooksul pärast isiku vahi alla võtmist.

4.1 Isiku nõusolek loovutamiseks

Eesti Vabariigile esitatud 304 loovutamistaotlusest 226 puhul on loovutatav isik olnud loovutamise ise nõus, st et 74,3 %-l juhtudest on isik enda loovutamise teisele EL liikmesriigile nõus. Autori hinnangul annavad loovutatavad isiku nõusoleku loovutamiseks seetõttu, et kiirendada menetlust, mitte põhjusel, et nad tunnistavad oma süüd asjas ning soovivad osaleda välisriigis toimivas menetluses.

Paljudel isikutel on arusaam, et nad ei saa kuidagi enda loovutamist takistada ning see on paratamatu. Seetõttu antakse nõusolek loovutamiseks väga kergekäeliselt ning tihti põhjendusega, mille kohaselt soovitakse menetlust Eestis kiirendada, et “asjad võimalikult kiiresti taotlevas riigis korda saada” lähtudes eeldusest, et “mida kiiremini saan sinna, seda kiiremini saan koju tagasi.”²⁰⁶ Seetõttu on isikud enamikel juhtudel nõus loovutamise, samal ajal kui vahistamisega nõustuvad üksikud. Samuti esineb juhtusid, kus isikud ei võta oma nõusoleku osas seisukohta, leiavad, et vahet ei ole või muudavad menetluse kestel (mitu korda) meelt,²⁰⁷ kusjuures selliselt juhtudel tõlgendavad kohtud isiku arvamust selliselt, justkui oleks viimane loovutamise nõus.

²⁰⁵ Seletuskiri (viide 31).

²⁰⁶ HMK 20.09.2012 kohtuistung protokoll 1-12-8539. Vt ka TMK 1-06-14195.

²⁰⁷ Nt TMK 1-11-124; 1-09-4439; 1-07-8617; HMK 1-08-327; 1-07-2158; 1-07-7613; 1-12-11375; 1-09-8977; 1-11-1241; 1-10-15981.

Ühes sellises kohtuasjas, kus isik oli oma nõusoleku osas meelt muutnud, selgitas kohus järgmist: “KrMS § 499 lg 3 alusel isiku kinnipidamisel selgitatakse talle kinnipidamise alust ja teatatakse võimalusest nõustuda loovutamiselega. Antud nõusolekust ei saa loobuda. Seega vastavalt seadusele puudub võimalus isikul loobuda loovutamise nõusolekust. Samas ei ole tema mittedõustumine loovutamist piiravaks ega välistavaks asjaoluks.”²⁰⁸

4.2 Lisateabe küsimine

Kui vahistamismääruses sisalduv teave on ebatäielik, vastuoluline või ebaselge, võib kohus teha KrMS § 502 lg 5 alusel lisapäringu EVM-i andnud asutusele. See võib osutada vajalikus näiteks isikusamasuse, kuriteo asjaolude ja kvalifikatsiooni osas (mõlemapoolse karistatavuse kontroll).²⁰⁹ Selliste asjaolude kindlakstegemine ning nendele tähelepanu juhtimine ongi üks kaitsja kohustusliku menetluse kaasamise eesmärk. Vastasel juhul kaotaks kaitsja menetluses osalemine mõtte.

Seega tuleks autori hinnangul olemasolevaid lisateabe küsimise sätteid tõlgendada selliselt, et nii kaitsjal kui ka loovutataval isikul peaks olema õigus taotleda kohtult lisateabe küsimist ning esitatud taotlus tuleks lahendada põhjendatud määrusega (mis oli ka üks advokatuuri ettepanek Õiguskantsleri poole pöördumises). Kohtupraktika lükkab selle hüpoteesi ümber – kohus seda õigust ei tunnusta ning taotluste läbivaatamisel on põhjendamisele ja sisulisele lahendamisele lähenetud valikuliselt.

TMK-s 12.07.2007 toimunud loovutamismenetluse istungil leidis kaitsja näiteks, et isikule esitatud süüdistus on pinnapealne ning raskestimõistetav. Samuti palus kaitsja lisainfot ning seni isikut mitte välja anda.²¹⁰ HMK-s 14.03.2012 toimunud loovutamismenetluse arutamisel selgitas kahtlustatav, et ei ole loovutamise nõus ning küsis, “kuidas saab Eesti Vabariik oma kodanikke loovutada ilma huvi tundmata kas see isik on midagi teinud?” Samas leidis kaitsja: “Kaitsjana pean nentima, et antud menetluses on kaitsja võimalused piiratud. Õige on minu kaitsealuse märkus, et Eesti Vabariik peaks oma kodanikke loovutades neid rohkem kaitsma. Ta on Eestis varem karistamata isik. Pole selge, millele Saksamaa kahtlustus põhineb. Ta kinnitab, et pole pannud toime ühtegi kuritegu Eestis ega välismaal. Palun kohtul veenduda kas Saksamaa on esitanud põhjendatud taotluse.”²¹¹

²⁰⁸ HMK 1-12-6048.

²⁰⁹ A. Plekksepp. KrMS § 502/5. (viide 14).

²¹⁰ TMK 1-07-8617.

²¹¹ HMK 1-12-2397.

Lisainfo küsimist on kaitsjad taotlenud mitmeski teises asjas, kus nende hinnangul ei ole isikule esitatud kahtlustus selge.²¹² Ühele sellisele taotlusele on kohus selgituseks ka vastanud, et loovutamismenetluses ei saa toimuda kahtlustuses toodud asjaolude sisulist vaidlust.²¹³ Enamikel juhtudel jätab kohus aga taotlused rahuldamata. Näiteks HMK kohtuasjas 1-09-8977 selgitas loovutatav isik, et kui teha järelepärimine Milano lennujaama, siis selguks, et ta viibis kuriteo toimepanemise ajal seal, kuid kohus jättis selle tähelepanuta.

Üheks oluliseks teguriks, mida loovutamismenetluses peaks silmas pidama, on autori hinnangul see, et loovutatavale isikule peaks olema täielikult tagatud õigus teada tema kohta esitatud kahtlustuse sisu. HMK 21.04.2010 määruses on kohus kaitsja taotlusele nõuda lisateavet kahtlustuse sisu täpsustamise osas vastanud, et „kohus ei nõustu kaitsja arvamusega, et esitatud materjalid pole piisavad loovutamisküsimuse otsustamiseks. Loovutamise küsimuse otsustamisel pole oluline, mitmes kuriteoepisoodis isikut kahtlustatakse. Põhiline on see, et nagu nähtub esitatud materjalidest, isikut kahtlustatakse kvalifitseeritud narkokuriteos ning kuriteod, mille toimepanemises isikut kahtlustatakse, on karistatavad nii Soome Vabariigis kuni 10 a kui ka Eestis kuni eluaegse vangistusega. [...] Isiku osas puuduvad loovutamist välistavad või piiravad asjaolud, seega kriminaalmenetluse kiirema läbiviimise tagamiseks tuleb nõustuda tema loovutamise Soomele. Isiku suhtes on välja antud EVM, millise õigsuses kohtul kahtlemiseks alus puudub.“²¹⁴

Kohus on ka ise otsustanud täiendava lisateabe küsimise vajalikkuse üle või otsustanud lisateavet küsida prokuröri taotluse alusel.²¹⁵ Nt HMK kohtuasjas 1-09-13944 määras kohus täiendava teabe küsimuse seoses sellega, kas taotlevas riigis on võimalik ennetähtaegne vabastamine eluaegsest vangistusest. Samuti on lisateabe küsimise taotlusi esitatud prokuratuuri poolt, mis on kohtu poolt kõikidel juhtudel ka rahuldatud.²¹⁶ TLK otsustas kohtuasjas L-15/05 lisateabe küsimise kasuks, kuna kohtu hinnangul oli kuriteokahtlusega seotud andmed puudulikud. Lisateabe küsimise tulemusena loobus EVM-i esitanud liikmesriik oma taotlusest ning palus isiku vahi alt vabastada.

Autori hinnangul tuleb tagada isikutele õigus taotleda kohtult lisateabe küsimist ning selline taotlus tuleb lahendada põhjendatud määrusega. Õigus ausale kohtumenetlusele sisaldab

²¹² TMK 1-12-8434; 1-07-8617; HMK 1-12-2617; 1-08-3110; 1-10-4698; 1-08-10295; 1-07-2066.

²¹³ HMKm 21.03.2012, 1-12-2617.

²¹⁴ HMK 1-10-4698.

²¹⁵ Nt HMK 1-12-73; 1-10-16977.

²¹⁶ Nt HMK 1-09-8878.

endast ka poolte protsessuaalse võrdsuse põhimõtet²¹⁷, mis EIK praktika kohaselt tähendab seda, et menetluse pooltel peab olema sarnane mõistlik võimalus esitada oma seisukohti ja neid kinnitavaid tõendeid, mis ei aseta neid sisuliselt ebasoodsamasse olukorda võrreldes vastasega.²¹⁸

KrMS § 502 lg 5 sõnastusest ei selgu, kas kohtul tekib kohustus küsida taotluse esitanud riigilt lisateavet juhul, kui isik on esitanud täiendavaid tõendeid (nt alibi) enda süütuse tõestamiseks ning seeläbi võib loovutamise alus üldse ära langeda. Kuivõrd loovutamise osas tõusetuvate põhjendatud kahtlustuste osas on isiku õiguste kaitseks ainus efektiivne vahend kohtu võimalus küsida lisateavet loovutamise aluste kohta ning alles seejärel otsustada isiku loovutamise üle, on oluline tagada, et kohtud praktikas seda võimalust ka kasutaks. Selgusetu on, kas loovutataval isikul on õigus kohtult taotleda lisateabe küsimist ning seeläbi menetluse pikendamist. Lisateabe küsimise osas kerkivatele probleemidele viitab ka eespool viidatud raportis esitatud Eesti seisukoht, mille kohaselt üldiselt eeldab taotlev liikmesriik, et loovutamistaotlus rahuldatakse ilma loovutamist taotlevalt riigilt lisateabe küsimiseta.²¹⁹ Autori hinnangul tuleb jaatada kohtu kohustust lisateavet selgusetute olukordade puhul küsida ning sarnaselt on väitnud ka Riigikohus, kes on leidnud, et “kui kohtul tekib kahtlus Euroopa vahistamismääruse aluseks olnud asjaoludes, s.h teo aegumises, tuleb KrMS § 502 lg 5 kohaselt kohtul endal määrata taotleva riigi pädevale õigusasutusele tähtaeg lisateabe edastamiseks.²²⁰ Kehtiv regulatsioon ei ole selles osas selge ning tekitab praktikas mitmeid probleeme.

4.3 Lõppotsustuse tegemine – põhjendused ja arvesse võetud asjaolud

Kohus teeb, arvestades loovutamise lühikesi tähtaegu, viivitamatult pärast isiku loovutamiseks korraldatud kohtuistungit määruse isiku loovutamiseks (või sellest keeldumiseks) välisriigile ning edastab selle koheselt Justiitsministeeriumile (KrMS § 502 lg 6). Kohtule on antud võimalus menetlust pikendada kolmekümne päeva võrra (KrMS § 502 lg 7). Seaduse sõnastusest ei selgu, kas menetluse pikendamine on võimalik üksnes lisateabe küsimise korral. Eelnõu seletuskirja kohaselt võib viivitusi tingida eelkõige olukord, kus kohus peab välisriigist taotlema lisateavet. Ühelt poolt tähendab see praktikas vahi all olemise

²¹⁷ M. Ernits. PõhiSK § 15/2.1.5. (viide 50).

²¹⁸ EIKo 27.10.1993, 14448/88, *Dombo Beheer vs. Madalmaad*, p 33.

²¹⁹ J. Laffranque. (viide 54), lk 324.

²²⁰ RKKKo 3-1-1-9-09, p 8.3.

aja pikenemist, teiselt poolt võimalust, et isikut ei loovutata, kui lisateavet ei saadeta või see ei ole piisav isiku loovutamiseks.

Loovutamise osas tekib küsimus sellest, kuidas on praktikas tagatud isiku lähedaste ja tööandja teavitamine tema loovutamisest. KrMS § 217 lg 10 käsitleb üksnes kinnipidamist, mitte loovutamist/üleandmist, st teise riiki toimetamist. See säte ei kata ära loovutamisest teatamist ning seega on kehtivas regulatsioonis selles osas lünk ning see viitab vastuolule PS §-ga 21, mille ületamiseks tuleks KrMS täiendada sättega, mille kohaselt on loovutataval isikul õigus lisaks loovutamistahistamisest teavitamisele (mille õiguslik alus tuleneb § 217 lõikest 10) teavitada oma lähedasi ka loovutamisest.

4.3.1 Arvesse võetud asjaolud

Enne loovutamise nõustumise otsuste põhjenduste ning arvestatud asjaolude hindamist tuleb veelkord rõhutada, et EVM-i esitamine ei taga automaatselt isiku loovutamist teisele EL liikmesriigile. Kuigi isiku üleandmist piiravaid ja välistavaid tingimusi on vähendatud võrreldes varasema väljaandmismenetlusega, ei tähenda see, et neid aluseid enam üldse ei eksisteeriks – EVM omab nii kohustuslikke kui ka vabatahtlikke loovutamise keeldumise aluseid.²²¹

Üks loovutamismenetluse teemadel toimunud aruteludel enim tähelepanu pälvinud probleem on küsimus sellest, kas ja millisel määral peaks kohus arvestama loovutatava isiku või tema kaitsja poolt esitatud väiteid ja/või tõendeid selle kohta, et konkreetne isik ei saanud olla talle süüks pandud kuritegude toimepanija. Teisisõnu on enim vaidlusi ja probleeme tekitanud loovutatavate võimaliku alibi arvestamine loovutamise üle otsustamisel. Ka Eestis on mitmel korral tulnud kohtul otsustada, kas isiku väidetav alibi on piisav, et tema suhtes esitatud loovutamistaotlus rahuldamata jätta.

Kohtupraktika analüüsi pinnalt väidab autor, et Eesti kohtud reeglina ei arvesta tõsiseltvõetavatena isiku esitatud argumente tema väidetava süütuse kohta ning üldreeglina lähtutakse loovutamise üle otsustamisel EL liikmesriikide vahel valitseva vastastikuse tunnustamise ja usalduse põhimõttest. Kaitsjad on mitmel korral juhtinud kohtu tähelepanu sellele, et isikud ei tea isegi, millistel alustel nende loovutamist taotletakse ning milles neid kahtlustatakse, loovutamistaotluses märgitud kahtlustused on pinnapealsed ning

²²¹ M. Mackarel. (viide 143), lk 45.

raskestimõistetavad ja seetõttu rikutakse isikute põhiõigusi.²²² Näiteks HMK kohtuasjas 1-08-1080 selgitas isik kohtuistungil, et ta on nõus loovutamise, kuid ei ole nõus vahistamisega. Tal on kodus dokument, mis näitab, et teda on Belgias õigeks mõistetud. Kui teda Belgias vahistati kaheks päevaks, siis pärast kohtuistungit saadeti ta riigist välja ja ta ei saa aru, miks tahetakse teda nüüd vahistada.²²³

HMK-s 01.03.2007 toimunud loovutamismenetluse istungil tõi kaitsja välja, et “kohus peab prokuröri, kaitsja ja Justiitsministeeriumi au kaitsma. Prokurör peidab ennast seaduse taha. Minu kaitsealust kuulati üle, prokurör ja uurijad, kes esitasid oma küsimused, teadsid, et ta ei ole röövimist toime pannud. Puuduvad alused selleks, et teda Itaaliasse saata. Tema õigusi on siin rikutud. Keegi ei hooli aga sellest. Mina leian, et teda ei tohiks loovutada Itaalia Vabariigile.” Samas asjas tegi kohus määruse, mis nõustus isiku loovutamise.²²⁴

Ühel järjekordsel loovutamistaotluse arutamise istungil selgitas loovutatav isik: “Ma tahan öelda, et ma oli kinnipeetud, 22.01 [teo toimepanemise aeg] olin kindlasti Eesti Vabariigis ja ei saanud seda tegu toime panna. Ma tahaks, et prokurör või keegi esitaks Soomele need dokumendid.”²²⁵ Sarnase olukordadega, kus isik on küll esitanud kontrollimist võimaldavaid väiteid alibi olemasolu kohta, kuid mille osas kohus on jätnud seisukoha kujundamata, on Eesti kohtupraktikas mitmeid teisigi.²²⁶

Kaitsjad on püüdnud loovutamismenetluses ka isiku väidetavat alibit tõendada, kuid see ei ole osutunud edukaks. HMK kohtuasjas 1-07-2162 esitas kaitsja mitmeid tõendeid selle kohta, et isik viibis väidetavate tegude toimepanemise ajal Eestis. Istungil leidis prokurör, et kuivõrd tegemist on tõenditega, mis peaksid tõendama, et isik ei viibinud kuriteo toimepanemise kohas ning Eesti ei saa loovutamismenetluses tõendeid hinnata, siis ei saa ka väita, et isik ei olnud kuriteo toimepanemise ajal seal. Kohus nõustus põhimõtteliselt prokuröri väidetega, lükkas tõendid kõrvale ning otsustas isiku loovutada.

²²² HMK 1-10-11901; 1-08-3110.

²²³ VMKm 25.01.2008, 1-08-1080.

²²⁴ HMKm 08.03.2007, 1-07-2065.

²²⁵ HMK 04.10.2012 kohtuistungil protokoll 1-12-9292. Loovutamistaotlus rahuldati isiku taotlusi arvesse võtmata.

²²⁶ Nt HMK 1-07-2066.

4.3.2 Loovutamistaotluste rahuldamise põhjendused

HMK 06.12.2012 määrusega otsustas kohus rahuldada isiku suhtes koostatud EVM-i ning sedastas järgnevat: “Vastavalt raamotsuse artiklile 1 täidavad liikmesriigid mis tahes EVM-i vastastikuse tunnustamise põhimõtte alusel. Seega vastavalt eelpoolnimetatud põhimõttele on taotluse saanud liikmesriik kohustatud peaaegu automaatselt tunnustama ja täitma EVM-i kui taotleva liikmesriigi pädeva õigusasutuse otsust isiku vahi alla võtmiseks teises liikmesriigis ja loovutamiseks taotlevale liikmesriigile. Kohus leiab, et liikmesriikide vastastikuse tunnustamise ja sellest lähtuvalt ka vastastikuse usaldamise põhimõtet silmas pidades puudub alus kahtluse alla seada EVM-s kui taotleva riigi pädeva õigusasutuse otsuses sisalduva õigsust. Kohtul on küll voli piirata isiku põhiõigusi, kuid samal ajal peab see voli olema ka vältimatu ja rajaneb põhjendatud kahtlusel. Samas märgib kohus, et kahtlustuseks toodud asjaolude sisuline vaidlus saab toimuda üksnes taotleva riigi kohtus. Isiku suhtes on välja antud EVM. Kohus leiab, et tuleb nõustuda isiku loovutamiselega Soome Vabariigile EVM-i alusel.”²²⁷

Kohtule lahendamiseks esitatud EVM-d on erinevad ning nendes toodud argumentatsioon erineb oma sisu ning ulatuse poolest suuresti. Seetõttu on kohtul erinevate loovutamistaotluste lahendamisel algandmed, millest lähtuda, erineva ulatusega ning seetõttu muutub ka kohtu motiveerimiskohustus. Mõne EVM-i puhul on kuriteo kirjeldus esitatud üksasjalikult, ära on toodud teo faktilised asjaolud, tõendid ning muud kuriteoga seotud asjaolud. Samas on loovutamistaotlusi, kus teokirjeldused on lakoonilised, selgitades vaid, et isikut kahtlustatakse vastavat liiki kuriteo toimepanemises ning menetluse läbiviimiseks on vajalik EVM väljaandmine ning selle täitmine liikmesriikide poolt. Näiteks TMK kohtuasjas 1-12-3543 leidsid nii kohus, kaitsja kui ka prokurör, et esitatud loovutamistaotluses toodud informatsioon on vähene ning seetõttu on õiglase lahendi leidmine raske ülesanne. Toodud andmete alusel leiti, et EVM-s toodud koosseis ei moodusta kuriteokoosseisu EV karistusseadustiku järgi ning isik otsustati jätta loovutamata.

Üldreeglina piirdub kohtu motivatsioon isiku loovutamiseks aga sellega, et kohus kontrollib, kas loovutamise üldtingimused on täidetud, ei esine loovutamist välistavaid ega piiravaid asjaolusid ning sedastab isiku seisukoha loovutamise nõusoleku osas. Näiteks asjas, kus kaitsja püüdis loovutatavale isikule taotleda kergemaliigilist tõkendit ning võimalusel jätta

²²⁷ HMK 1-12-11575. Samasugust argumentatsiooni on kasutatud nt ka: HMK 1-12-9292; 1-12-8186; 1-12-3263; 1-12-1747; 1-11-5232.

isik loovutamata, leidis kohus, et isik tuleb loovutada, kuivõrd seda välistavad või piiravad asjaolud puuduvad, loovutamise üldtingimused on täidetud ning “liikmesriikide vastastikuse tunnustamise ja sellest lähtuvalt ka vastastikuse usaldamise põhimõtet silmas pidades puudub alus kahtluse alla seada EVM-s kui taotleva riigi pädeva õigusasutuse otsuses sisalduva õigsuses. [...] Lisaks märgib kohus, et kahtlustuseks toodud asjaolude sisuline vaidlus saab seega toimuda üksnes taotleva riigi kohtus, seega kaitsja seisukoht, et isiku roll ja süü kuriteos on väike, ei ole asjakohane. [...] Loovutamismenetluse tagamiseks on vajalik isiku vahistamine, kuna vabaduses viibides võib ta hakata loovutamismenetlusest kõrvale hoidma.”²²⁸

Eelnevat kokkuvõttes tõdeb autor, et reeglina ei kontrolli Eesti kohtud loovutamistaotluse lahendamisel selle sisulisi asjaolusid ning arvesse võetakse üksnes loovutamise formaalsete tingimuste olemasolu ning täidetust. Seetõttu on loovutamistaotluste rahuldamise otsused reeglina sõnastatud lakooniliselt ning ilma sisuliste põhjendusteta. Ühest küljest näitab see Eesti valmidust teiste liikmesriikide õigusasutuste koostatud taotluste täielikuks usaldamiseks ning tunnustamiseks. See oli ka EVM raamotsuse loomisel seatud eesmärgiks ning tundub, et Eestil on õnnestunud neid eesmäärke väga hästi täita. Samuti viitab senine kohtupraktika sellele, et Eesti täidab loovutamistaotlusi kiiresti, efektiivselt ning üldjuhul ilma lisaküsimusi või teabenõudeid esitamata.

Autor näeb siin probleeme eeskätt loovutatava isiku õiguste aspektist, kuivõrd kohtud ei võta reeglina arvesse loovutatava või tema kaitsja poolt esitatud taotlusi, tõendeid jms. Tekib väga suur oht, et Eesti loovutab isikuid, kelle loovutamine võib osutuda alusetuks, millele on püüdnud kohtu tähelepanu juhtida nii loovutatavad ise kui nende kaitsjad. Autori hinnangul tuleks kohtutel leida tasakaal raamotsusest tulenevate kohustuste täitmise ja isikute õigustega arvestamise vahel. Parim viis selleks on rakendada kahtluste tekkimise korral lisateabe küsimise võimalust ning vältida seeläbi olukorda, kus loovutatavad isikud jäävad täiesti kaitseta ning nende üleandmine taotlevale liikmesriigile osutub hiljem tuvastatu alusel ebaõiglaseks.

²²⁸ HMK 1-10-15030. Sarnast motivatsiooni on kohus kasutanud läbivalt kogu Eesti loovutamistaotluste läbivaatamise kohtupraktikas. Nt HMK 1-09-21288.

4.4 Määruskaebemenetlus ja kaebeõiguse teostamine loovutamismenetluses

Loovutamismenetluses tehtud kohtumääruse peale võib esitada määruskaebuse KrMS § 386 lg-s 2 sätestatud korras kolme päeva jooksul, arvates määruse kättesaamisest (KrMS § 504 lg 1), mis vaadatakse ringkonnakohtus läbi kirjalikus menetluses kümne päeva jooksul ning tehtud otsus on lõplik (KrMS §504 lg 3 ja 4).²²⁹ Eelnevalt jõudis autor järeldusele, et efektiivse kaebeõiguse teostamise võib seada küsimärgi alla tulenevalt liiga lühikestest menetlustähtaegadest.²³⁰

Loovutamishistamise otsust vaidlustada ei saa, samas kui väljaandmisvahistuse korral on selline õigus olemas. Samas tuleb arvestada loovutamismenetluse eripära selles osas, et see toimub Eestis väga lühikese aja jooksul, samal ajal kui väljaandmisvahistuse maksimaalse kestusena on määratud kuni üks aasta. Selline lähenemine on loovutamise omapära, kuivõrd eeldatakse suuremat usaldust liikmesriikide vahel ja seetõttu ei peeta loovutamist nii suureks kannatuseks kui väljaandmist ning seega peetakse võimalikuks lühemat ja kergemat menetlust.

Kaebeõiguses osas tekivad probleemid „niiõelda negatiivsete kompetentsikonfliktide korral, kui ükski loovutamismenetluses osalev liikmesriik ei tunnista enda pädevust konkreetse probleemi või põhiõiguse riive lahendamisel. RK on näiteks leidnud, et kui loovutataval isikul tekivad tema kaebeõigust tingivad põhiõiguste riived täitvas riigis seoses EVM-ga, näiteks seoses asjaoluga, et talle kohaldatakse selles riigis loovutamishistamist ja et teda kavatsetakse toimetada taotlevasse riiki, peab tal kaebeõigus olema ja ongi tagatud täitvas riigis, mitte EVM-i väljastanud riigis. See aga pole alati kindel, sest liikmesriigid tõlgendavad raamotsust tihti erinevalt ja vastavalt enda õiguskultuurile. Nii võidakse täitvas liikmesriigi siseriiklikus õiguses ette näha, et isiku põhiõiguste riivete õiguspärasuse ja sellega seoses tekkiva kahju küsimused lahendatakse EVM-i teinud riigi õiguskaitseüsteemis peale loovutamist koos tema kriminaalasja lahendamise või kohtuotsuse täitmisega. Tulemuseks on see, et isiku subjektiivsed õigused ei leia kaitset kummaski riigis.”²³¹

²²⁹ Riigikohus on lähtuvalt isiku põhiõiguste kaitsest näinud kaebeõiguse piirangute suhtes teatud juhtudel ette erandi kui maakohus on näiteks vahistamisest keeldunud, kuid ringkonnakohtus on prokuratuuri taotluse rahuldanud, luges ringkonnakohtu määruse algseks vahistamiseks. Kas selline lähenemine on rakendatav ka loovutamisosuse puhul, pole Riigikohus veel otsustanud. Nt RKKKo 3-1-1-54-10, p 7 ja 8.

²³⁰ Vt alapeatükk 3.5.2.

²³¹ A.Plekksepp. KrMSK § 490/6.2.2. (viide 14).

Üldreegel on see, et loovutamismääruse peale saab loovutamistaotlust täitvas liikmesriigis kaebuse esitada. Eranditena võib tuua Rootsi, kus ei ole võimalik kaebust esitada otsuse peale, millega loovutamistaotlust ei rahuldatud ning samuti puudub kaebeõigus juhtudel, mil isik on loovutamiseга nõustunud.²³² Erandiks on ka Slovakkia, kus on võimalik kaebus esitada vaid siis, kui kohus keeldub loovutamisest.²³³ Teatud EL liikmesriikides on, vastupidiselt Eestile, lisaks loovutamismäärusele edasikaevatav ka loovutamishistamise kohaldamise määrus. Selline kord on kehtestatud näiteks Rumeenias²³⁴ ja Portugalis²³⁵.

4.4.1 Menetlus ringkonnakohtus

Loovutamismääruse või loovutamisest keeldumise määruse peale on Eestis ringkonnakohtule esitatud määruskaebusi kokku 35 korral, millest vaid ühel juhul on ringkonnakohtus kaebuse rahuldanud ning keeldunud isiku loovutamisest KrMS § 492 lg 2 p 4 alusel.²³⁶ Ühel juhul rahuldab ringkonnakohtus määruskaebuse osaliselt, saates asja maakohtule uueks arutamiseks teisele kohtunikule, kuivõrd KrMS loogika (§ 49 p 1 ja 2) kohaselt ei saa kriminaalasja sisuliselt lahendada kohtunik, kes samas kriminaalasjas on juba osalenud eeluurimiskohtunikuna, millele viitab ka loovutamismenetlust puudutav seadusetekest ja selle analüüs. Seega oli isiku loovutamist arutanud ebaseaduslik kohtukoosseis ning seetõttu tuli maakohtu määrus tühistada ja saata uueks arutamiseks.²³⁷

Teatud juhtudel on ringkonnakohtus jätnud kaebused läbi vaatamata, kui isik on vaidlustanud enda vahistamismäärust loovutamismenetluses²³⁸ või on kaebetähtaeg möödunud.²³⁹ Kõikide ülejäänud määruskaebuste puhul on ringkonnakohtus jätnud need rahuldamata, viidates

²³² Act (2003:1156) on surrender from Sweden according to the European arrest warrant, § 9. Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=865> (08.04.2013).

²³³ Act No. 403/2004 Coll. of 24 June 2004 on the European Arrest Warrant and on amending and supplementing certain other laws, § 21 lg 6. Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=867> (08.04.2013).

²³⁴ Law no. 302 of 28 June 2004 on International judicial co-operation in criminal matters as amended and supplemented by Law No. 224/2006, art 45(3). Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=868> (08.04.2013).

²³⁵ Law no. 65/2003 of 23 August. Approves the legal regime of the European arrest warrant (giving effect to the council framework decision no 2002/584/JHA of 13 June, art 24(1a). Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=897> (08.04.2013).

²³⁶ TlnRnKm 17.11.2008, 1-08-13649.

²³⁷ TlnRnKm 14.03.2007, 1-07-2047.

²³⁸ Nt TlnRnKm 10.11.2006, 1-06-12976; TlnRnKm 08.01.2007, 1-06-16150; TlnRnKm 07.01.2007, 1-07-16035.

²³⁹ Nt TlnRnKm 12.06.2008, 1-08-6724.

peamiselt sellele, et maakohus on korrektselt kontrollinud loovutamise üldtingimusi ning seega puudub alus määruskaebuse rahuldamiseks.²⁴⁰

Oma lahendites on ringkonnakohus määruskaebuse rahuldamata jätmisel viidanud näiteks sellele, et “isiku suhtes esitatud kahtlustuse põhjendatus, süüstavate tõendite olemasolu, nende lubatavuse või usaldusväarsuse hindamine, ei ole EVM täitva riigi pädevuses ega kuulu informatsiooni alla, milles kahtlemiseks EVM-i täitev riik oleks õigustatud. Sellest tulenevalt ei ole antud juhul asjakohane määruskaebuse viide KrMS § 7 lg 3”²⁴¹ või sellele, et “EVM täitva riigi pädevuses ei ole hinnata isiku suhtes esitatud kahtlustuste põhjendatust kõigis episoodides. Isiku suhtes süüstavate tõendite olemasolu, nende lubatavuse või usaldusväarsuse hindamine ei kuulu EVM-i täitva riigi õiguste hulka.”²⁴²

Autori jaoks on üllatav teise astme kohtute praktika seoses taotlustega küsida lisateavet loovutamist taotlevalt liikmesriigilt. Ringkonnakohus on seoses selle küsimusega öelnud, “et vahistamismäärust täival riigil puudub õigus välja nõuda tõendeid kahtlustuse põhjendatuse kohta, mida sisuliselt kaitsja taotlus tähendaks. Isik suhtes süüstavate tõendite olemasolu, nende lubatavuse või usaldusväarsuse hindamine ei ole samuti EVM-i täitva riigi pädevuses”²⁴³ ning et “täitev riik ei ole õigustatud kahtlustuse sisu või isiku riigis viibimise kohta infot küsima.”²⁴⁴

Arusaamatuks jääb ühes järjekordses määruskaebemenetluses esitatud ringkonnakohtu väide, et “kahtlustuse põhjendatuse või ebaselguse kohta lisateabe küsimine ei kuulu nimetatud informatsiooni alla, millise küsimiseks EVM-i täitev riik oleks õigustatud. EVM-d täitva riigi pädevuses ei ole ka hinnata isiku poolt esitatud tõendeid temal puutumuse puudumise kohta inkrimineeritud tegudega.”²⁴⁵ Vaadeldavas loovutamismenetluses selgitas kaitsja oma 12.03.2007 määruskaebuses, et kaitsja ei saa nõustuda maakohtu seisukohaga, mille kohaselt isiku kohta on välja antud EVM, mille õigsuses kohtul kahtlemiseks alus puudub. “Isiku vabaduspõhiõigusesse sekkumise puhul kohus peab kontrollima riive põhiseaduspärasust.

²⁴⁰ Vt näiteks TlnRnKm 07.10.2004, L-1/04; TlnRnKm 31.10.2005, L-13/05; TlnRnKm 22.10.2007, 1-07-11645; TlnRnKm 17.10.2007, 1-07-11747; TlnRnKm 26.03.2007, 1-07-2172; TlnRnKm 14.03.2007, 1-07-2045; TlnRnKm 27.04.2011, 1-11-1631.

²⁴¹ TlnRnKm 27.11.2007, 1-07-13973.

²⁴² TlnRnKm 02.09.2008, 1-08-10295.

²⁴³ TlnRnKm 20.03.2007, 1-07-2065.

²⁴⁴ TlnRnKm 14.03.2007, 1-07-2066.

²⁴⁵ TlnRnKm 20.03.2007, 1-07-2158. Sisuliselt samale järeldusele on TlnRnK jõudnud ka lahendis 1-08-3110, kus kohus selgitas, “et EVM-i täitva riigi pädevuses ei ole hinnata isiku suhtes esitatud kahtlustuse põhjendatust. Isiku suhtes süüstavate tõendite olemasolu, nende lubatavuse või usaldusväarsuse hindamine ei ole samuti EVM-i täitva riigi pädevuses.”

Õigus vabadusele on demokraatlikus ühiskonnas liiga tähtis selleks, et jätta isik ilma põhiseaduslikust kaitsest üksnes põhjusel, et EVM-i täitmine põhineb liikmesriikide suurel vastastikusel usaldusel. Kaitsja ei eita rahvusvahelise kuritegevuse vastu võitlemise tähtsust, kuid on arvamisel, et vabadust piiravate meetmete rakendamisega riik ei tohi käituda kergekäeliselt. Loovutamismääruse tegemist ei saa põhjendada argumendiga, et EVM-i saab täita vaid automaatselt ja pimesi, ilma et täitva riigi kohtul oleks õigus loovutamismääruse tegemisel tuvastada kuriteokahtluse põhjendus ja vahistamise alus.”

Siinkirjutaja nõustub esitatud kaitsja arvamusega ning jääb ringkonnakohtu väljendatud seisukoha suhtes eriarvamusele. Loovutamismenetluses tuleb autori hinnangul kontrollida vahistamise sisulisi aluseid ning samuti on kohtul kohustus põhjendatud kahtluste korral küsida lisainfot. Selline järeldus ei ole vastuolus EVM raamotsusest tulenevaga ning samale seisukohale on jõudnud Riigikohus lahendis 3-1-1-9-09.

4.4.2 Menetlus Riigikohtus

Kuigi ringkonnakohtu määrus on loovutamismenetluses lõplik ning seaduse kohaselt edasikaebamisele ei kuulu, on loovutamismenetlustes neljal korral Riigikohtule määruskaebusi esitatud.²⁴⁶ Kõikide nimetatud määruskaebuste puhul on Riigikohus jätnud need läbi vaatamata, tuginedes KrMS § 350 lg 2 p-le 2 või § 344 lg-le 3.²⁴⁷

Üks Riigikohtu lahenditest²⁴⁸ väärrib siiski lähemalt käsitlemist, kuivõrd sisuliselt on tegu ainukese lahendiga, kus Riigikohus on loovutamise osas otsustanud selgitusi anda. Siin pidas kriminaalkolleegium vajalikuks ühetaolise õiguspraktika kujundamise seisukohast *obiter dictum* korras teatud loovutamismenetluse aspekte selgitada.

Nii selgitas Riigikohus EL liikmesriikide vahelist vastastikuse tunnustamise põhimõtet ning sedastas määruse punktis 8.1., “et teise liikmesriigi pädevate õigusasutuste otsustusi tuleb käsitada sarnaselt riigisiseste õigusasutuste vastavate otsustustega. Eelnevast tuleneb samuti, et teise liikmesriigi õigusasutuse otsustust ei või jätta täitmata üksnes põhjusel, et isikul ei ole võimalik selle osas esitada riigisisesele õigusasutusele enda vastuväiteid. Raamotsuse art 17 lg 1 kohaselt tuleb Euroopa vahistamismäärus täita viivituseeta. Kolleegium kordab oma varasemat seisukohta, et Euroopa Liidu Nõukogu raamotsus on Euroopa Liidu lepingu art 34

²⁴⁶ HMK ja TlnRnK kohtuasjad nr 1-08-13649; 1-09-3339; 1-09-8878 ja 1-07-2158.

²⁴⁷ Nt RKKKm 3-7-1-1-143.

²⁴⁸ RKKKm 3-1-1-9-09.

lg 2 p b kohaselt õigusallikas, mis on liikmesriigile siduv oma eesmärgi osas, jättes selle täitmise viisi iga riigi enda otsustada. Seega on oluline, et kuigi liikmesriigile jääb pädevus enda riigisisest õigussüsteemi, normitehnikat ja õiguspraktikat arvestades määrata, kuidas täpselt raamotsusest nähtuvad põhimõtted ellu viia, peab lõpptulemusena riigisiselt kehtiv õigus vastama raamotsuses sätestatule.”

Samuti on märkimisväärne Riigikohtu aegumise küsimuste osas väljendatud seisukoht, mille kohaselt tuleb kohtul endal KrMS § 502 lg 5 kohaselt määrata taotleva riigi pädevale õigusasutusele tähtaeg lisateabe edastamiseks, kui kohtul tekib kahtlus EVM aluseks olnud asjaoludes (sh teo aegumises). Sellest järeldab siinkirjutaja, et kahtluse tekkimise korral loovutamismenetluses on asja läbi vaataval kohtul kohustus nõuda taotlevalt riigilt lisateavet.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö raames analüüsis autor Eesti kohtute praktikat loovutamismenetluse kui ühe EL kriminaalpoliitilise koostöömeetme rakendamisel ja väljakujundamisel. Nimetatud meetme kasutamine põhineb liikmesriikide vahelisel suurel usaldusel ning vastastikusel tunnustamisel, mille tulemina peaksid riigid aktsepteerima ja vaikivalt tunnustama teises liikmesriigis tehtud kriminaalõigusalaseid otsustusi. Ühest küljest on tegu äärmiselt kiire, lihtsustatud ja efektiivse vahendiga piiriüleses kriminaalõigusalases koostöös. Teisest küljest on just menetluse lihtsus ja kiirus kaasa toonud selle, et mitmel pool on kahtluse alla seatud loovutatavate isikute õiguste kaitse loovutamise käigus.

Läbi viidud empiirilise analüüsi tulemusena tõdeb autor, et loovutamismenetlust puudutavas EL liikmesriikide vahelises kriminaalkoostöös on Eesti vähemasti siiani täitnud nn usina õpilase rolli, kes on võimalikult täpselt ja kiiresti loovutamismenetluse regulatsiooni Eesti õigusesse üle võtnud, samal ajal arvestamata võimalikku kaalumisruumi ning regulatsiooni sobivust ja kooskõla siseriiklike normidega.

Autor analüüsis ühtekokku 339 Eesti esimese ja teise kohtuastme lahendit loovutamismenetluses. Lisaks kohtumäärustele vaatas autor läbi kõik loovutamistega seotud kohtutoimikud ning töös toodud kohtupraktika analüüs hõlmab kõiki Eesti Vabariigis loovutamismenetluses tehtud kohtulahendeid perioodil 01.07.2004 kuni 31.12.2012. Sel ajavahemikul esitati Eestile kokku 304 EVM-i, millest rahuldati täielikult või osaliselt 296 taotlust. Täiendavalt on nimetatud ajavahemikul Eestile esitatud 15 EVM-i laiendamise taotlust, mis rahuldati täies mahus.

Kohtupraktika analüüsi tulemustena tõi autor magistritöös välja mitmed menetluste üldnäitajad. Keskmise menetlusaeg Eestis loovutamistaotluse lahendamisel on (alates esimest menetlustoimingust kuni kohtulahendi tegemiseni) 11 päeva, kui isik on enda loovutamiseга nõus. Kui isik loovutamiseга ei nõustu, kestab menetlus keskmiselt 16 päeva. Enim loovutamistaotlusi on Eestile esitanud Soome. Kokku on Eesti vaadeldud ajavahemikul loovutanud 296 isikut, kellest 174 (57,2 %) olid Eesti Vabariigi kodanikud.

Loovutamisest keeldumiste analüüsi raames leidis autor, et Eesti on KrMS-i loovutamismenetluse regulatsiooni sisseviimisel lähtunud raamotsuses sõnastatud loovutamise välistavatest ja piiravatest tingimustest ning omalt poolt täiendusi tehtud ei ole.

Täiendavalt jõudis autor töö raames järeldusele, et tulenevalt raamotsuse preambuli p-st 12 ning KrMS § 436 lg 1 p-st 2 on Eestil õigus keelduda isiku loovutamist, kui see võib rikkuda tema põhiõigusi. Niisugune keeldumine on lubatav vaid erandjuhul, kui loovutamine oleks vastasel korral läbinisti ebaõiglane. Praktikast on sel viisil loovutamist keeldutud vaid ühel korral ning seega võib väita, et kohtud nimetatud alust ebaõiglase loovutamise välistamiseks praktiliselt ei kasuta.

Mitmed küsimused, mis esmapilgul loovutamismenetluse regulatsiooni hinnates tekivad, ei ole tingitud üldisest raamotsuse raamistikust, vaid on ületatavad Eesti siseriikliku õiguse muutmise teel. Loovutamismenetluse puudused ei seisne loovutamismenetluse olemuses ning seetõttu tuleb töö sissejuhatuses püstitatud küsimusele võimalikust EVM alusel toimuva süsteemi reformimise vajadusest vastata eitavalt. Raamotsus ise ning seal sisalduv regulatsioon on sobiv vahend piiriüleses koostöös, kuivõrd sellega jäetakse liikmesriikidele suhteliselt suur kaalumiseruum siseriiklikul tasandil menetlusnormide kehtestamiseks. Autori hinnangul seisneb Eesti loovutamismenetluse reeglistiku põhiprobleem selles, et Eesti ei ole talle antud volitusi menetlusnormide loomisel piisaval määral kasutanud ning seetõttu on kehtiv loovutamismenetlust puudutav regulatsioon puudulik.

Töö alguses püstitatud hüpotees, mille kohaselt hetkel kehtiv KrMS-s sisalduv loovutamismenetluse regulatsioon ei taga praktikast piisaval määral loovutatava isiku õiguste kaitset ning seetõttu on vajalik regulatsiooni täiendamine, on seega magistritöö raames leidnud kinnitust. Seda kinnitavad töö raames tehtud järgnevad järeldused.

Esiteks ei ole autori hinnangul selge, milline on loovutamismenetluse roll siseriiklikus õiguses. Käsitletud probleem on autori hinnangul tõusetunud tegelikkuses seetõttu, et ei ole selge, mida loovutamismenetlus endast kujutab. Kokkuvõtvalt on autor seisukohal, et loovutamismenetlust tuleks käsitleda kui rahvusvahelise koostöö meetet, mis Eesti siseriikliku õiguse kohaselt kujutab endast üht kriminaalmenetluse eriliiki. Selline tõlgendus tagab üheselt ka siseriikliku kriminaalmenetluse sätete kohaldamise võimaluse loovutamismenetlusele ning aitab kaasa loovutatava isiku õiguste kaitse tagamisele.

Teise järeldusena toob autor välja selle, et loovutatava isiku roll menetluses ei ole selge. Selleks et määrata, millised õigused on loovutatavale isikule loovutamismenetluses tagatud, püüdis autor välja selgitada, kellena loovutatav isik menetluses kvalifitseerub ning jõudis järeldusele, et loovutataval isikul peaks KrMS-i tähenduses olema kahtlustatavale lähedane

staatust. Kuivõrd loovutatava isiku kahtlustatavana määratlemine ei ole leidnud kinnitust õiguskirjanduses ega seaduse tasandil, tuleks loovutamismenetluse sätteid selles osas täpsustada ning *expressis verbis* sätestada, millised kahtlustatava õigused loovutatavale isikule menetluses kohalduvad.

Kolmandaks toob autor välja loovutamismenetluses tõkendite kohaldamisega seotud problemaatika ning tehtud järeldused, mis puudutavad loovutamisosustuse tegemisele eelnevat perioodi. KrMS kehtiva regulatsiooni alusel ei ole praktikas tagatud võimalus vahistamisest kergemaliigiliste tõkendite kohaldamiseks. Praktikas on probleemiks osutunud ka see, et kohtud ei hinda reeglina loovutamishahistamise kohaldamisel selle sisulisi aluseid ning ei kaalu tõkendi kohaldamata jätmise võimalust, kuigi KrMS § 499 lg 1 seda lubab. Seetõttu teeb autor ettepaneku KrMS-i regulatsiooni muutmiseks selliselt, et loovutamismenetluse sätetest tuleneks selgesti kas otsene võimalus kergemaliigiliste tõkendite kohaldamiseks või viide KrMS-i vastavatele paragrahvidele, mis lubavad kergemaliigiliste tõkendite kohaldamise tavalises kriminaalmenetluses. Tõkendi kohaldamata jätmise üle otsustamise osas on vajalikud muutused praktikas.

Samuti viitab loovutamismenetluses rakendatav loovutamishahistamiste kohaldamise praktika vastuolulise üldise põhiõigusega korraldusele ja menetlusele, kuivõrd kohtud ei põhjenda sisuliselt vahistamise kohaldamise otsuseid ning isikutel ei ole võimalik end alusetu vahistamise eest kaitsta põhjusel, et kohus on mitmel korral selgitanud, et loovutamistaotlust täitev riik ei saa asja sisuliste küsimuste üle otsustada ning seetõttu on isiku taotlused kõrvale lükanud. Selline praktika ei ole kooskõlas loovutamishahistamise sättega, mis annab võimaluse vahistamise kohaldamiseks, kuid ei näe ette loovutamishahistamise kohaldamist loovutamismenetluse obligatoorse osana. Loovutamishahistamise praktiliselt automaatne kohaldamine on problemaatiline ka üldise vabaduspõhiõiguse tagamise seisukohalt, kuivõrd vabaduse võtmine on lubatud üksnes seaduses ette nähtud juhtudel ning sätestatud eesmärkide saavutamiseks. Sealjuures ei tohiks vahistamise kohaldamine olla automaatne, kuivõrd tegemist on isiku õigusi enim piirava meetmega. Kuna loovutamishahistamise sättes on tehtud viide ka üldisele vahistamise kohaldamise sättele, mille kohaselt tuleb prokuratuuril enne vahistamistaotluse kohtule esitamist veenduda vahistamise vajalikkuses, on autori hinnangul kehtiv regulatsioon küll piisav, et tagada ka loovutamishahistamiste kohaldamise põhjendatus, kuid praktikas seda ei järgita, kuna loovutamishahistamise kohaldamisel ei kontrollita vahistamise kohustuslikke eeldusi.

Loovutamishistamise osas selliste järelduste tegemisel on autor tuginenud siseriiklikule õigusele ning selles toodud vahistamise aluste sisulise kontrolli kohustusele. Kuigi loovutamine põhineb vastastikuse usalduse põhimõttel, ei ole Eesti KrMS-s loovutamishistamise kohaldamise aluseid piiranud võrreldes tavapärase vahistamisega. Samuti tuleneb raamotsuse art-st 12, et vahistamise üle otsustamisel tugineb riik oma siseriiklikule õigusele. Teisisõnu lähtub taotlust lahendav riik loovutamishistamise kohaldamisel siseriiklikus õiguses ettenähtust. Loovutamishistamise sättes viidatakse üldisele vahistamise alusele KrMS-s ning seetõttu on autor seisukohal, et loovutamishistamise üle otsustamisel tuleb Eestis kehtiva seaduse alusel lähtuda samadest põhimõtetest, millest tavalise vahistamise üle otsustamisel. Isiku suhtes loovutamishistamise aluseid on mõnedes liikmesriikides piiratud võrreldes tavapärase vahistamisega ning autor mõnab, et ka Eestil on võimalik loovutamishistamise aluseid sellisel viisil piirata, kuid senini seda tehtud ei ole.

Kõikides loovutamismenetlustes, mis Eesti kohtutes ajaperioodil 2004 kuni 2013 aset leidsid, otsustas kohus kohaldada enne isiku loovutamise üle otsustamist loovutamishistamist, välja arvatud ühe korral, mil kohus rahuldab isiku taotluse ning määras vahistamise asemel tasumiseks kautsjoni, viidates KrMS §-le 135. Seega võib öelda, et loovutamishistamise kohaldamine Eesti kohtutes on reegel, mitte erand ning autori hinnangul ei ole selline lähenemine piisavalt põhjendatud. Seda eelkõige seetõttu, et analüüsitud praktika pinnalt saab öelda, et kohtumäärused loovutamishistamise kohaldamiseks on puudulikult motiveeritud ning kohtute põhjendused isiku vahistamiseks on reeglina napid, üldised ning ei vasta üldistele vahistamise põhjendamise põhimõtetele. Suureks probleemiks on loovutamishistamise kohaldamisel ka asjaolu, et vahistamise põhjendatuse kontrollimisel analüüsivad kohtud üksnes loovutamise üldtingimuste täidetust, mitte vahistamise sisulisi aluseid. See ei ole aga õiguspärane, kuivõrd loovutamise üldtingimuste kontroll peab jääma loovutamistaotluse rahuldamise üle otsustamiseks.

Loovutamismenetluses tõkendeid puudutavate probleemide osas jõudis autor kokkuvõtlikult järeldusele, et senine loovutamishistamiste praktika Eestis ei sisalda vahistamise kohaldamise sisuliste eelduste kontrolli. Loovutamishistamiste kohaldamine on üldine ning otsustuste langetamisel ei lähtuta sisulistest kriteeriumitest, vaid nenditakse üksnes lakooniliselt ühe või teise vahistamise aluse olemasolu. Seega kinnitab senine loovutamishistamiste praktika autori seisukohta, et loovutamishistamiste kohaldamine on praktikas ebaproportsionaalne ehk meelevaldne ja viitab seeläbi regulatsiooni põhiseadusevastasusele.

Viiendaks, loovutamismenetluse raames ei ole tagatud efektiivse kaitseõiguse teostamine. Menetlustähtjad on väga lühikesed ning nii loovutataval isikul kui kaitsjal puudub võimalus taotleda menetluse pikendamist. Selline järeldus tuleneb otseselt loovutamismenetluste sisulisest analüüsist, kus mitmetel juhtudel on kaitsjad ise väitnud, et tulenevalt ajanappusest ei ole tõhusa kaitse ettevalmistamine võimalik. Loovutamismenetluses ei ole efektiivse kaitseõiguse teostamiseks loovutatavale isikule tagatud piisav ajavaru koostatud dokumentidega tutvumiseks ning võimalike kaitsepositsioonide väljatöötamiseks. Loovutamismenetluses on aega niivõrd vähe, et ühest küljest ei jõua kaitsjad efektiivset kaitset ette valmistada ning teisest küljest on kohtud menetlustähtaegade osas resoluutsed ning seetõttu piirduvad asja lahendamisel üksnes formaalsete eelduste kontrollimisega. Efektiivse kaebeõiguse teostamist piirab ka eriteadmisi omavate kaitsjate puudumine, kuivõrd loovutamismenetlus eeldab süvendatud teadmisi nii loovutamismenetlusest kui teiste liikmesriikide õiguskordadest ning paljudel juhtudel kaitsjatel sellised teadmised puuduvad. Seega ei ole PS-st tulenev õigus tõhusale õiguskaitsele loovutamismenetluses täielikult tagatud. Mõistetav on loovutamise olemusest tulenev kohustus viia menetlus läbi võimalikult kiiresti, kuid autor on seisukohal, et keerukamate juhtumite korral peaks olema võimalus menetlustähtaegu pikendada arvestades raamotsuses toodud ajalisi piire ning kaitsjatele tuleks tagada võimalus vastavaid taotlusi loovutamismenetluses esitada.

Efektiivse kaitseõiguse teostamisele seab piirid ka asjaolu, et loovutataval isikul ja kaitsjal puudub võimalus esitada loovutamismenetluses taotlusi lisateabe küsimiseks. Kohus rakendab lisateabe küsimise võimalust üksnes omal äranägemisel või prokuröri taotlusel ning menetluses esitatud kaitsjate taotlustele vastamise põhjendamisele on kohtud lähenenud valikuliselt. Autori hinnangul peaks kohtul olema kohustus kahtluste tekkimisel lisateavet küsida ning seeläbi kaitsta isikut alusetu loovutamise eest. Ka peaks nii kaitsjale kui loovutatavale isikule olema tagatud õigus taotleda lisateabe küsimist ning kohus peaks nimetatud taotlused lahendama põhjendatud määrusega. Seetõttu on vajalik KrMS sätete täpsustamine lisateabe nõude esitamise osas.

Kuuenda järeldusena toob autor välja hetkel kehtiva KrMS võimaliku vastuolu PS §-ga 21. Nimelt ei ole loovutatavale isikule tagatud õigus teavitada oma lähedasi tema suhtes tehtud loovutamistaotluse rahuldamisest. KrMS § 217 lg 10 käsitleb üksnes kinnipidamist, mitte loovutamist ning säte ei kata ära loovutamisest teatamist. Seega on kehtivas regulatsioonis selles osas lünk ning see viitab vastuolule PS §-ga 21. Probleemi ületamiseks tuleb KrMS-i täiendada sättega, mille kohaselt on loovutataval isikul õigus lisaks loovutamistahistamisest

teavitamisele (mille õiguslik alus tuleneb § 217 lõikest 10) teavitada oma lähedasi ka loovutamisest.

Viimaks on autor käesoleva analüüsi raames teinud ka järelduse, et reeglina ei lahenda kohtud loovutamistaotlusi sisuliselt ning kontrollivad üksnes formaalsete tingimuste täidetust. Kuigi sellist praktikat võib pidada kooskõlas olevaks loovutamismenetluse üldise põhimõttega, et riigid täidavad üksteise esitatud taotlusi automaatselt tuginedes vastastikusele usaldusele, ei ole selline lähenemine siinkirjutaja arvates täielikult aktsepteeritav. Nimelt säilib autori hinnangul loovutamistaotlust lahendaval riigil teatav kohustus hinnata taotluse aluseks olnud asjaolusid ning kontrollida seda, kas loovutamine ei ole sisuliselt alusetu ning seeläbi ebaõiglane. Selline kohustus tekib kohtutele juhtudel, mil loovutamistaotluse pinnalt, loovutatava isiku esitatud tõendite või muu asjakohase informatsiooni alusel on tekkinud põhjendatud kahtlus loovutamise õiguspärasuse osas. Sellisel juhul tekib kohtul kohustus küsida lisainfot taotluse esitanud liikmesriigilt. Kohtud peaksid keelduma loovutamisest KrMS §-le 436 lg 1 punktile 2 tuginedes, kui isik ei ole tegu toime pannud või loovutamine oleks muul põhjusel äärmiselt ebaõiglane ning rikuks isiku põhiõigusi. Praktikas on seda tehtud vaid ühel juhul ning ülejäänul osas on kohtud lähtunud üksnes loovutamise formaalsete eelduste täidetavusest, lükates asjaolude sisulise analüüsi kõrvale.

Selline loovutamismenetluse praktika tekitab kahtluse, et esineb vastuolu PS §-s 14 väljendatud põhiõigusega korraldusele ja menetlusele, kuivõrd kohtud ei järgi loovutamismenetlustes kohustust isiku põhiõigusi riivavaid otsustusi põhjendada. See järeldus puudutab nii loovutamisvahistamise määruseid kui ka lõplikke otsuseid nende loovutamistaotluse puhul, mille asjaolud ei ole selged ja on tekkinud põhjendatud kahtlused loovutamise vajalikkuse osas. Loovutamismenetluses rikutakse sel juhul õigust menetlusele ja korraldusele, kuna otsuseid põhjendamata ei ole võimalik tagada õige ja õiglase tulemuse saavutamist ning loovutamismenetlus ei ole suunatud isiku õiguste kaitsele. PS §-i 14 seisukohast on problemaatiline ka senine Eesti loovutamismenetluse praktika selles osas, et raamotsust on peetud sisuliselt otsekohalduvaks õigusaktiks ja Eesti ei ole raamotsuse ülevõtmisel kasutanud talle antud volitusi menetlusnormide loomiseks ning isiku õiguste paremaks tagamiseks.

Magistritöö lõppjäreldusena tõdeb autor, et hetkel kehtivat KrMS-i loovutamismenetluse regulatsiooni tuleks täiendada ülalpool nimetatud küsimuste osas. Siiski on praktikas tõusetunud probleeme, mille ületamine ei ole võimalik pelgalt seaduse muutmise teel, vaid

vajalik on muuta üldist suhtumist loovutamismenetluse. Eestile esitatud EVM-i ei saa tõlgendada automaatse vahistamise alusena, mille lahendamisel tuleb kõrvale jätta kõik asja puudutavad sisulised küsimused. Autor ei näe loovutamismenetluse osas probleeme nende juhtumite puhul, kus loovutamise aluseks olevad asjaolud on selged ning loovutamismenetluse käigus ei teki küsimusi loovutamise vajalikkuse osas. Sellisel juhul on loovutamine tõesti üksnes formaalne vaheetapp piiriüleses koostöös, kus kohtul ei teki kohustust loovutamise aluseid sisuliselt analüüsida ning langetatud otsused ei nõua sisulisi põhjendusi. Arusaadavalt puudutavad magistritöös käsitletud probleemid pigem alles uurimisetapis olevaid menetlusi, mille raames on EVM välja antud ning isiku õigustega seonduv problemaatika ei ole nii selgelt tõusetunud kohtuotsuste täitmiseks välja antud EVM-de puhul. Magistritöös välja toodud probleemid ja järeldused puudutavad neid loovutamismenetlusi, mille raames on tekkinud küsitavused nii loovutamise vajalikkuse kui loovutatava isiku õiguste kaitse aspektist. Taotlust lahendaval kohtul on igal juhul kohustus tagada isiku õiguste kaitse ning sellest lähtuvalt peaksid kohtud tulevikus otsuseid langetama.

ABSTRACT

Rights of the Requested Person in Surrender Procedure – Analysis of Judicial Practice

Since 1 July 2004 the Republic of Estonia applies the European arrest warrant (EAW) on its territory for the surrender of persons arrested. The applicable law is Division 8 of Chapter 19 of the Estonian Code of Criminal Procedure (CCP), adopted by *Riigikogu* (Parliament) on 28 June 2004. According to CPC § 490 the EAW is a request submitted by a competent judicial authority of a Member State of the European Union (EU) to another Member State of the EU for the detention, arrest and surrender of a person in order to continue criminal proceedings or execute imprisonment imposed by a court judgment which has entered into force.

Surrender procedure is a measure for harmonizing extradition rules between EU member states. The EAW was established by Council Framework Decision (FD) of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States which came into force on 1 January 2004. Framework decisions were legal instruments (similar to directives) of the third pillar of the European Community. The EAW replaced the 1957 European Convention of Extradition. The EAW system is based on the principle of mutual recognition and mutual trust.

The aim of this Master's Thesis is to examine whether the effective legislative regulation in CCP provides the necessary rights to the requested person in surrender procedure. Fulfilling the aim of the Thesis relies on the hypothesis that the regulation of the CCP does not provide the necessary rights to the requested person in surrender procedure adequately enough and therefore amendments of the CCP need to be done. The basis of the analysis of the legislative regulation is the Constitution of the Republic of Estonia and fundamental rights provided in it. The author has analyzed the position of the requested person in the surrender procedures in cases where the surrender request is submitted to Estonia and submitting surrender request to another Member State is excluded from this Master's Thesis.

The hypothesis is based on the speculations arisen in the literature and in the practice. Questions about rights ensured in surrender procedures have arisen also in the work of the European Commission and the European Court of Justice.

For the purpose of answering to the hypothesis, the Author examines the effective regulation entirely and tries to find an answer to the question whether the valid CCP can be implemented

in a way that all rights of the requested person are granted. If the answer to this question is negative, the Author further analyzes whether the problem derives from the law or from the implementation of the law. The author also gives some possible solutions how to solve these problems arisen in the practice.

In order to give exhaustive answers the Author has analyzed entire judicial practice of surrender procedures in Estonian courts. The analysis embraces all judicial surrender decisions in Estonia, i.e. during the period of 01.07.2004 to 31.12.2012.

The Master's Thesis consists of four chapters. The structure of the Thesis is based on the structure of the surrender procedure as described in CCP. The first chapter analyzes the surrender procedure and EAW system in general with relevant definitions of the surrender procedure and EAW. Additionally, the Author gives a statistical overview of Estonian surrender procedures. All in all, 304 EAWs have been submitted by a competent judicial authority of another Member State of the EU to Estonia and 296 of them have been granted and the person has been surrendered. In average, surrender procedure in Estonia lasts 11 days when the requested person consented to the surrender and 16 days when he/she did not.

In the first chapter, the Author introduces the position of the surrender procedure in CCP and tries to define the meaning of the surrender procedure, i.e. whether it is a criminal proceeding or just a measure in criminal cooperation between Member States. It has been argued in the literature that the surrender procedure is not a part of criminal proceedings in national level. According to that standpoint, the surrender procedure is just one measure of international criminal cooperation between Member States. They suggest, that although the surrender procedure is not a criminal proceeding, § 433 para 3 of CCP stipulates that international cooperation in criminal procedure (i.e. surrender procedure as well) shall be effected pursuant to the provisions of the other chapters of CCP in so far as this is not in conflict with the specific provisions of the surrender procedure itself. However, the Author does not completely agree with this argumentation and concedes that it is not absolutely clear, whether surrender procedure is a special criminal proceeding in Estonia or not.

Second chapter of the Thesis deals with general conditions for surrender as provided in CCP § 491 and the circumstances precluding or restricting surrender of persons in CCP § 492. Here is given close analysis of the *nullum crimen, nulla poena sine lege* principle, the surrender of nationals and the presumption of innocence in criminal proceedings. The author did not see

concrete problems with these principles. However, there are still some problems with ensuring the rights of the requested person in surrender procedure. This is mainly due to the fact that Estonian courts refuse to evaluate material aspects of each case and draw their conclusions only on the control of the formal requirements of the surrender. This derives clearly from the analysis of judicial practice in Estonia.

In the second chapter the Author also examined the mandatory and optional grounds for refusal to execute EAW under CCP and found that there is no need to amend these grounds. Even though there have been some concerns about surrendering a person even when his/her fundamental rights may be at risk and CCP does not expressly include any ground for refusing the surrender of a requested person if that surrender would infringe a person's fundamental rights. However, recitals 12 and 13 of the preamble and article 1(3) of the FD refer to human rights. The Author of the Master's Thesis is on a position that Estonia has a right to refuse to execute EAW according to CCP § 436 (1)(3) and recital 12 of the preamble of the FD if surrendering would contravene the fundamental rights of the requested person. Additionally, the principle of proportionality in surrender procedure is set forth in the second chapter. Mainly, the Author would like to emphasize the need to implement proportionality test in cases where surrendering a person may infringe his/her fundamental rights. At the end of the second chapter, the Author gives an overview of the main concerns arisen among Member States in respect of fundamental rights of the requested person.

Third chapter is a substantive analysis of the pre-court surrender procedure where all stages of pre-court surrender procedure are described and dissected. It starts with detention of the requested person, follows the arrest of the requested person. In this part, the Author also examines the position of the requested person in the surrender procedure and admits that the requested person acts as suspect in criminal proceedings and thus the rights and obligations of suspect provided in § 34 of CCP should apply to the requested person insofar as consistent with the surrender procedure. As it is not expressly stated that way in the effective law, the Author makes a proposal to amend CCP in order to clearly provide the rights to the requested person.

One of the main concerns related to surrender procedures lies in the practice of arrest for surrender as described in § 499 of CCP. According to this, in order to ensure execution of a EAW, a person may be arrested pursuant to the procedure provided for in subsection 217 (8) of CCP. A preliminary investigation judge shall decide on an arrest for surrender at the

request of a Prosecutor's Office. As it is described in the law, arrest for surrender is not mandatory part of the surrender. Unfortunately, Estonian surrender procedure practice shows almost absolute implementation of arrest in surrender procedure. According to the statistics, in every case of the surrender procedure in Estonia, preliminary investigation judge has decided to arrest the requested person except for one time, where the Judge decided to grant bail instead of the arrest for surrender. This kind of practice where decisions on an arrest are not thoroughly analysed violates the right of freedom of the requested person and thus is not legitimate. The author makes a proposal to amend CCP in order to provide alternatives to arrest for surrender, i.e. release on bail and etc.

There to the right of defence of the requested person has been analyzed and conclusions were made. According to them, the right of defence is not guaranteed sufficiently enough in surrender procedure due to the fact that the surrender procedure is always accelerated. Therefore the requested person and his/her counsel do not have enough time to prepare effective defence. This problem arises also in the appeal procedure where the time-limits for proceedings are extremely short. An appeal against the surrender decision may be lodged within 3 days of receipt of the decision. An appeal against the decision must be heard in written procedure within 10 days of receipt of an appeal by the Appeal Court. The decision of the Court of Appeal is final.

To improve the right of defence of the requested person the law should provide a right to extend time-limits of the proceedings. Additionally, the requested person and the counsel of the requested person should be entitled to lodge an application of request for additional information. The issuing authority may be asked for additional information and it may also transmit additional information on its own initiative.

The fourth chapter is dedicated to surrender proceedings in court. If a person consents to surrender, the court hearing must take place within 5 days of the date on which EAW was received by the court and the decision must be taken within 10 days of the arrival of EAW in Estonia. An appeal against a ruling on surrender made in surrender proceedings in Estonia has been filed 35 times and only one of those has been upheld relying on § 492 (2)(4) of CCP. On the basis of the analysis of the judicial practice, the Author claims that decisions in surrender procedures are not reasoned enough and thus the rights of the requested person are not guaranteed.

In addition to aforementioned conclusions drawn up in the Master's Thesis the Author points out that the regulation of surrender procedure in CCP contradicts to the § 21 of the Constitution as the regulation does not provide the requested person the right to inform those closest to him or her as provided in the § 21 of the Constitution. To solve this problem, CCP should be amended in a way that this right would be ensured to the requested person.

In conclusion, the hypothesis suggested in the Master's Thesis was confirmed. The Author concluded that the rights of the requested person are not ensured in the surrender procedure. So the author concedes the need to amend CCP in a way that all rights of the requested person would be protected. It is also concluded that the problems raised in this Thesis does not originate from the FD or from the system of EAW in general. To the contrary, the FD is an appropriate measure for international criminal cooperation. Problems arisen in the practice of surrender procedure come from the lack of exercising our discretionary power in the adoption of the Estonian procedural norms of the surrender procedure in CCP. Some of these problems can be superseded by amending the part of surrender procedure in CCP. However, there are also problems arisen in the practice which cannot be resolved this way and there is a need of changes in the practice of the surrender procedure in general.

KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU

Kasutatud kirjandus

1. R. Blekxtoon. Commentary on an Article by Article Basis. Kogumikus: R. Blekxtoon, W. van Ballegooij (koost.). Handbook on the European Arrest Warrant. Haag: TMC Asser Press. 2005.
2. P. Garlick. The European Arrest Warrant and the ECHR. Kogumikus: R. Blekxtoon, W. van Ballegooij (koost.). Handbook on the European Arrest Warrant. Haag: TMC Asser Press. 2005.
3. C. Heard, D. Mansell. The European Arrest Warrant: The Role of Judges When Human Rights are at Risk. *New Journal of European Criminal Law*, Vol 2, Issue 2, 2011.
4. E. Kerganberg, P. Pikamäe (koostajad). Kriminaalmenetluse seadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura 2012.
5. E. Kergandberg. Väljaandmismenetlusest. – *Juridica* 2000/I.
6. J. Laffranque, editor. Reports of the XXV FIDE Congress Tallinn 2012. Volume 3. The Area of Freedom, Security and Justice, Including Information Society Issues. Tallinn 2012: Tartu University Press.
7. M. Mackarel. The European Arrest Warrant – the Early Years: Implementing and Using the Warrant. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 2007.
8. Ü. Madise jt (toim.). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. vlj. Tallinn: Juura 2012.
9. A. Plekksepp. Riigi suveräänsus karistusõiguse ajaloolises ja euroopastumise kontekstis. Kogumikus: Kalmo/Luts-Sootak (Koost.). Iganenud või igavene? Lk 186 – 213. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2010.
10. T. Ploom. Strasbourgi konventsioonist Lissaboni lepinguni. Rahvusvaheline koostöö kriminaalasjades. Tallinn: Juura 2010.
11. O. Pollicino. European Arrest Warrant and Constitutional Principles of the Member States: a Case Law-Based Outline in the Attempt to Strike the Right Balance between Interacting Legal Systems.. *German Law Journal*. Vol 09, No 10, 2008.
12. V.-M. Rummo. Euroopa vahistamismäärus. Isikute loovutamise uus kord Euroopa Liidus. *Juridica* VIII/2004.

13. J. Sootak. Üliõpilastööde kirjutamise ja vormistamise juhend. Juhend õigusteaduskonna üliõpilastele. Tallinn: Juura, 2011.

Kasutatud Eesti õigusaktid

14. Arestimaja sisekorraeeskiri. SiMm 27.09.2011 nr 21. – RT I, 09.04.2013, 5.
15. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 27.04.2011, 2.
16. Eesti Vabariigi põhiseaduse täiendamise seadus. – RT I 2003, 64, 429.
17. Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon. Vastu võetud 04.11.1950. – RT II 2000, 11, 57.
18. Karistusseadustik. – RT I, 20.12.2012, 13.
19. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166.
20. Väljaandmise Euroopa konventsioon. Vastu võetud 12.12.1957. – RT II 1997, 8, 38.

Kasutatud Euroopa Liidu õigusaktid

21. Euroopa Liidu Leping – 92/C 191/01.
22. Euroopa Liidu Lepingu konsolideeritud versioon. – ELT C 115, 09.05.2008, lk 13-45.
23. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. – ELT C 326, 26.10.2012, lk 391-407.
24. Euroopa Nõukogu 13.06.2012 raamotsus nr 2002/584/JSK Euroopa vahistamismääruse ja liikmesriikidevahelise üleandmiskorra kohta. – ELT L 190, 18/07/2002 lk 1-20.
25. Euroopa Nõukogu 30.11.2009 resolutsioon teekaardi kohta, mille eesmärk on tugevdada kahtlustatavate või süüdistatavate isikute menetlusõigusi kriminaalmenetluses. – ELT C/295, 04.12.2009, lk 1.
26. Lissaboni leping, millega muudetakse Euroopa Liidu lepingut ja Euroopa Ühenduse asutamislepingut sõlmitud Lissabonis 13.12.2007. – ELT C 306, 17.12.2007, lk 1-10.

Kasutatud välisriikide õigusaktid

27. Act on Extradition On the Basis of an Offence Between Finland and Other Member States of the European Union. Issued in Helsinki on 30.12.2003. nr 424/2003

- Unofficial translation. Ministry of Justice, Finland. Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=888> (27.03.2013).
28. Act No. 403/2004 Coll. of 24 June 2004 on the European Arrest Warrant and on amending and supplementing certain other laws, § 21 lg 6. Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=867> (08.04.2013).
29. Act (2003:1156) on surrender from Sweden according to the European arrest warrant. Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=865> (27.03.2013).
30. Belgian Legislation implementing the European Arrest Warrant. 19.12.2003 – Published on the 22.12.2003, *Moniteur belge*, 2nd ed. Mitteametlik tõlge. Kättesaadav: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=877> (03.04.2013).
31. The Criminal Code of the Republic of Lithuania. (Zin., 2000, No. 89-2741). Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=871> (01.04.2013).
32. Eðióhmfh metaöpaóh traduction officielle, art 22(1). Official translation No F093.18/5094 1 LAW 3251/2004. Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=882> (08.04.2013).
33. European Arrest Warrant Act 2003 (No 45 of 2003). Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=874> (08.04.2013).
34. Extradition Act 2003. Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=860> (08.04.2013)
35. Law of the Extradition and the European Arrest Warrant. In Force from 01.07.2005, Prom. SG.46/3 Jun 2005, amend. SG. 86/28 Oct 2005. Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=876> (03.04.2013).
36. A Law to Provide for the European Arrest Warrant and the Surrender Procedures of requested persons between member states of the European Union 2004, No. 133(I) of 2004. Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=884> (08.04.2013).
37. Law no. 302 of 28 June 2004 on International judicial co-operation in criminal matters as amended and supplemented by Law No. 224/2006, art 45(3). Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=868> (08.04.2013).

38. Law no. 65/2003 of 23 August. Approves the legal regime of the European arrest warrant (giving effect to the council framework decision no 2002/584/JHA of 13 June, art 24(1a). Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=897> (08.04.2013).
39. The Surrender Act (act of 29 April 2004). Arvutivõrgus: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties.aspx?Id=864> (09.04.2013).

Kasutatud Eesti kohtupraktika

40. RKHKo 3-3-1-62-08.
41. RKKKo 3-1-1-125-06.
42. RKKKo 3-1-1-9-09.
43. RKKKm 3-1-1-39-09.
44. RKKKo 3-1-1-54-10.
45. RKKKo 3-1-1-93-11.
46. RKKKm 3-7-1-1-143.
47. RKPJKo 3-4-1-5-98.
48. RKPJKo 3-4-1-4-03.
49. RKPJKo 3-4-1-33-05.
50. RKPJKo 3-4-1-14-06.
51. RKPJKo 3-4-1-18-07.
52. RKPJKo 3-4-1-5-08.
53. RKPJKo 3-4-1-9-09.
54. RKPJKo 3-4-1-10-10.
55. RKPJKo, 3-4-1-9-10.
56. RKÜKo 3-1-2-2-11.
57. RKÜKo 3-4-1-16-10.

Kasutatud Euroopa Kohtu praktika

58. EKo 16.06.2005, C 105/03, *Pupino*.
59. EKo 03.05.2007, C-303/05, *Advocaten voor de Wereld VZW*.
60. EKo 01.12.2008, C-388/08, *PPU: Leymann ja Pustovarov*.
61. EKo 16.11.2010, C-261/09 *Mantello*.

- 62. EKo 08.12.2011, C-386/10, *Chalkor*.
- 63. EKo 21.12.2011, C-411/10, C-493/10, *N. S. Jt*.
- 64. EKo 18.10.2012, C-396/11, *Radu*.
- 65. EKo 18.10.2012, C-396/11, *Radu*, kohtujurist E. Sharpstoni ettepanek.
- 66. EKo 26.02.2013, C-399/11, *Melloni*.

Kasutatud EIÕK praktika

- 67. EIKo, 07.07.1989, 14038/88, *Soering vs. Ühendkuningriik*.
- 68. EIKo 27.02.1980, 6903/75, *Deweert vs Belgia*.
- 69. EIKo 27.10.1993, 14448/88, *Dombo Beheer vs. Madalmaad*.
- 70. EIKo 04.02.2005, 46827/99 ja 46951/99, *Mamatkulov ja Abdurasulovic vs. Türgi*.
- 71. EIKo 13.06.2012, 16563/08; 40841/08; 8192/10; 18656/10, *Julin vs Eesti*.
- 72. EIKo 11.04.2013, 10195/08, *Korobjov jt vs Eesti*.

Muud allikad

- 73. S. Alegre. EU Cooperation in Criminal Matters: A Critical Assessment of the European Arrest Warrant. Arvutivõrgus: <http://www.cicerofoundation.org/lectures/p4alegre.htm> (15.02.2004).
- 74. Commission Staff working Document SEC(2011) 430 final.
- 75. CPT. *20 years of combating torture 19th General Report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)*, 01.08.2008-31.07.2009, lk 30.
- 76. Council of The European Union 5301/2/07 REV2. Evaluation report on the fourth round of mutual evaluations „the practical application of the European arrest warrant and corresponding surrender procedures between member states“ report on Estonia. Brüssel, 19.03.2007.
- 77. Council of the European Union. 9200/7/12 REV7. Replies to questionnaire on quantitative information on the practical operation of the European arrest warrant. Brüssel, 15.01.2013.
- 78. Developing best practice amongst defence lawyers and Access to justice in European arrest warrant cases. Interim Report, 26.01.2012. Arvutivõrgus: http://www.justice.org.uk/data/files/EAW_Project_Interim_Report.pdf (02.04.2013).

79. Eesti Advokatuuri 06.11.2012 kiri nr 1-8/272. Arvutivõrgus: <http://oiguskantsler.ee/et/dokumendiregister> (14.04.2013).
80. European Commission: SEC(2011) 430 final. Commission Staff Working Document. Accompanying document to the third report from the Commission to the European Parliament and the Council on the implementation since 2007 of the Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States. Brüssel, 11.04.2011.
81. Fair Trials International Report. The European Arrest Warrant seven years on – the case for reform. 2011. Arvutivõrgus: <http://www.fairtrials.net/publications/policy-and-campaigns/the-european-arrest-warrant-seven-years-on-the-case-for-reform/> (02.04.2013).
82. A. Grotian. Euroopa Inimõiguste Konventsiooni artikkel 6 – õigus asja õiglasele arutamisele. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=531> (12.02.2013).
83. Justiitsministeeriumi 23.10.2012 vastus Eesti Advokatuuri 14.09.2012 pöördumisele, nr 8-2/8349. Arvutivõrgus: <http://www.oiguskantsler.ee/dokumendiregister/> (31.01.2013).
84. Karistusseadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. 368 SE I. Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=041320007 (31.01.2013).
85. Loovutamine. Justiitsministeerium. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=26319/> (12.04.2013).
86. K. Masing. Politsei tabas suuroperatsiooni käigus 21 Itaalia juveeliärisid röövitud isikut. – Eesti Päevaleht 21.02.2007. Arvutivõrgus: <http://www.epl.ee/news/eesti/politsei-tabas-suuroperatsiooni-kaigus-21-itaalia-juveeliarisid-roovinud-isikut.d?id=51076586> (18.03.2013).
87. Selgitused põhiõiguste harta kohta (2007/C 303/02). – ELT C303, 14.12.2007, lk 17-35.
88. Report from the Commission to the European Parliament and the Council. On the implementation since 2007 of the Council Framework Decision of 23 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between member states. COM(2011) 175 final, 11.07.2011.
89. Revised version of the European handbook on how to issue a European Arrest Warrant. Council of the European Union, nr 17195/1/10. Brüssel, 17.12.2010.

LISAD

Lisa 1. Kohtupraktika analüüsi raames läbi töötatud kohtulahendid

Esimese astme kohtulahendid:

Tartu Maakohus:

1. 1-12-9021 (Võru kohtumaja)
2. 1-12-3543 (Võru kohtumaja)
3. 1-12-305
4. 1-12-8434
5. 1-12-6952
6. 1-11-10137
7. 1-11-124
8. 1-10-12345
9. 1-10-7061
10. 1-09-13580
11. 1-09-4439
12. 1-09-1297
13. 1-09-808
14. 1-08-13709
15. 1-08-11460
16. 1-08-5044
17. 1-07-8617
18. 1-07-14195

Harju Maakohus:

19. 1-12-11575
20. 1-12-11382
21. 1-12-11378
22. 1-12-11376
23. 1-12-11375
24. 1-12-11325
25. 1-12-9312
26. 1-12-9292

27. 1-12-9058
28. 1-12-8539
29. 1-12-8186
30. 1-12-7492
31. 1-12-7162
32. 1-12-6570
33. 1-12-6455
34. 1-12-6137
35. 1-12-6048
36. 1-12-6005
37. 1-12-5886
38. 1-12-5805
39. 1-12-5292
40. 1-12-5290
41. 1-12-5038
42. 1-12-4986
43. 1-12-4804
44. 1-12-4505
45. 1-12-4451
46. 1-12-4450
47. 1-12-4142
48. 1-12-3990
49. 1-12-3263
50. 1-12-3262
51. 1-12-2744
52. 1-12-2617
53. 1-12-2397
54. 1-12-2057
55. 1-12-1800
56. 1-12-1774
57. 1-12-1772
58. 1-12-1769
59. 1-12-1747
60. 1-12-1664
61. 1-12-1663

62. 1-12-1145
63. 1-12-1113
64. 1-12-614
65. 1-12-73
66. 1-11-5232
67. 1-11-5214
68. 1-11-4355
69. 1-11-4325
70. 1-11-4352
71. 1-11-3931
72. 1-11-3899
73. 1-11-2908
74. 1-11-2907
75. 1-11-1631
76. 1-11-1241
77. 1-11-464
78. 1-11-10182
79. 1-11-9544
80. 1-11-9440
81. 1-11-8311
82. 1-11-7806
83. 1-11-7108
84. 1-11-6030
85. 1-11-6024
86. 1-11-5816
87. 1-11-5815
88. 1-11-5814
89. 1-11-5800
90. 1-11-5798
91. 1-11-5663
92. 1-11-5652
93. 1-11-13412
94. 1-11-13255
95. 1-11-13030
96. 1-11-11633

97. 1-11-11169
98. 1-11-11450
99. 1-11-11151
100. 1-11-11002
101. 1-11-10658
102. 1-11-10528
103. 1-10-15981
104. 1-10-15030
105. 1-10-14978
106. 1-10-14740
107. 1-10-14110
108. 1-10-13717
109. 1-10-13692
110. 1-10-13198
111. 1-10-10824
112. 1-10-10457
113. 1-10-9184
114. 1-10-8367
115. 1-10-7905
116. 1-10-7516
117. 1-10-7418
118. 1-10-4698
119. 1-10-4608
120. 1-10-3833
121. 1-10-3429
122. 1-10-1961
123. 1-10-16977
124. 1-10-15531
125. 1-10-15530
126. 1-10-15529
127. 1-10-11905
128. 1-10-11903
129. 1-10-11901
130. 1-10-2831
131. 1-10-2829

132. 1-09-21828
133. 1-09-21554
134. 1-09-21288
135. 1-09-18737
136. 1-09-15203
137. 1-09-14896
138. 1-09-13944
139. 1-09-13941
140. 1-09-13938
141. 1-09-13279
142. 1-09-10975
143. 1-09-9903
144. 1-09-9902
145. 1-09-9432
146. 1-09-8977
147. 1-09-8967
148. 1-09-8966
149. 1-09-8941
150. 1-09-8939
151. 1-09-8878
152. 1-09-8209
153. 1-09-7125
154. 1-09-6595
155. 1-09-5862
156. 1-09-3339
157. 1-09-3296
158. 1-09-2112
159. 1-09-1320
160. 1-09-696
161. 1-09-685
162. 1-08-16870
163. 1-08-16663
164. 1-08-16508
165. 1-08-16355
166. 1-08-14804

167. 1-08-14873
168. 1-08-14740
169. 1-08-14739
170. 1-08-13875
171. 1-08-13649
172. 1-08-13477
173. 1-08-13469
174. 1-08-13391
175. 1-08-13343
176. 1-08-13113
177. 1-08-12532
178. 1-08-12386
179. 1-0812380
180. 1-08-11877
181. 1-08-10295
182. 1-08-9445
183. 1-08-9127
184. 1-08-8536
185. 1-08-8362
186. 1-08-8086
187. 1-08-6724
188. 1-08-6413
189. 1-08-6523
190. 1-08-6004
191. 1-08-5922
192. 1-08-5600
193. 1-08-5058
194. 1-08-5057
195. 1-08-5056
196. 1-08-5048
197. 1-08-5042
198. 1-08-4553
199. 1-08-4242
200. 1-08-4051
201. 1-08-3556

202. 1-08-3482
203. 1-08-2945
204. 1-08-2944
205. 1-08-3110
206. 1-08-2943
207. 1-08-2927
208. 1-08-1933
209. 1-08-1080
210. 1-08-473
211. 1-08-327
212. 1-08-283/278
213. 1-08-125
214. 1-07-7613
215. 1-07-7955
216. 1-07-8402
217. 1-07-8452
218. 1-07-11495
219. 1-07-11645
220. 1-07-11747
221. 1-07-11893
222. 1-07-12983
223. 1-07-13074
224. 1-07-14422
225. 1-07-16035
226. 1-07-2172
227. 1-07-2371
228. 1-07-2330
229. 1-07-2328
230. 1-07-3203
231. 1-07-3718
232. 1-07-4987
233. 1-07-6654
234. 1-07-7355
235. 1-07-2065 = 2363
236. 1-07-2047

237. 1-07-2049
238. 1-07-2114
239. 1-07-2045
240. 1-07-2028
241. 1-07-2155
242. 1-07-2029
243. 1-07-2162
244. 1-07-2165
245. 1-07-1695
246. 1-07-2052
247. 1-07-2054
248. 1-07-2061
249. 1-07-2062
250. 1-07-2063
251. 1-07-2066
252. 1-07-2169
253. 1-07-2154
254. 1-07-2158
255. 1-06-685
256. 1-06-2769
257. 1-06-2949
258. 1-06-3369
259. 1-06-4175
260. 1-06-4330
261. 1-06-4700
262. 1-06-4910
263. 1-06-5464
264. 1-06-5491
265. 1-06-6568
266. 1-06-6690
267. 1-06-8211
268. 1-06-8791
269. 1-06-8944
270. 1-06-9160
271. 1-06-9931

- 272. 1-06-10739
- 273. 1-06-11702
- 274. 1-06-12058
- 275. 1-06-12976
- 276. 1-06-13249
- 277. 1-06-13308=13344
- 278. 1-06-14189
- 279. 1-06-15067
- 280. 1-06-16150

Tallinna Linnakohus:

- 281. L-1/05
- 282. L-2/05
- 283. L-3/05
- 284. L-4/05
- 285. L-5/05
- 286. L-6/05
- 287. L-7/05
- 288. L-8/05
- 289. L-9/05
- 290. L-10/05
- 291. L-11/05
- 292. L-12/05
- 293. L-13/05
- 294. L-14/05
- 295. L-15/05
- 296. L-16/05
- 297. L-17/05
- 298. L-18/05
- 299. L-19/05
- 300. L-1/04
- 301. L-2/04
- 302. L-3/04
- 303. L-4/04

304. L-5/04

II astme kohtulahendid:

Tartu Ringkonnakohus:

305. 1-09-1297

306. 1-08-11460

Tallinna Ringkonnakohus:

307. L-1/04

308. L-13/05

309. 1-06-16150

310. 1-06-12976

311. 1-07-7955

312. 1-07-11645

313. 1-07-11747

314. 1-07-16035

315. 1-07-2172

316. 1-07-2371

317. 1-07-2065

318. 1-07-2047

319. 1-07-2045

320. 1-07-2028

321. 1-07-2155

322. 1-07-2162

323. 1-07-2165

324. 1-07-2066

325. 1-07-2158

326. 1-08-3110

327. 1-08-3482

328. 1-08-3556

329. 1-08-6724

330. 1-08-8086

- 331. 1-08-8536
- 332. 1-08-10295
- 333. 1-08-13649
- 334. 1-09-696
- 335. 1-09-2112
- 336. 1-09-3339
- 337. 1-09-8878
- 338. 1-10-10457
- 339. 1-11-1631

Lisa 2. Tabelid

Tabel nr 1. Eesti kohtutes lahendatud Eestile esitatud Euroopa vahistamismäärused

Aasta	Esitatud EVM-d	Rahuldatud taotlusi ²⁴⁹	Laiendamise taotlused
2004	5	5	
2005	19	18	
2006	27	27	2
2007	42	40	1
2008	55	52	1
2009	34	34	
2010	31	31	9
2011	39	38	1
2012	52	51	1
Kokku:	304	296	15

Allikas: Harju ja Tartu Maakohtute loovutamismenetluste kohtupraktika aastatel 2004-2012.

Tabel nr 2. Loovutamistaotluste keskmine menetlusaeg (kalendripäevades) Eesti kohtutes

Aasta	Isiku nõusolekul	Isiku nõusolekuta	Kui isik on loovutamisosustuse vaidlustanud
2004	15		37
2005	13	25	98
2006	8	17	37
2007	11	10	28
2008	17	19	38
2009	6	13	37
2010	8	15	33
2011	9	21	34
2012	10	11	
Keskmine	11	16	43

Allikas: Harju ja Tartu Maakohtute loovutamismenetluste kohtupraktika aastatel 2004-2012.

²⁴⁹ Kõik Eesti poolt rahuldamata jäetud taotlused on leidnud käsitlemist alaptk-s 2.3.

Tabel nr 3. Eestile Euroopa vahistamismääruse esitanud riigid²⁵⁰

	FI	DE	IT	SE	LT	FR	UK	LV	PL	BE	NL	IE	HU	CZ
2012	36	9		1	2	1			1		1		1	
2011	26	5		3	1		1		1		1	1		
2010	14	7	1	2	1	1	1	3	1					
2009	13	2		3	1	9	2	1	1			2		
2008	32	8		1	5	2	2	1	1	2				1
2007	10	3	23	4						2				
2006	14	4		5	1		2			1				
2005	8	1		3	5			1			1			
2004	3			1	1									
kokku	156	39	24	23	17	13	8	6	5	5	3	3	1	1

Allikas: Harju ja Tartu Maakohtute loovutamismenetluste kohtupraktika aastatel 2004-2012.

Tabel nr 4. Loovutamistaotluste aluseks olevate kuritegude kvalifikatsioonid

	Kohtuotsuse täitmiseks	Kriminaalmenetluse jätkamiseks			
		Varavastased kuriteod	Isikuvastased kuriteod	Narkokuriteod	Maksukuriteod
2004		2		2	1
2005	1	11	3	3	1
2006	6	9	3	8	1
2007	2	30	2	6	2
2008	6	32		17	
2009	2	18	9	4	1
2010	2	16	2	11	
2011	5	18	4	12	
2012	3	29	7	12	1
		165	30	75	7
Kokku	27	277			

Allikas: Harju ja Tartu Maakohtute loovutamismenetluste kohtupraktika aastatel 2004-2012.

²⁵⁰ Kasutatud lühendid: FI – Soome Vabariik; DE – Saksamaa Liitvabariik; IT - Itaalia Vabariik; SE – Rootsi Kuningriik; LT – Leedu Vabariik; FR – Prantsuse Vabariik; UK – Suurbritannia; LV – Läti Vabariik; PL – Poola Vabariik; BE – Belgia Kuningriik; NL – Madalmaade Kuningriik; IE – Iirimaa; HU – Ungari; CZ – Tšehhi Vabariik

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marje Allikmets (sünnikuupäev: 15.06.1989)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Loovutatava isiku õigused loovutamismenetluses – kohtupraktika analüüs“, mille juhendaja on professor Jaan Ginter
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 06.05.2013